

Politiets brug af skydevåben – juridiske aspekter

Politiets brug af skydevåben

– juridiske aspekter

Thomas Elholm

Thomas Elholm

Politiets brug af skydevåben – juridiske aspekter

1. udgave/1. oplag

© Forlaget Thomson A/S, København 2003

ISBN 87-619-0762-6

Omslag: Mads Lind, København

Sats og tryk: P.J.Schmidt Grafisk produktion

Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse
af denne bog eller dele af den er ikke tilladt
ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Alle rettigheder forbeholdes.

Forord

Under mit arbejde med et nordisk forskningsprojekt om politiets brug af skydevåben fattede jeg interesse for denne bogs emne. Til brug for det nordiske projekt udarbejdede jeg en kort beskrivelse af reglerne for dansk politis brug af skydevåben. Det stod imidlertid hurtigt klart, at emnet ikke på fyldestgørende måde kunne fremstilles inden for det nordiske projekts rammer. Derfor fik jeg ideen til denne lille bog.

For den interesserede kan nævnes, at det fælles nordiske projekt publiceres i løbet af 2004 af Politihøgskolen i Oslo, og det består foruden af de retsdogmatiske bidrag, også af sociologiske bidrag fra hvert land med statistik og analyse af de tilfælde, hvor politiet har anvendt skydevåben. For den læser, som er interesseret i at sammenligne reglerne og tilfældene i landene, henvises til den fælles nordiske publikation. For den, der først og fremmest er interesseret i *de danske regler*, er nærværende bog imidlertid klart at anbefale.

Jeg har forsøgt at holde sproget i en form, som forhåbentlig gør emnet forståeligt for andre end blot den snævre fagkreds. Bogen henvender sig således ikke blot til politifolk, anklagere og dommere, men også til journalister, politikere og andre, som måtte have interesse i emnet.

Indholdsfortegnelse

Forord	5
--------------	---

Kapitel 1

Introduktion	11
1. Indledning	11
2. Opbygning af bogen	12
3. Begreber	13
4. Reglerne	16
5. Praksis	17

Kapitel 2

Angreb	18
1. Indledning	18
2. Om det, som angribes	19
2.1. Personer	19
2.2. Ejendom	19
2.3. Samfundsinteresser	20
3. Om angrebet	20
3.1. Uretmæssigt	20
3.2. Aktuelt	21
4. Om afværgehandlingen	23
4.1. Indledning	23
4.2. Mindste middels princip	24
4.3. Effektivitetsprincippet	26
4.4. Proportionalitetsprincippet	26
4.4.1. Angrebets farlighed	27
4.4.2. Det angrebne rets gode	30
4.4.3. Den angribende person	30
4.4.4. Den angrebne/forsvarende persons forhold	32

Indholdsfortegnelse

4.4.5. Fare for udenforstående	33
5. Subjektive forhold	37
5.1. Indledning	37
5.2. Vurdering af faktiske omstændigheder	37
5.3. Vurdering af nødvendighed og forsvarlighed	38
5.4. Overskridelse af skønsmargin	40
6. Sammenfatning om angreb og brug af skydevåben	42

Kapitel 3

Retshåndhævelse	44
1. Indledning	44
2. Hjemmel	46
3. Om håndhævelseshandlingen	47
3.1. Påbud	47
3.2. Pågribelse, anholdelse, undvigelse	49
3.2.1. Mindste middels princip	49
3.2.2. Effektivitetsprincippet	49
3.2.3. Proportionalitetsprincippet	49
4. Subjektive forhold	54
5. Sammenfatning	55

Kapitel 4

Nødret	57
1. Indledning	57
2. Fare for udenforstående	58
3. Skud mod udenforståendes ejendom	60
4. Nødhjælpssituationer	61
5. Subjektive forhold	62
6. Sammenfatning	63

Kapitel 5

Under kommando og ordre	64
1. Indledning	64
2. De “nye” regler om skydevåben og direkte kommando	64

3.	Krav om sigtede skud	65
4.	Om ordre	66

Kapitel 6

Varsel og varselskud	67
1. Indledning	67
2. Varselskud	68

Kapitel 7

Indberetning, undersøgelse og klage	70
1. Indberetning	70
2. Undersøgelser – indledning	70
3. Klagenævnssager (adfærdsklager og strafbare forhold) ..	71
3.1. Generelt	71
3.2. Specielt vedrørende skydevåben	72
4. Disciplinærsager	73

Kapitel 8

Erstatningsansvar	75
1. Indledning	75
2. Objektive ansvarsfrihedsgrunde	76
3. Subjektive betingelser	77
4. Skadelidtes egen skyld	79
5. Statens erstatningsansvar	80

Kapitel 9

Om udkast til dansk politilov	82
1. Indledning	82
2. Vedrørende generelle principper	83
3. Specifikt vedrørende skydevåben	84

Bilag 1

Domme og administrativ praksis	86
1. Liste over domme og afgørelser	86
Domme	86
Afgørelser fra statsadvokat, politiklagenævn og Rigsadvokat	88
2. Domme	89
3. Ombudsmandens praksis	102
4. Afgørelser fra statsadvokat, politiklagenævn og Rigsadvokat	103
4.1. Rigsadvokatens beretning 1996	103
4.2. Rigsadvokatens beretning 1997	107
4.3. Rigsadvokatens beretning 1998	109
4.4. Rigsadvokatens beretning 1999	112
4.5. Rigsadvokatens beretning 2000	114
4.6. Rigsadvokatens beretning 2001	115

Bilag 2

Oversigt over udvalgte danske, norske og svenske regler	123
Forkortelser og litteratur	129

Kapitel 1

Introduktion

1. Indledning

Det er meningen med nærværende bog, at den skal give svar på spørgsmålet om, hvornår politiet kan anvende skydevåben. Hermed menes først og fremmest, hvornår *den enkelte betjent* kan anvende skydevåben uden at udsætte sig for *strafansvar*. Reglerne herom skal – indtil videre¹ – navnlig findes i de mere generelle regler, der som udgangspunkt gælder for alle borgere, nemlig strl. § 13 om nødværge/magtanvendelse og i § 14 om nødret. Herudover findes dog nogle regler specifikt møntet på politiets brug af skydevåben i de administrative forskrifter for politiet (skydereglementet).

Det er ikke meningen med bogen, at den skal være en videnskabelig afhandling eller et omfattende retsdogmatisk værk. Den indeholder således ikke en udtømmende retsvidenskabelig fremstilling med diskussion af alle de uklarheder og uenigheder, som litteraturen og retspraksis giver anledning til. Derimod skal bogen i et forhåbenligt nogenlunde let tilgængeligt sprog give et overblik over de vigtigste regler og afvejninger. Det er mit håb, at den kan anvendes af en bred kreds af personer med det til fælles, at de gerne vil vide noget om reglerne for politiets brug af skydevåben.

Bogens fokus er som nævnt det strafferetlige ansvars grænser i forbindelse med politiets brug af skydevåben. Måske lige så vigtigt for borgerne og politiet er dog, hvornår brugen af skydevåben medfører erstatnings- eller disciplinæransvar. Reglerne for disse ansvar er derfor i nogen grad inddraget, men det har ikke været muligt for mig at give en egentlig erstatningsretlig fremstilling eller en fremstilling af reglerne for tjenestemænd.

1. Politikommissionen har i Betænkning nr. 1410 om politilovgivningen (2002) anbefalet, at der indføres en politilov i Danmark, som bl.a. skal indeholde regler for politiets magtanvendelse og enkelte om brug af skydevåben. En sådan lov er under overvejelse.

2. Opbygning af bogen

Mest central for denne fremstilling er strl. § 13 om nødværge og magtanvendelse. Paragraffen er opbygget med henblik på to forskellige situationer, dels stk. 1 om forsvar mod farlige *angreb* på personer og ejendom, dels stk. 3 om *retshåndhævelse*, herunder navnlig magtanvendelse i forbindelse med *pågribelse* og *anholdelse*.

§ 13, stk. 1, om angreb, er helt klart den mest relevante situation i praksis. Den beskrives derfor først (kapitel 2) og mest indgående. Derefter følger kapitel 3 om retshåndhævelsessituationen, altså strl. § 13, stk. 3. Også reglerne om nødret, strl. § 14, kan i visse ganske få tilfælde være relevant i forbindelse med brug af skydevåben, og disse regler beskrives i kapitel 4.

Begivenhederne på Nørrebro den 18. maj 1993, hvor politiet afgav over 100 skud, gav anledning til en serie af redegørelser, og navnlig Rigsadvokatens gav anledning til ændringer i skydereglementet. Regler om afgivelse af skud under kommando beskrives kort særskilt i kapitel 5 (herunder også de ændrede regler om "opløb"). Begivenhederne på Nørrebro gav også anledning til vurdering af reglerne om afgivelse af varselskud m.m. Da reglerne herom er fælles for al brug af skydevåben, gennemgås disse i et særskilt kapitel (6).

Under arbejdet med bogen er jeg flere gange stødt på behovet for at kende til sagsgangen i klagesager og undersøgelser af politiets forhold. Det kan være svært at få overblik over, hvornår og af hvem der indledes undersøgelser med henblik på at vurdere strafferetlig ansvar og/eller disciplinæransvar i forbindelse med anvendelse af skydevåben. Derfor er der i kapitel 7 givet en oversigt over disse procedurer.

Endelig indeholder kapitel 8 nogle særlige bemærkninger vedrørende erstatningsansvar i forbindelse med politiets brug af skydevåben, og i kapitel 9 redegøres kort for politikommissionens udkast til politilov.

Jeg har ikke fundet det hensigtsmæssigt med en samlet fælles konklusion for de i praksis og teorien meget forskellige situationer, hvori skydevåben anvendes. Til gengæld er der efter hver af de skitserede (vigtigste) situationer en sammenfatning i skemaform.

3. Begreber

Fremstillingen skal redegøre for, hvornår politiet kan anvende skydevåben. Hermed menes først og fremmest, hvornår det er straffrit. Men fremstillingen omfatter i en vis udstrækning også spørgsmål om erstatnings- og disciplinæransvar. I det følgende bruges ordet “berettiget”, når brugen af skydevåben er i overensstemmelse med regler i både straffelovgivningen og administrative forskrifter/praksis, dvs. når brugen hverken fører til strafansvar eller disciplinæransvar. Hvis der alene er tale om, at brugen er i overensstemmelse med straffelovgivningen, men ikke *nødvendigvis* i overensstemmelse med administrative forskrifter/praksis, angives det blot, at brugen af skydevåben i situationen er “straffri”. Det angives særskilt, hvis brugen af skydevåben kan medføre erstatningsansvar.

Fremstillingen fokuserer på, hvornår *politiet* kan anvende skydevåben. I princippet dækker strl. § 13 alle borgere.² Der er næppe forskel på, om det er uniformeret eller civilklædt politi, som bruger skydevåben,³ men der skal være tale om brug “i tjenesten”; anden brug af skydevåben falder uden for denne fremstilling. En nærmere præcisering af begrebet “i tjeneste” er unødvendig til dette brug, men der henvises til, at politiklagenævnsordningen efter retsplejeloven (herafter “rpl.”) kap. 93 b og 93 c alene omfatter forhold, som er begået “i tjenesten”. I Rigsadvokatens beretninger er der hvert år et afsnit, som redegør for praksis vedrørende fortolkningen af dette begreb. Da klageordningen har sit udspring i polititjenestens særlige karakter (politiets magtbeføjelse over for borgerne) fortolkes begrebet vidt, så

2. § 13, stk. 3, er ifølge Henricson “mere specifikt ... rettet på de retshåndhævende myndigheder”, 1999, s. 85. Henricson skriver ikke noget om, hvorvidt der heri ligger en forskel mellem politiets og den almindelige borgers beføjelser, men det er for denne (som vel også for Henricsons) fremstilling irrelevant, da det her alene handler om politiet. Også i Komm. strl. s. 144 antydes, at § 13, stk. 3, er møntet på myndigheder, jf. “et led i myndighedernes retshåndhævelse”, men på s. 148 hedder det om stk. 3, at den vedrører “den offentlige eller private retshåndhævelse”. Se endvidere Greve, s. 157, hvorefter “kerneområdet” for § 13, stk. 3, er “politiets og fængselsvæsenets virksomhed”. Situationer, hvor private efter denne bestemmelse er berettiget til anvende skydevåben til retshåndhævelse, er yderst få, men bestemmelsen finder også anvendelse på andre myndigheder, som f.eks. militær og toldmyndigheder.

3. Se f.eks. sag 23, refereret i bilag 1, om to civilklædte betjentes skud mod person (der blev ramt i benet) efter, at denne havde angrebet politiet med kniv.

borgerne gives bedst mulig adgang til at få behandlet klager over politiets adfærd.

Fremstillingen fokuserer på politiets ret til at *anvende* skydevåben. Anvendelse omfatter alt fra at true til at skyde. I overensstemmelse hermed skal ikke bare skudepisoder indberettes til Rigspolitechefen. Ifølge skyderelementet (§ 9) skal også trusler indberettes. Derimod omfatter ordet anvendelse ikke situationer, hvor politiet trækker våbenet for at *forberede* sig på et *eventuelt* angreb eller indgreb.⁴ Det angives i Politikommissionens Betænkning om politilovgivning (s. 141), at det kan være “vanskeligt præcist at angive, hvor grænsen går mellem “anvendelse” og anden håndtering af våbenet, og f.eks. vil en advarsel om skudafgivelse ikke altid forudsætte, at våbenet er trukket”.

Grænsen for, hvornår der er tale om “anvendelse”, må vel som udgangspunkt bestemmes af, hvornår der kan siges at foreligge *magt-anvendelse*. Reglerne om politiets brug af skydevåben må balancere mellem på den ene side behovet for at gennemføre politiets opgaver, og på den anden side hensynet til den borger, som rammes af magt-anvendelsen. Den situation, hvor politiet tager pistolen frem for at forberede sig på et evt. angreb eller indgreb, er derfor ikke “anvendelse” – våbenet er jo (endnu) ikke brugt over for borgerne. Samtidigt er den situation, hvor politiet truer en borger med at anvende pistolen, uden at den trækkes, “anvendelse” i den her nævnte forstand, da våbenet anvendes som magtmiddel over for borgerne.

Udover at balancere mellem på den ene side hensynet til politiets opgaver og på den anden side hensynet til den borger, som rammes af magtanvendelsen, har regler om anvendelse af skydevåben også den funktion at undgå uheld. Der findes fra administrativ praksis eksempler på, at skud er gået af under rensning og forevisning af våbenet. Sådanne tilfælde kan være strafbare bl.a. på grund af fareforvoldelse (f.eks. strl. § 252) og – også hvis der ikke har været fare for nogen – på grund af grov tjenesteforsømmelse (§ 157). Statsadvokaten tager typisk sådanne sager op til nærmere undersøgelse af egen drift, jf. rpl. § 1020 a, stk. 1. I en sag behandlet af statsadvokaten (sag 14, i bilag 1, jf. Rigsadvokatens beretning 1998, sag 2) havde en betjent under forevisning af sin pistol i en børnehaveklasse utilsigtet

4. Således også Politikommissionens Betænkning om politilovgivning, s. 141.

afgivet et skud mod en væg. Statsadvokaten tog sagen op, men indstillede efterforskningen med den begrundelse, at der var tale om hændeligt uheld, hvilket politiklagenævnet tiltrådte. I en sag fra 2001 (sag 27 i bilag, som refereret fra Rigsadvokatens beretning 2001) havde en skydeinstruktør under afladning af sin pistol afgivet et utilsigtet skud gennem døren på den bil, hvori han og flere kolleger sad. Statsadvokaten fandt, at der var udvist en "høj grad af uforsigtighed", men fandt ikke forsømmelsen så grov, at der var tale om overtrædelse af strl. § 157. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen. Betjenten fik en disciplinærbøde på 3.000 kr. Der var tale om en samlet bøde for det nævnte og et andet, lignende forhold.

Selv om der i sådanne tilfælde *ikke* er tale om *magtanvendelse*, lader jeg i det følgende også disse tilfælde af uheld og vådeskud falde ind under begrebet "anvendelse"; man kunne måske tale om "utilsigtet anvendelse". Grunden er, at borgerne også må beskyttes så vidt muligt mod den fare, der ligger i, at en større kreds af offentligt ansatte bærer farlige våben på offentlige steder. Der er et hensyn at tage til borgerne, ikke bare hvor anvendelsen af skydevåben er tilsigtet (magtanvendelse), men også hvor anvendelsen er utilsigtet (uagtsom eller hændelig). Sidstnævnte hensyn kan varetages ved regler om straf for fareforvoldelse og ved at lave regler for omgang med våbenet.

Derimod falder brug af pistolen som *slagvåben* ikke ind under begrebet "anvendelse" i denne sammenhæng.⁵ Det skyldes, at fremstillingen er skrevet ud fra det perspektiv, at skydevåbenet er det farligste og mest indgribende magtmiddel, hvilket ikke er tilfældet, når det anvendes som slagvåben. Vurderingen af, hvornår det er nødvendigt og forsvarligt at anvende en pistol som slagvåben, er en anden, end når pistolen anvendes som skydevåben.

Med *skydevåben* menes alene de våben, som indgår i politiets udrustning (Heckler & Koch, USP Compact, kaliber 9 mm). Politiet har endvidere mulighed for til særlige aktioner at anvende maskinpistoler. Anvendelse af disse følger i princippet samme regler, som almindelig tjenestepistol, men den følgende fremstilling vedrører som udgangspunkt alene anvendelse af den 9 mm pistol. Omfattet er ikke skud med henblik på spredning af tåregas o.l., og ej heller situationer, hvor der skydes for at aflive sårede/syge dyr.

5. Ligeledes Betænkning om politilovgivning, s. 141.

Endelig bør nævnes, at når der i fremstillingen anvendes betegnelsen “angreb”, så menes angreb fra personer, ikke fra f.eks. dyr. Naturligvis kan angreb fra dyr (på mennesker, ting eller andre dyr) afværges. Når det overhovedet nævnes her, skyldes det, at der hersker tvivl om, hvorvidt retten til afværgelse i sådanne tilfælde skal følge af strl. § 13 eller strl. § 14.⁶ Teoretisk set vil afvejningen falde forskelligt ud. I praksis vil der for politiet være to relevante situationer. En, hvor dyret angriber en person. Toftegaard Nielsen anfører (s. 123), at spørgsmålet i sådanne tilfælde ikke har nogen større betydning – ingen er “forpligtet til at lade sig bide af naboens hund”. Det kan tilføjes, at udover at være straffri, vil anvendelse af skydevåben for politiet i sådanne tilfælde også være i overensstemmelse med skydereglementet, da der er tale om “farlige angreb” på person, jf. skydereglementets § 6, stk. 1 (der henvises til kapitel 2, afsnit 4.4.1. om angrebets farlighed nedenfor). Den anden situation er den, hvor et dyr angriber et andet dyr eller en ting. Ifølge litteraturen synes retstilstanden uafklaret.⁷ Politiets brug af skydevåben vil formentlig i de fleste tilfælde i praksis være straffri, men derimod som udgangspunkt ikke i overensstemmelse med skydereglementet, jf. § 6, hvorefter skydevåben (kun?) må anvendes til at afværge farligt angreb på personer, samfundsvigtige institutioner, virksomheder og anlæg eller til – under visse betingelser – at gennemføre anholdelse og pågribelse af personer. Der findes en sag fra (trykt) administrativ praksis, hvor en betjent – tilsyneladende uden nævneværdig grund – skød en “hittehund”, der stod bundet på politistationens område. Det kunne ikke afvises, at der var tale om et vådeskud, og statsadvokaten opgav påtale for overtrædelse af strl. § 291, stk. 1 (hærværk), og dyreværnsloven. Betjenten blev idømt disciplinærbøde på 3.000 kr. (se sag 26 refereret i bilag 1).

4. Reglerne

De vigtigste regler for dette område er som nævnt strl. §§ 13 og 14 samt skydereglementet. Desuden er generelle forvaltningsretlige

6. Greve, s. 136 med henvisninger og Toftegaard Nielsen, s. 123 med henvisninger.

7. Smh. Greve, s. 136 og Toftegaard Nielsen, s. 123.

principper relevante for vurdering af, om brug af skydevåben er berettiget.

Skydereglementet er en “udmøntning og videreførelse af de mere generelle regler om nødværge i straffelovens § 13” (jf. Rigspolitichefen i bilag 6 til Rigsadvokatens Redegørelse om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993), men reglerne i skydereglementet er interne instrukser og har ikke karakter af retsregler. Ved modstrid mellem § 13 og skydereglementet kan det derfor i princippet forekomme, at domstolene afviser at statuere nødværge efter § 13, selvom skydereglementet er fulgt til punkt og prikke.⁸ Omvendt kan en handling være straffri efter § 13, men alligevel føre til en disciplinær sanktion, f.eks. fordi skydereglementet er overtrådt. I praksis vil domstolene dog som regel lægge (bl.a.) skydereglementet til grund for vurderingen af, om anvendelse af skydevåben er lovlig,⁹ dels fordi reglementet som nævnt er en udmøntning på et specifikt område af de meget generelle principperne i § 13, dels fordi sådanne administrative forskrifter, herunder også skydereglementet, typisk er udtryk for en bestemt, årelang praksis. Skydereglementet er offentliggjort på Retsinformations hjemmeside, jf. www.retsinfo.dk.

5. Praksis

Der er meget få offentliggjorte domme vedrørende politiets brug af skydevåben. I bilag 1 er disse refereret tillige med de domme, som er brugt i fremstillingen. Med så sparsom domstolspraksis bliver Ombudsmandens praksis og administrativ praksis særlig vigtig. Imidlertid er der, så vidt ses, kun en afgørelse fra Ombudsmanden, hvori politiets brug af skydevåben indgår (se bilag 1 – i sagen tager Ombudsmanden dog ikke specifikt stilling til brugen af skydevåben), bortset fra redegørelsen om urolighederne på Nørrebro. Endvidere er der i bilag 1 et resumé af de administrative afgørelser fra statsadvokaterne om politiets brug af skydevåben, som er offentliggjorte i referat i Rigsadvokatens beretninger 1996–2001.

8. Jf. f.eks. Henricson, s. 94.

9. Se Komm. strl. s. 148 f., og Henricson, s. 94, samt f.eks. dommen U1930.544Ø, hvor der henvises til skydereglementet.

Kapitel 2

Angreb

1. Indledning

Den i praksis utvivlsomt mest relevante situation for så vidt angår politiets brug af skydevåben, er den, hvor skydevåbenet anvendes for at afværge et påbegyndt eller overhængende angreb mod personer eller ejendom. Dette kaldes i det følgende for *angrebssituationen*, og reglerne herom findes i strl. § 13, stk. 1, om nødværge m.m., samt i skydereglementet.

Principielt gælder alle de almindelige forvaltningsretlige regler for politiets virksomhed, herunder for brug af skydevåben. Det er bl.a. reglerne om legalitet (hjemmel), saglighed, objektivitet og begrundelse mv. I angrebssituationen er de fleste af disse forvaltningsretlige regler dog trængt i baggrunden og afløst af nogle få principper, som i øvrigt antages at gælde såvel efter forvaltningsretten, som efter strl. § 13. Det er principperne om nødvendighed, forsvarlighed og proportionalitet.

Strl. § 13, stk. 1:

“Handler foretagne i nødværge er straffri, for så vidt de har været nødvendige for at modstå eller afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb og ikke åbenbart går ud over, hvad der under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning er forsvarligt.”

Nedenfor beskrives de forskellige principper og betingelser for, at skydevåben kan anvendes til afværgelse af angreb (kapitel 2, afsnit 2–4). I afsnit 5 beskrives visse aspekter vedrørende de subjektive forhold for den, som foretager en afværgehandling, dvs. i dette tilfælde (hvor det handler om politiets brug af skydevåben), hvad politiets fejlopfattelser og forkerte vurderinger af situationen betyder for strafansvaret.

2. Om det, som angribes

2.1. Personer

De angreb, som berettiger anvendelse af skydevåben, vil først og fremmest være sådanne, som er rettet mod *personer*.¹⁰ Det kan være angreb mod den betjent som skyder, men det kan også være angreb rettet mod en kollega eller en tredje person. Nødværge, jf. strl. § 13, stk. 1, er altså ikke bare situationer af “selvforsvar”. I praksis ses ikke sjældent, at en betjent skyder, fordi han/hun anser sin kollega for at være i fare.¹¹

2.2. Ejendom

Angrebet kan også være rettet mod *ejendom*. Af § 13, stk. 1, fremgår ikke umiddelbart noget krav om, at denne ejendom skal være af en bestemt værdi eller karakter. I skydereglementet er derimod karakteren af “ejendom” specificeret. I afsnit II, der omhandler polititjenestemænds afgivelse af skud, er det efter § 6, stk. 2, tilladt at anvende skydevåben, hvis det sker til afværgelse af farligt angreb på “samfundsvigtige institutioner, virksomheder og anlæg”.

Der er næppe nogen større uoverensstemmelse mellem strl. § 13 og skydereglementets § 6 på dette punkt. § 13 er en generel regel møntet på mange forskellige afværgemåder, mens skydereglementet er specifikt møntet på brug af skydevåben. Da skydevåben er et meget farligt og indgribende middel, skal der mere til, før netop det må tages i anvendelse. Det er derfor ikke enhver “ejendom”, som må forsvares med skydevåben. Det følger for så vidt også af strl. § 13, stk. 1, hvorefter afværgehandlingen skal være forsvarlig af hensyn til “*betydningen af det angrebne retsgode*”. Skydereglementets bestemmelse

10. Se også Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990, artikel 9: “Law enforcement officials shall not use firearms against persons except in self-defence or defence of others against the imminent threat of death or serious injury, to prevent the perpetration of a particularly serious crime involving grave threat to life, to arrest a person presenting such a danger and resisting their authority, or to prevent his or her escape, and only when less extreme means are insufficient to achieve these objectives. In any event, intentional lethal use of firearms may only be made when strictly unavoidable in order to protect life.”

11. Se f.eks. sagerne nr. 7, 10 og 23 i bilag 1.

se om, at angreb på “vigtige samfundsinstitutioner, virksomheder og anlæg” berettiger anvendelse af skydevåben, kan meget vel være en rimelig fortolkning og udmøntning af § 13 på dette punkt. Retspraksis giver på dette punkt ingen vejledning.

2.3. Samfundsinteresser

Angreb kan også være rettet mod *væsentlige almindelige samfundsinteresser*.¹² I forbindelse med brug af skydevåben er det formentlig værd at lægge særlig vægt på ordet “væsentlig”. Måske kan spionage efter omstændighederne være eksempel på noget sådant, mens “[o]vertrædelser af mere ordensmæssig karakter” (Komm. strl. s. 144) ikke er det.¹³ Det er i samfundets interesse, at færdselsloven overholdes, og i en vis forstand kan overtrædelser derfor anses for “angreb” på samfundets interesser, men der hersker enighed om, at ikke enhver lovovertrædelse er et angreb i § 13’s betydning.¹⁴ Hvor grænsen går er uafklaret. Som nævnt skal der lægges særlig vægt på ordet *væsentlig*, når det drejer sig om afværgelse ved brug af skydevåben. Det vil i praksis være yderst sjældent, at angreb går ud over samfundsinteresser, som berettiger brug af skydevåben.

3. Om angrebet

3.1. Uretmæssigt

Skal afværgelse af angreb ved brug af skydevåben være berettiget, skal der være tale om et *uretmæssigt* angreb (jf. strl. § 13 og skydereglementets § 1). I praksis vil dette kriterium sjældent volde problemer. Når politiet anvender skydevåben er der som regel tale om tilfælde, hvor liv, legeme og ejendom angribes i form af alvorlige forbrydelser som drab, kvalificeret vold, røveri, ulovlig frihedsberøvelse o.l. Sådanne strafbare angreb er uretmæssige, og i praksis vil det som oftest ikke være vanskeligt at konstatere, om det angreb, som man står over for, er uretmæssigt.

Den handling, som skal afværges, *behøver* imidlertid ikke være

12. Jf. Komm. strl. s. 144.

13. Hurwitz (s. 260) nævner “statsforbrydelser”.

14. Greve, s. 140, Toftegaard Nielsen, s. 122, Waaben, s. 115.

strafbar. Angreb fra børn og sindssyge kan ikke straffes (jf. strl. §§ 15 og 16), men sådanne angreb kan alligevel straffrit afværges, herunder f.eks. ved brug af skydevåben. Man skal dog være opmærksom på, at der i forbindelse med disse persongrupper gælder skærpede krav for brug af netop skydevåben til at afværge angreb (jf. nedenfor i kapitel 2, afsnit 4.4).

Det kan nævnes, at kravet om uretmæssighed i øvrigt indebærer, at borgerne ikke kan påberåbe sig § 13, hvis de modsætter sig politiets lovlige tjenestehandlinger.¹⁵

3.2. Aktuelt

Angrebet skal være *påbegyndt* eller *overhængende*, jf. § 13, stk. 1. I litteraturen ses det også beskrevet som krav om et “aktuelt” angreb. I praksis vil dette kriterium sjældent volde problemer i politiets arbejde, hvor det handler om afværgelse af legemsangreb, og hvor der er en tæt tidsmæssig sammenhæng mellem angreb og afværgelse.

Når der ikke er en sådan tidsmæssig nærhed, dvs. når angrebet ikke er påbegyndt eller overhængende, vil det som altovervejende hovedregel ikke være tilladt at bruge skydevåben. En ren verbal trussel – uden besiddelse af våben – om, at “jeg slår dig ihjel”, vil således ikke være nok.¹⁶ I sådanne situationer vil politiet have mulighed for at gribe ind på anden måde, og brug af skydevåben vil derfor ikke være berettiget. Det kan dog ikke udelukkes, at der er tilfælde, hvor det vil være nødvendigt straks at gribe ind, selv om angrebet ikke er umiddelbart forestående. Det gælder, hvor det er nødvendigt at reagere umiddelbart for at afværge eventuelle, kommende angreb. I sådanne situationer er det dog formentlig rimeligt (alligevel) at anse angrebet for “overhængende”, selvom det ikke er umiddelbart forestående (jf. Toftegaard Nielsen, s. 125, med henvisning til Hurwitz).

I en sag fra administrativ praksis (se sag 11 i bilag 1) eftersatte en betjent på motorcykel en mand, som havde overfaldet to ansatte på

15. End ikke alle tilfælde af *ulovlige* tjenestehandlinger giver borgerne ret til nødværge. Kun hvor det er særligt klart og åbenbart, at tjenestehandlingen er ulovlig, kan borgerne i visse tilfælde med magt modsætte sig tjenestehandlinger og være straffri efter § 13. Se f.eks. Toftegaard Nielsen, s. 123 f. (Toftegaard Nielsen skriver, at der er grundlag for nødværge, hvis “en offentligt ansat klart og *bevidst* foretager et ulovligt angreb” min kursivering). Se endvidere Greve, s. 136.

16. Se i øvrigt Hurwitz, s. 265 f.

en restaurant. Betjenten fik bragt mandens bil til standsning, men væltede i den forbindelse. Manden sprang ud af bilen og løb/gik frem mod betjenten, mens han truede denne. Betjenten trak sin pistol og sigtede mod manden samtidig med, at han flere gange råbte, at han skulle lægge sig ned. Manden kom fortsat med alvorlige trusler og udtalte gentagne gange: “Jeg kører dig ned. Nu slår jeg dig ihjel”. Betjenten truede med at skyde ham i benet, hvis han satte sig ind i bilen. Da manden herefter var på vej til at sætte sig ind i bilen, afgav betjenten et skud, der ramte manden i benet. Statsadvokaten fandt, at skudafgivelsen havde været berettiget. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Hvornår det er “nødvendigt”, beror naturligvis på en konkret vurdering, som efter omstændighederne kan være vanskelig at foretage, men udgangspunktet er klart, at en mangel på tæt tidsmæssig sammenhæng gør brug af skydevåben uberettiget.

I sagen om kioskrøveriet i Ølby skød betjenten mod en person, der flygtede ud af kiosken. Betjenten skød ifølge egen forklaring bl.a. for at pacificere vedkommende, dvs. for at undgå, at personen skulle hente hjælp (“medgerningsmænd”) eller våben. Retten fandt ikke denne handling straffri som nødværge, men dog straffri i medfør af str. § 13, stk. 2 (om *exces* i nødværge).

Kravet om aktualitet betyder tillige, at *afsluttede* angreb ikke berettiger anvendelse af magt, herunder skydevåben. Men efter et afsluttet angreb kan det naturligvis være aktuelt at anholde personen. Om magtanvendelse i forbindelse med anholdelse henvises til kapitel 3 nedenfor om retshåndhævelse.

Det kan i praksis være svært at vide, hvornår et angreb er ophørt. I sagen refereret i U2001.2126V havde en anholdt under transporten til politistationen fra bagsædet af politibilen sparket en betjent i hovedet. Betjenten steg herefter ud, gik om til og åbnede bagdøren og slog den anholdte (som fortsatte med at sparke, dog uden at ramme) adskillige gange med staven. Den anholdte var iført håndjern. *Flertallet i byretten* fandt ikke denne handling “straffri efter straffelovens § 13, stk. 1, 2 eller 3”, men en dommer fandt, at betjentens handlinger havde “været nødvendige for at afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb”, og dommeren fandt det i situationen endvidere ikke for uforsvarligt at slå, “herunder med henblik på at sikre [den anholdtes] fortsatte tilstedeværelse”. Med henvisning til by-

rettens begrundelse fandt landsretten betjenten skyldig og fandt ikke, at der var grundlag for straffrihed efter strl. § 13.

Det er som udgangspunkt betjentens opfattelse af de faktiske omstændigheder, herunder om angrebet kan anses for afsluttet eller ej, som lægges til grund for den strafferetlige bedømmelse. Det sker dog ikke uden en vis skelen til, hvad der objektivt kan konstateres (se nærmere kapitel 2, afsnit 5, nedenfor).

4. Om afværgehandlingen

4.1. Indledning

I punkterne ovenfor er hovedsageligt angrebet og det angrebne beskrevet. I det følgende fokuseres på krav til afværgehandlingen.

Det følger af § 13, stk. 1, at afværgehandlingen skal være *nødvendig* for at modstå eller afværge angrebet, og at den skal være *forsvarlig*. Om der ligger noget selvstændigt i kravet om nødvendighed i forhold til kravet om forsvarlighed, hersker tilsyneladende uenighed i litteraturen, men nødvendighed og forsvarlighed har i hvert fald en nær sammenhæng.¹⁷ Det er naturligvis ikke afgørende, om de forskellige krav til afværgehandlingen følger af kravet om nødvendighed eller forsvarlighed. Det afgørende er, hvilke krav der stilles. Herom synes i litteraturen ingen grundlæggende uenighed.¹⁸ I praksis vil der typisk være behov for – og rent faktisk ske – en samlet afvejning og vurdering af hele den konkrete situation. Jeg har valgt i det følgende at ride en række principper op, som alle udspringer af kravene om nødvendighed og forsvarlighed, og som indgår i denne afvejning.

17. I Komm. strl. hedder det (s. 146), at der i kravet om nødvendighed ikke ligger noget ud over, hvad der følger af “forsvarlig”, og en “[u]nødvendig handling er altid uforsvarlig, hvorimod en nødvendig handling ikke nødvendigvis er forsvarlig”. Hurwitz (s. 269) og Henricson (formentlig også Waaben, s. 117) opfatter det tilsyneladende anderledes. Henricson gennemgår nødvendighed som et (delvist) særskilt krav og opererer bl.a. herudfra med et krav om tidsbegrænsning i indgreb (et indgreb må ikke udstrækkes længere end nødvendigt) (s. 90 f.). Greve opdeler også beskrivelsen i nødvendighed og forsvarlighed (s. 138), mens Toftegaard Nielsen synes at have samme holdning som i Komm. strl. (s. 128).

18. Jf. henvisningerne i foregående note, hvor forfatterne stort set gennemgår de samme kriterier og situationer.

4.2. Mindste middels princip

Efter strl. § 13, stk. 1, skal afværgehandlingen være *nødvendig* for at afværge eller modstå angrebet. Der må ikke bruges *unødigt* magt. Det er et helt centralt princip for politiets magtanvendelse, at det mindst indgribende middel, der er egnet til at nå målet, skal anvendes. I skydereglementet hedder det mere konkret, at skydevåben kun må anvendes, når “andre midler og metoder under de givne forhold skønnes utilstrækkelige for at modstå eller afværge” (§ 1, stk. 1)(se i øvrigt bilag 2, række 1).¹⁹

Henricson (s. 93) henviser til, at politiet opererer med et såkaldt “magtbarometer”, der strækker sig fra overtalelsens magt, som det mindst indgribende, til umiddelbar fysisk magt, håndjern, brug af tjenestehund, tåregas og stav, til anvendelse af skydevåben, som det mest indgribende. Der er ikke tale om nogen absolut rangfølge, men anvendelse af skydevåben er klart placeret i den mest indgribende ende af skalaen, og politiet må derfor i videst mulige omfang forsøge at bruge andre midler før og frem for anvendelse af skydevåben.

Måske kan der heraf ligefrem udledes en pligt for politiet til at forsøge at undgå at fremkalde en situation, hvor anvendelse af skydevåben bliver nødvendigt. I U1997.1667H (refereret i bilag 1) lagde en dissenterende dommer vægt på, at politiet burde have forsøgt at undgå en situation, hvor anvendelse af skydevåben i nødværge blev nødvendigt. Politiet havde tvunget en mand ud af sit hjem med tåregas, hvorefter han angreb politiet. Spørgsmålet var, om politiet burde have ventet og grebet situationen anderledes an. Det mente denne dommer og stemte for at gøre politiet erstatningsansvarlig. Sagen er dog, som det fremgår, en erstatningssag, og der gælder ikke nødvendigvis samme krav i forbindelse med et strafansvar.

I sagen U2003.1442Ø, refereret i bilag 1, skød en betjent mod en brugsstålet bil for at bringe denne til standsning. Føreren blev overfladisk ramt. Det fremgår af UfR-referatet i sagen – der vedrører er-

19. Se også Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials, Adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, Cuba, 27 August to 7 September 1990, artikel 4: “Law enforcement officials, in carrying out their duty, shall, as far as possible, apply non-violent means before resorting to the use of force and firearms. They may use force and firearms only if other means remain ineffective or without any promise of achieving the intended result.”

statningsansvaret – at der ikke blev rejst straffesag mod betjenten. Derimod fandt Rigspolitichefen i sin disciplinære afgørelse det kritisabelt, at betjenten ”havde bragt sig i en situation, hvor brug af skydevåben blev nødvendig”.

Efter nødværgereglerne er straffrihed i almindelighed ikke udelukket, fordi den angrebne selve har givet anledning til angrebet, men vedkommende må ikke have fremprovokeret situationen for at få lejlighed til at udøve nødværge.²⁰ Politiets beføjelser, opgaver og uddannelse gør det nærliggende at stille strenge krav om, at fremprovokering af angreb skal undgås. På den anden side gør politiets opgaver det indimellem nødvendigt, at de griber ind. Politiet kan i mange tilfælde ikke blot ”lade stå til” eller flygte (og anmelde forholdet). Måske kan dommen i U1997.1667H tages som udtryk for netop det.

Hvad, der skal forstås ved *mindst indgribende*, må i mange tilfælde vurderes i forhold til den skade, som det anvendte middel indebærer. Som det fremgår af den norske våbeninstruks (kommentarer til § 19), indebærer brug af skydevåben ”alltid en risiko at man forårsaker større skader enn det er mulig å forutse”. Også af den grund må man vente i det længste med at bringe skydevåben i anvendelse, og følgeskader skal forsøges begrænset til et minimum. Dette fremgår udtrykkeligt af det danske skydereglements § 4 (som citeret ovenfor), men det følger også af strl. § 13’s krav om nødvendighed. Det er således ikke nødvendigt at skyde mod kroppens vitale dele, hvis uskadelliggørelse af angriberen kan ske ved skud mod arme/ben.²¹ I praksis ses som regel, at der først skydes mod en angribers ben (jf. generelt sagerne refereret i Rigsadvokatens beretninger 1996–2001, som gengivet i bilag 1). Desuden må afværgelse så vidt muligt først forsøges med et enkelt skud, og der skal holdes inde, så snart det skønnes unødvendigt at fortsætte med at skyde.

I sagen fra kioskrøveriet i Ølby (se bilag 1) afgav betjenten ikke varselsskud, og det først afgivne skud ramte i brystkassen på den pågældende. To af tre dommere fandt, at betjenten berettiget kunne

20. Komm. strl. s. 145.

21. Se også Betænkning om politilovgivning, s. 140. Det fremgår af den svenske Kungörelse (1969:84) om användande av skjutvapen 7 §, at der ved skud mod person skal skydes for at uskadelliggøre. Dette betyder, ifølge de ”råd” som gives i Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om Polisens skjutvapen m.m. (RPSFS 2001:1. FAP 104–2), at skud skal rettes mod benene (råd i forbindelse med 20 §).

frygte, at røverne var bevæbnede (hvilket de imidlertid ikke var), og de fandt, at T ikke havde haft mulighed for at afgive varselsskud. En dommer fandt, at betjenten ikke havde givet røverne den fornødne tid, før han besluttede sig for at affyre et sigtet skud. Ved læsning af dommen synes den dissenterende dommers holdning umiddelbart bedst i tråd med teorien. Det synes ikke at have været – således som sagen er gengivet – *nødvendigt* umiddelbart at affyre sigtet skud.

Også efter, at skydevåben er blevet anvendt, stilles krav til politiets adfærd. Der skal søges hjælp til den/de ramte hurtigst muligt²² for at minimere følgevirkningerne af dette magtmiddel.

4.3. Effektivitetsprincippet

Brugen af skydevåben skal som nævnt være nødvendig, jf. strl. § 13 og skydereglementets § 1. Heri ligger formentlig også et krav om, at det skal være et egnet/effektivt middel.²³ I modsat fald vil brugen ikke være forsvarlig og nødvendig. Dette princip vil i praksis spille en meget lille rolle, når det drejer sig om afværgelse af angreb ved brug af skydevåben. En sådan afværgelse vil næsten altid kunne gøres effektiv ved at uskadeliggøre angriberen, men det kan vel ikke udelukkes, at der er enkelte situationer, hvor det ikke vil være formålstjenligt at anvende skydevåben, f.eks. for at afværge et angreb på meget lang afstand (hvor angriber tillige ikke kan høre advarsler og varselsskud).

4.4. Proportionalitetsprincippet

Proportionalitetsprincippet gælder generelt for offentlig forvaltningsvirksomhed (herunder politiets arbejde), og gælder også efter strl. § 13, og det repræsenterer kernen i den afvejning, som politiet skal foretage før anvendelse af skydevåben. Afvejningen skal på den ene side tage hensyn til den eller det, som er truet af angrebet, på den anden side tage hensyn til den/dem/det, som rammes af afværgehandlingen. Det er disse modstående hensyn, som er den røde tråd i det følgende.

I strl. § 13, stk. 1, kommer princippet til udtryk i vendingen om,

22. Se tillige Betænkning om politilovgivning, hvor der foreslås indført en bestemmelse om *pligt* for politiet til at søge lægehjælp, når en person er ramt af skud, uanset om det blot er overfladisk (s. 145). Sammenhold i øvrigt række 11 i bilag 2.

23. Se navnlig Henricson, s. 111 med henvisninger, der dog ikke anvender begrebet “effektivitetsprincip”, men taler om indgrebets “tilstrækkelighed” og egnethed.

at afværgehandlingen ikke må gå åbenbart ud over, hvad der under hensyn til

- angrebets farlighed,
- angriberens person, og
- det angrebne retsgodes betydning er forsvarligt.

4.4.1. Angrebets farlighed

Proportionalitetsprincippet er nært beslægtet med mindste middels princip (sidstnævnte kan måske udledes af førstnævnte), men det sætter snævrere grænser for politiets brug af skydevåben end mindste middels princip. Efter proportionalitetsprincippet er det *ikke* nok, at brug af skydevåben er *nødvendigt*, og at alle andre midler er utilstrækkelige. Der skal være tale om beskyttelse af særlig tungtvejende hensyn, før skydevåben må anvendes. I modsat fald er der ikke den rette *proportion* mellem mål og middel. Skydevåben må således ikke anvendes til afværgelse af et hvilket som helst angreb. F.eks. må skydevåben som altovervejende hovedregel ikke anvendes til afværgelse af angreb i form af simpel vold. Som tommelfingerregel gælder, at “en forsvarshandling, der svarer til det truende angreb, er forsvarlig”,²⁴ og våben kan derfor som udgangspunkt ikke anvendes til afværgelse af legemsangreb, som foregår uden våben (med kvælergreb som væsentligste undtagelse²⁵).

Omvendt vil meget alvorlige angreb legitimere vidtgående brug af skydevåben. Er der tale om livsfarlige angreb mod personer, tillader princippet meget indgribende afværgehandlinger, og skydevåben kan utvivlsomt anvendes. Der er ingen absolut øvre grænse for afværgehandlingen, så hvis angrebet er livstruende, kan der skydes for at dræbe (men man skal naturligvis så vidt muligt forsøge anden afværgelse først).²⁶ I en sag fra administrativ praksis (se sag 24 i bilag 1)

24. Toftegaard Nielsen, s. 129.

25. Se dog tillige sag 7, refereret i bilag 1, hvor statsadvokaten fandt brug af skydevåben berettiget i en situationer, hvor en person gentagne gange (dog uden at ramme) slog ud mod en betjent, der lå ned, mens han stod overskrævs på denne. Vurderingen er vel farvet af, at betjenten lå ned, og af, at personen optrådte meget voldsomt og kort forinden havde begået røveri og udøvet grov vold.

26. Som f.eks. U1980.843Ø, hvor den angrebne var truet på livet. Se også Komm. strl. s. 146. Se endvidere Norée, s. 110 med henvisninger, herunder henvisning til Mennekerettighedsdomstolens praksis.

truede en gidseltager i en bank en kvindelig bankassistent ved at presse en kniv mod hendes hals. Politimanden, der ankom til banken, forsøgte at tale med gidseltageren. På et tidspunkt forlangte gidseltageren at få et armbåndsurs. Da gidseltageren kiggede over gidslets skulder for at se på uret, og derved blottede sit hoved, trak politimanden sin pistol og skød mod gidseltageren, der blev ramt i hovedet og døde kort efter. Politimanden som skød forklarede under efterforskningen, at han skønnede "det som nu, hvis han skulle redde gidslet". Statsadvokaten fandt ikke grundlag for at tilsidesætte eller kritisere politiets skøn. Der var handlet i berettiget nødværge og i overensstemmelse med skydereglementet. Efterforskningen blev indstillet. Politiklagenævnet (og Rigsadvokaten) var enig i afgørelsen.

I skydereglementet kommer proportionalitetsprincippet bl.a. til udtryk i kravet om, at kun farlige angreb berettiger brug af skydevåben. Det samme fremgår ikke udtrykkeligt af strl. § 13, som blot kræver, at der skal være den rette proportion mellem afværgehandlingen og angrebets farlighed. Der ligger dog heri næppe nogen uoverensstemmelse mellem § 13 og skydereglementet. Strl. § 13 udtrykker et alment og generelt proportionalitetsprincip, der gælder for al magt anvendelse, mens skydereglementet er møntet netop på magtmidlet skydevåben. Da dette er et meget indgribende magtmiddel, er det velbegrundet at operere med et krav om, at angrebet skal være "farligt", før skydevåben må tages i brug.²⁷

Spørgsmålet er herefter, hvornår der er tale om et farligt angreb. Det fremgår ikke af skydereglementet. Rigsadvokaten analyserede i sin Redegørelse om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993 farligheden af *stenkast*. Han skriver i redegørelsen (s. 93), at "kast med brosten på kort afstand mod et menneske er et legemsangreb af farlig karakter" (og i øvrigt omfattet af strl. § 245). Det gælder selv om politifolk er beskyttet f.eks. af hjelm, benskiner og skjold, skriver han samme sted, og det fremgår også, at hvis sten kastes af flere i forening, er det legemsangreb af "særlig rå og farlig karakter" omfattet af strl. § 246 (Redegørelsens s. 94).

Rigsadvokatens redegørelse vedrører kun et meget begrænset spek-

27. I Betænkning om politilovgivning er det foreslået, at kriteriet "farligt angreb" skal indgå i betingelserne for at anvende skydevåben, jf. udkastes § 15 med kommentarer i betænkningen s. 141 f.

trum af “farlige angreb”, nemlig stenkast, men den kan måske alligevel bruges til at sige noget generelt om, hvornår det er rimeligt at opfatte noget som “farligt”. Rigsadvokaten henviser til, at handlingerne er omfattet af strl. §§ 245 og 246. Det kendes fra andre dele af politiretten, at fortolkningen af udtryk tager udgangspunkt i, hvordan begrebet anvendes og fortolkes i strl. Efter rpl. § 1020 a, stk. 2, iværksætter statsadvokaten efterforskning i sager, hvor en person er kommet alvorlig til skade som følge af politiets indgreb. Begrebet “alvorlig skade” fortolkes med udgangspunkt i strl. § 249 om “alvorlig skade” (jf. Rigsadvokatens beretning, 1996, s. 159).

Også i forbindelse med begrebet “farligt angreb” er det af flere grunde nærliggende at tage udgangspunkt i strl., f.eks. strl. § 245 om legemsangreb af “særlig farlig karakter”. § 245 med højere strafferamme end § 244 (om simpel vold) er udtryk for, at samfundet/lovgiver finder sådanne voldshandlinger særligt strafværdige. Dermed er også anvendelse af et så indgribende middel som skydevåben mere berettiget i sådanne tilfælde. Det er derfor rimeligt at antage, at angreb, som falder ind under strl. § 245 (og § 246), må kunne anses for farlige i skydereglementets betydningen.

Det bemærkes i denne forbindelse, at angreb med våben typisk betragtes som § 245-situationer.²⁸ Det bemærkes endvidere, at en gennemgang af Rigsadvokatens beretninger 1996–2001 (se bilag 1) viser, at statsadvokaterne/Rigsadvokaten af de offentliggjorte sager har fundet anvendelse af skydevåben berettiget i alle tilfælde, hvor politiet eller andre har været angrebet med våben, herunder våben som pistoler, geværer, bajonetter, stegegafler og knive. Også angreb med biler eller traktorer vil efter omstændighederne være farlige. Se sag 11 og 17 i bilag 1.

Efter Komm. strl. (s. 291) vil angreb med skyde- og stikvåben typisk udgøre en § 245-situation. Det samme gælder, når der er tale om angreb med tunge redskaber (hammer, økse, jernstang) samt knojern. Endvidere vil angreb mod særligt sårbare legemsdele (f.eks. hoved) indikere, at forholdet er omfattet af § 245. Den gentagne vold (f.eks. mange spark eller slag) vil efter omstændighederne også være omfattet, og det samme gælder tilfælde, hvor mange angriber samti-

28. Komm. strl. s. 291 ff.

digt eller offeret er værgeløst (f.eks. ligger ned).²⁹ Værd at nævne er endvidere, at det er den objektive farlighed af angreb, der er afgørende for, hvorvidt der er tale om en § 245-situation, ikke de faktisk opståede skader (men disse kan indikere, at angrebet har været farligt), jf. Komm. strl. s. 292.

Der er naturligvis andre forbrydelser efter strl., som utvivlsomt er farlige angreb, f.eks. drab og voldtægt, og som derfor efter omstændighederne berettiger brug af skydevåben. Det samme gælder formentlig bevæbnet røveri og ulovlig frihedsberøvelse (kidnapning).

4.4.2. Det angrebne retsgode

Det ovenfor anførte angår brug af skydevåben til at afværge angreb *mod personer*. Hvis det angrebne retsgode er *ejendom*, er der snævrere grænser for, hvornår skydevåben må anvendes. Det fremgår af strl. § 13, stk. 1, hvorefter afværgehandlingen skal kunne forsvares ud fra det “angrebne retsgodes betydning”. Af skydereglementet fremgår, at angreb på “vigtige samfunds-institutioner, virksomheder og anlæg” berettiger anvendelse af skydevåben – altså en stærkt begrænset kreds af “ejendom”. Endvidere skal også disse angreb være farlige (§ 6, stk. 2).

Samfundsinteresser kan formentlig også i sjældne tilfælde forsvares med skydevåben (jf. ovenfor afsnit 2.3), men det vil være yderst sjældent, og der skal lægges vægt på samfundsinteressernes *væsentlighed*. I Komm. strl. (s. 144) henvises i den forbindelse til strl. § 141, der bl.a. vedrører forbrydelser mod staten, de øverste statsmyndigheder og betydelige samfundsværdier. Af skydereglementet § 6, stk. 3 in fine, fremgår, at skydevåben kan bruges til at anholde personer, som “med føje må antages ... at ville begå ... alvorlige forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed, mod statsforfatningen eller de øverste statsmyndigheder”.

4.4.3. Den angribende person

Det fremgår endvidere af § 13, stk. 1, at afværgehandlingen ikke må gå åbenbart ud over, hvad der er forsvarligt under hensyn til *angriberens person*. Anvendelse af skydevåben skal altså afvejes i forhold til,

29. Komm. strl. s. 292 og Rigsadvokatens redegørelse om begivenhederne på Nørrebro, s. 93 ff.

hvem det er, som angriber. Angreb fra børn, sindssyge og åndssvage kan godt være straffri, men der gælder snævrere grænser for, hvilke midler der kan anvendes over for sådanne persongrupper. Det fremgår af motiverne til strl. udarbejdet af Torp (s. 17), at “det bevidste (ondsindede) af en tilregnelig og voksen Person foretagne Angreb under iøvrigt lige Forhold bør kunne mødes med skrappe Forsvarsmidler, end det af et Barn, en sindssyg eller aandssvag Person foretagne eller det blot uagtsomme eller endog utilregnelige Angreb”.³⁰

Det fremgår dog tillige af motiverne (Torp, s. 18), at “[i]kke blot den tilsigtede Skadetilføjelse bør ved denne Afvejelse tages i Betragtning, men ogsaa den, som efter et fornuftigt Skøn maatte forudses”. Angriberen skal med andre ord ikke kunne gøre nødværgehandlingen ulovlig ved at påstå, at angrebet ikke tilsigtede stor skade. Det afgørende må være, hvordan den forsvarende opfattede og med rimelighed måtte opfatte angrebet.

Som udgangspunkt må politiet være særligt tilbageholdende med at anvende skydevåben mod børn, og det må navnlig gælde, jo yngre børnene er. Spørgsmålet er imidlertid, hvornår der er tale om børn. Det er næppe praktisk muligt at operere med fastlagte aldersgrænser (som f.eks. 18 år, der er definitionen på børn i FNs konvention om børns rettigheder, eller 15 år, jf. strl. § 15 om strafansvar). For det første er det den enkelte betjent, der i situationen skal vurdere alderskriteriet, og det vil ofte være umuligt at vurdere, om en person er 14 eller 16. For det andet må hensynet til at afværge faren for den angrebne veje tungt, og angreb fra en 14-årig kan være præcis så farligt, som fra en 18-årig.

Tilsvarende er det svært for den enkelte betjent at skulle vurdere, om angriberen er sindssyg eller åndssvag. I den tidligere omtalte erstatningssag (U1997.1667H, refereret i bilag 1), hvor politiet skød og dræbte en person, som skulle anholdes, havde politiet inden drabet flere indikationer på, at vedkommende var psykisk uligevægtig eller sindsforvirret. De pårørende anlagde erstatningssag mod politiet for tab af forsøger, fordi politiet ikke havde grebet situationen an efter psykiatrilovens regler om tvangsindlæggelse. Landsret, såvel som flertallet i Højesteret afviste erstatningsansvar. Det var i retssagerne

30. Også her ses altså proportionalitetsprincippet at sætte snævrere grænser for magtandvælsen end mindste middels princip.

(og af statsadvokaten) lagt til grund, at betjentene havde handlet (straffrit) i nødværge.

Det samme blev lagt til grund i tre administrative afgørelser, hvor politiet på forhånd vidste, at angriberen var psykisk syg (sag 3, 6 og 10 i bilag 1).

Det er i denne sammenhæng værd at bemærke, at skyderelementet ikke nævner noget om disse særlige persongrupper (sindssyge, børn m.fl.). Det er også værd at bemærke, at der i udkastet til politilov fra Politikommissionen er taget udtrykkelig stilling til politiets indgreb over for særlige persongrupper, men at der i afsnittet om brug af skydevåben ikke anføres noget herom. Måske kan det tages som udtryk for, at det afgørende i forbindelse med afværgelse af farlige angreb – herunder ved brug af skydevåben – ikke er angriberens sindstilstand, men angrebets farlighed. Det synes i så fald at harmonere med administrativ praksis, jf. sagerne 3, 6 og 10 i bilag 1. Man skal ikke vente med at skyde mod en gidseltager, der truer med umiddelbart at skære halsen over på sit gidsel, fordi gidseltageren er sindssyg (måske snarere tværtimod!). I praksis vil problemet blive begrænset af, at angreb fra f.eks. små børn ikke vil være så farlige, at det berettiger til anvendelse af skydevåben. Desuden vil der være indrømmet en bred skønsmargen, jf. betingelsen i § 13, stk. 1, om, at nødværge ikke må gå “åbenbart” ud over, hvad der er forsvarligt under hensyn til angriberens person.

Hensynet til *angriberens person* omfatter andet, end det ovenfor anførte om børn, sindssyge m.m. Forkundskab om angriberen – at denne er farlig, før er dømt for vold osv. – vil kunne indgå i afvejningen og gøre brug af skydevåben berettiget (men også medføre tjenstligt ansvar m.m. for ikke at have taget hensyn hertil ved planlægningen og iværksættelsen af indgrebet). I sagen refereret i DIK 1990–1992, s. 6, indgår det i byrettens begrundelse for at finde tiltalte straffri i medfør af § 13, stk. 2, at den tiltalte, der havde stukket med kniv mod en i lejligheden indtrængende mand, “måtte opfatte [den indtrængende] som notorisk voldsmand”.

4.4.4. Den angrebne/forsvarende persons forhold

Opregningen af hensyn i strl. § 13, stk. 1, er næppe udtømmende (jf. Hurwitz, s. 270 og Waaben, s. 118). Der kan også lægges vægt på den forsvarende persons forhold. Det er forhold som f.eks., hvorvidt den pågældende betjent var alene (evt. mod flere), og om hun eller han

besad andre afværgemuligheder end anvendelse af skydevåben, herunder navnlig mulighederne for tilkaldelse af assistance.

Det kan i princippet også være spørgsmålet om, hvorvidt den angrebne var sagesløs og navnlig værgeløs. Sådanne situationer kan dog også opfattes som (ekstra) farlige, dvs. påvirke bedømmelsen af “angrebets farlighed”, og der henvises derfor til afsnittet “Angrebets farlighed” ovenfor.

Det er i litteraturen drøftet, om den angrebne har pligt til flugt. Det antages af Toftegaard Nielsen (s. 129) og Greve (s. 138 f.), at gode/sikre flugtmuligheder begrænser den angrebnes ret til aktivt forsvar (i anden retning Waaben, s. 17 og Hurwitz, s. 269). Politiets opgave med at sikre orden og sikkerhed for borgerne gør vel i mange situationer, at politiet ikke må/bør flygte. Men det er relevant at overveje, om politiet i visse tilfælde bør trække sig midlertidigt tilbage, indtil der kommer forstærkning eller den omringede person overgiver sig. Jo større fare for skade, jo længere bør politiet formentlig vente med at anvende skydevåben og evt. trække sig tilbage/flygte frem for at forsvare sig. Situationen var relevant i forbindelse med urolighederne på Nørrebro. Både Rigsadvokaten og Undersøgelseskommissionen nedsat i 1996 vurderede, at politiet havde været nødt til at anvende skydevåben for at sikre de sårede, liggende betjente, dvs. politiet kunne ikke blot trække sig tilbage og afvente forstærkning.³¹

I sagen om kioskrøveriet fra Ølby fandt retten, at en betjent umiddelbart selv – uden at søge assistance – ikke blot havde ret, men også *pligt* (jf. retsplejelovens § 108) til at søge røveriet stoppet, herunder ved anvendelse af skydevåben. En dommer fandt dog (efter min mening med rette), at betjenten burde have gået mere forsigtigt frem og givet røverne mere tid inden afgivelse af sigtet skud. Udover, at der er tale om en (endnu utrykt) byretsdom, begrænses præjudikatsværdien også af denne uenighed.

4.4.5. Fare for udenforstående

Bag ordene i § 13 om, at afværgehandlingen ikke må gå åbenbart ud over, hvad der er forsvarligt under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og retsgodets betydning, er underforstået, at

31. Jf. f.eks. konklusionerne fra Undersøgelseskommissionen, s. 280, i Beretning i henhold til lov nr. 389 af 22. maj 1996 om Undersøgelse af Nørrebro-sagen, bind I.

(også) afværgehandlingen skader. Den skade, som afværgelse af angreb afstedkommer, skal begrænses. Det fremgår udtrykkeligt af skydereglementet, § 4:

“Skud mod person skal afgives, således at følgeskader søges begrænset til et minimum, og således at de i den foreliggende situation ikke udgør en nærliggende fare for andre.”³²

Det er helt afgørende i forbindelse med brug af skydevåben, at udenforstående bringes i mindst mulig fare.³³ Det er et tungtvejende element i den samlede afvejning, og der skal væsentligt mere til at berettigge anvendelse af skydevåben, hvis udenforstående risikerer at blive ramt.³⁴ Såvel de danske og de norske som de svenske administrative bestemmelser går ud fra, at der *kan* afgives skud *selvom* udenforstående er i fare (se bilag 2, række 7). Efter skydereglementets § 5 er faren for udenforstående søgt præciseret ved begrebet “nærliggende”:

“Er der nærliggende fare for, at udenforstående kan blive ramt, må skydevåben kun anvendes i yderste nødsfald.”

Det fremgår ikke af reglementet, hvornår fare for andre er *nærliggende*, og retspraksis og administrativ praksis kaster ikke lys over emnet. Måske kan nogen vejledning hentes i Betænkning om politilovgivning. Politikommissionens forslag til regler for brug af skydevåben (§ 15) inde-

32. Der er ingen grund til at antage, at dette kun gælder ved “skud mod *person*”. Der henvises i øvrigt til skydereglementets § 8, stk. 2, der skal begrænse faren ved anvendelse af varselsskud: “Varselsskud afgives, så de i den foreliggende situation ikke udgør en nærliggende fare for andre og afgives derfor, hvis det sker under åben himmel, som udgangspunkt lige op i luften.”

33. Smh. i øvrigt med de norske og svenske administrative regler. Af den norske våbeninstruks fremgår blot, at betjentene før anvendelse af skydevåben skal tage hensyn til de farer og skader, som udenforstående kan udsættes for, mens det efter svenske regler kræves, at betjenten særlig tager hensyn til risikoen for udenforstående, og afgivelse af skud i områder, hvor mange mennesker bor eller færdes, skal i det længste undgås (bilag 2, række 7).

34. I litteraturen ses iblandt den vurdering, at fare for udenforstående bringer bedømmelsen af proportionalitet fra strl. § 13 til strl. § 14. Efter § 14 gælder et væsentligt strengere proportionalitetsprincip. I Komm. strl. s. 150 er det dog beskrevet som en mulighed under “retshåndhævelsessituationen”, men ikke under angrebssituationen. Også Henricson synes at anse det for en mulighed alene under “retshåndhævelsessituationen” (se Henricson s. 68 f.), mens det i Betænkning om politilovgivning (s. 51) er mere uklart. I det følgende – *der omhandler angreb* – lægges § 14 ikke til grund.

holder også begrebet “nærliggende”, og det udtales i betænkningen, at nærliggende fare “navnlig vil være situationer med mange mennesker, men også risikoen for gennemskydning og rikochetterende projektiler kan efter omstændighederne medføre en nærliggende risiko for andre” (s. 144). Måske vil det også være tilfælde, hvor oversigtsforholdene er vanskelige (f.eks. på grund af tåge), og der må antages at befinde sig andre personer i nærheden.³⁵

Det bemærkes, at ordet nærliggende også indgår i strl. § 196, om forurening med nærliggende fare for betydelig skade på miljøet og § 252, om forvoldelse af nærliggende fare for nogens liv eller førlighed. Heller ikke i forbindelse med disse paragraffer er der nogen afgørende hjælp ved fortolkning af ordet (men se evt. Komm. strl. s. 308), men det er værd at bemærke, at § 252 ifølge Komm. strl (samme sted) anvendes ved forholdsvis små faregrader.

Som det tillige fremgår af skydereglementets § 5, er det kun i “*yderste nødsfald*”, at skydevåben må anvendes, hvis der er nærliggende fare for udenforstående. På samme måde som ordet “nærliggende” ikke er nærmere defineret, er ordet “yderste nødsfald” heller ikke. Også i denne sammenhæng giver retspraksis og administrativ praksis ringe vejledning. I Betænkning om politilovgivning har Politikommissionen i sit forslag til regler om brug af skydevåben også brugt ordet “yderste nødsfald”. Det fremgår af bemærkningerne til forslaget, at hvor der er “en høj grad af sandsynlighed for, at personer pådrager sig alvorlige helbredsskader eller mister livet”, er der tale om “yderste nødsfald” (s. 144).

I den tidligere omtalte sag fra en bank, hvor en person truede et kvindeligt gidsel ved at holde en kniv for hendes hals, anså politiet det for (eneste?) chance for at redde kvindens liv/helbred, at der blev skudt mod gidseltagerens hoved. Det fremgår af referatet af sagen, at der ved denne redning må have været en vis fare for gidslet (gidseltageren blev skudt, da han stak sit hoved frem over gidslet skuldre)(se bilag 1, sag 24). Statsadvokaten anså politiets handling for lovlig nødværge og i overensstemmelse med skydereglementet. Politiklagenævnet og Rigsadvokaten var enig i statsadvokatens afgørelse.

Henricson antager (meget rimeligt), at hvis der ikke er “*umiddelbar*” fare for gidslernes liv eller helbred, f.eks. i forbindelse med “gidseltagning

35. Jf. rådene i forbindelse med 20 § i Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om Polisens skjutvapen m.m. RFSFS 2001:1, FAP 104–2.

i en bank”, så vil en fastfrysning af situationen være at foretrække, frem for at storme banken med fare for gidslernes liv” (s. 108).³⁶

I skydereglementets § 5 er endelig ordet “udenforstående” af betydning. Også om dette ord hersker uklarhed. Skal f.eks. gidsler betragtes som “udenforstående”? I Politikommissionens foreslåede regler om brug af skydevåben, jf. Betænkning om politilovgivning (s. 144), er dette uklart. Generelt må det være rimeligt at stille skærpede krav til brug af skydevåben, hvis brugen udsætter gidsler for “nærliggende” fare for at blive ramt. Det er med andre ord rimeligt at anse et gidsel for “udenforstående” i den betydning, som ligger i skydereglementets § 5, hvorefter der skal være tale om “yderste nødsfald”, dvs. fare for alvorlige helbredsskader eller gidslets liv, før skydevåben kan bruges i disse situationer. På den anden side vil overhængende livsfare for gidslet måske berettige brug af skydevåben, selvom der er en vis fare for, at gidslet vil blive ramt. Det vil være i gidslets interesse. Samme interesse har (helt) udenforstående ikke, og sagen stiller sig derfor muligvis anderledes, hvis (helt) udenforstående er i fare for at blive ramt.

Ovenfor er beskrevet den situation, at skydevåben anvendes til at afværge farligt angreb på *personer*. Hvis afværgelsen indebærer nærliggende fare for udenforstående, skal der efter skydereglementet være tale om “yderste nødsfald” (§ 5). Om “yderste nødsfald” også kan foreligge, hvor der kun er fare for *ejendom*, er uklart. Som nævnt har Politikommissionen også brugt begrebet “yderste nødfald” i sit udkast til regler om brug af skydevåben. Ifølge bemærkningerne til udkastet (betænkningen s. 144) repræsenterer “yderste nødsfald” fare for *personer*, og det hedder endvidere i betænkningen (s. 144), at afværgelse af fare for tingsødelæggelse “*som udgangspunkt ikke [kan] berettige anvendelse af skydevåben i situationer, hvor anvendelsen vil medføre en nærliggende risiko for, at udenforstående kommer til skade*” (min kursivering). Det må være et udgangspunkt med meget få undtagelser.

Vedrørende fare for udenforstående bemærkes som opsummering, at retstilstanden er uafklaret, men følgende vil formentlig indgå i en samlet afvejning:

- Hvor alvorligt angrebet er (f.eks. *kan* “yderste nødsfald” efter omstændighederne berettige brugen af skydevåben trods fare for udenforstående)

36. Henricson antager endog, at “[h]er er det § 14s skrappe proportionalitetskrav, der må være gældende, da indgrebet kan gå ud over sagesløse personer”.

- Hvor farlig afværgelsen er, herunder bl.a. om der er tale om trussel, varselskud eller skud, og om faren for udenforstående er “nærliggende” (mange mennesker samlet på et sted, uoverskueligt område, målets nærhed osv.)
- Hvem afværgelsen går ud over (en “medgerningsmand”³⁷ eller folk som på anden måde “blander sig”, et offer (som forsøges reddet ved politiets skudafgivelse) eller helt sagesløse).

Er der ikke sket nogen skade på den udenforstående, vil et evt. strafansvar efter omstændighederne følge af strl. § 252 om hensynsløs fareforvoldelse. Er der sket skade, men betjentens fareforvoldelse for udenforstående uforsætlig, kan forskellige uagtsomhedsdelikter komme på tale (f.eks. § 241 om uagtsomt manddrab eller § 249 om uagtsom betydelig legemsskade).

5. Subjektive forhold

5.1. Indledning

Det er den enkelte betjent, der må vurdere, om der foreligger en nødværgesituation og om betingelserne for at anvende skydevåben er opfyldt. Set i lyset af det ovenfor anførte, kan det virke som en overordentlig kompliceret og vanskelig vurdering at skulle foretage i praksis – og ofte i løbet få sekunder.

5.2. Vurdering af faktiske omstændigheder

Hertil bemærkes for det første, at det som udgangspunkt er den måde, hvorpå den skydende betjent opfatter de *faktiske omstændigheder*, som lægges til grund for vurderingen af et evt. strafansvar. Har betjenten ikke vidst, at der var tale om optagelser til en actionfilm, men troet, at der var tale om rigtige angreb, kan betjenten ikke straf-

37. I sagen om kioskrøveriet i Ølby (se bilag 1) blev betjenten bl.a. tiltalt efter straffelovens § 252, stk. 1 (om den, som på hensynsløs måde forvolder nærliggende fare for nogens liv eller helbred). Betjenten var tiltalt for at have skudt mod en person B, der befandt sig bag en skranke sammen med kioskrøveren C. Betjenten skød i retning af B og C, uden at kende deres præcise placering. Han traf B i foden, tæt ved C's hoved (C lå på gulvet dødeligt såret), hvorved han – ifølge anklagen – havde forvoldt nærliggende fare for C's liv eller helbred.

fes for f.eks. forsætlig drab eller vold (men derimod for f.eks. uagtsomme forhold). Det samme gælder, hvis betjenten troede, at attrappistolens var en ægte pistol. Betjenten er i sådanne situationer i en faktisk vildfarelse som udelukker forsæt (til vold, drab m.m.),³⁸ men ikke ansvar for manglende opfyldelse af tjenestelige pligter. Har betjenten således fejlvurderet angrebets farlighed, udelukker det forsæt til vold m.m.,³⁹ og betjentens opfattelse af situationens farlighed lægges som udgangspunkt til grund – dog ikke helt uden en vurdering af, i hvilken grad de faktiske omstændigheder bestyrker denne opfattelse.⁴⁰ Har betjenten ved sin vurdering af den faktiske situation handlet uagtsomt, kan hun eller han evt. dømmes for et uagtsomt forhold (f.eks. uagtsomt manddrab) og drages til ansvar for manglende opfyldelse af tjenestelige pligter.

5.3. Vurdering af nødvendighed og forsvarlighed

For det andet bemærkes, at det ikke udelukker forsæt, når betjenten har misforstået, hvad der menes med *forsvarligt* og *nødvendigt*. Dette er en retlig og objektiv vurdering (se f.eks. Toftegaard Nielsen, s. 131, og Komm. strl., s. 147). Alligevel er det måske rimeligt at antage, at “den retlige bedømmelse skal ske med fornøden indlevelse i den handlendes situation og hans muligheder for at bedømme angreb og afværgemuligheder” (jf. Waaben, s. 119 og tillige Hurwitz s. 269). Jeg finder synspunktet rimeligt, og jeg tror, at betjentens opfattelse af de faktiske omstændigheder i praksis påvirker den retlige bedømmelse. Har en betjent således følt sig i livsfare, vil brug af skydevåben alt andet lige lettere blive vurderet nødvendigt og forsvarligt. Særlig tyde-

38. Se tillige f.eks. dommen U1998.504V, hvor to personer T1 og T2 var tiltalt for vold mod F. Forinden voldsepisoden havde F optrådt provokerende og truende. Da T1 skubbede F, troede T2, at F ville angribe T1, og slog derfor F med knyttet hånd. T1 så tumulter mellem F og T2 og så F kaste et ølglass mod T2, hvorpå T1 gav F et slag med knyttet hånd. De tiltaltes handlinger blev anset for nødværge efter strl. § 13, stk. 1, og byretten udtalte, at “en misforståelse af den faktiske situation i dette tilfælde er forsætsudelukkende”. Landsretten fandt de tiltaltes handlinger nødvendige for at afværge et overhængende uretmæssigt angreb fra F og fandt ikke, at handlingerne gik åbenbart ud over det forsvarlige.

39. Se tillige Betænkning om politilovgivning, s. 141.

40. Se f.eks. Rigsadvokatens redegørelse om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993, s. 93 ff. Se også dommen i sagen om kioskrøveriet fra Ølby (refereret i bilag 1), hvor to af dommerne lagde vægt på, at betjenten havde været berettiget til at anse røverne for bevæbnede (hvilket de ikke var).

ligt er det måske i følgende to sager. For det første sagen refereret i U2003.1442Ø. Sagen var *ikke* en straffesag, men den strafferetlige vurdering fremgår af referatet i UfR. Statsadvokaten afviste at rejse tiltale for en betjents skud mod en bil og udtalte, at betjenten havde fejlvurderet situationen, idet han havde troet sig i livsfare og derfor mente at kunne udøve nødværge. Politiklagenævnet var kritisk (om end det tiltrådte afgørelsen) og mente, at betjenten havde tilstrækkelig tid til at afværge påkørsel ved at springe til siden. Med andre ord var det efter Politiklagenævnets vurdering tvivlsomt, om brugen af skydevåben var *nødvendig*. Den anden sag er fra Rigsadvokatens beretning (sag 25 refereret i bilag 1). En del af sagen vedrørte to betjentes skud mod flere biler, der påkørte betjentenes patruljevogn.⁴¹ En person blev dræbt af disse skud. Statsadvokaten tiltalte ikke betjentene, og “lagde vægt på, at der var tale om angreb med store 4-hjuls-trækkere, at betjentene var alene over for et for dem ukendt antal forklædte personer, hvilket må have fremstået frygtindgydende.” Politiklagenævnet og Rigspolitichefen tiltrådte statsadvokatens afgørelse. Også i denne sag påvirker indlevelse i betjentenes situation efter min mening den retlige vurdering, så brug af skydevåben fremtræder nødvendigt og forsvarligt, selvom det vel objektivt set er tvivlsomt, om ikke betjentene burde have afventet situationen (evt. tilkaldt forstærkning) frem for at trække skydevåben. Påkørsel af politibiler berettiger i hvert fald ikke automatisk anvendelsen af skydevåben.⁴²

I mange sager og af mange sagsreferater kan betjentenes handlinger i bagklogskabens lys måske objektivt set virke uforsvarlige og unødvendige. Selvom man måske nok kan forlange af betjentene, at de skal være koldblodige, så er der på den anden side et hensyn at tage til deres opfattelse af situationen, når de står midt i kampens hede under stærkt pres. Dilemmaet er levende beskrevet af Koch i en artikel fra 1982 (s. 249) vedrørende en konkret situation, som han selv var vidne til:

“Det, ... som var interessant at fornemme, var den tykke truende atmosfære, der hele tiden var over denne situation [...] Min egen efterfølgende vurdering

41. En anden del vedrørte den ene betjents dræbende skud mod en person i en af bilerne, mens denne holdt stille. Betjenten troede, at personen greb efter et oversavet jagtgevær mellem sæderne.

42. Men gør det derimod i en sag som nr. 17, refereret i bilag 1, hvor betjentene blev angrebet med en traktor efterspændt en seksfuret vendeplov.

var, "... at det var tvivlsomt, om det var berettiget at anvende staven i situationen" [...] En juridisk vurdering måtte nok føre til, at det hverken var "nødvendigt" (mindste middel) eller "forsvarligt" (rimeligt middel) at slå med staven 3–4 gange lige præcis på det pågældende tidspunkt [...] man kan ikke blot vurdere det som et spørgsmål om angriberens "våben", der ligger nogle ting i situationen, som faktisk ikke kan beskrives, hvis man ikke har været med."

Det er i denne sammenhæng, således som det sker i Komm. strl. (s. 148), nok også værd at bemærke, at mindre overskridelser af det forsvarlige er straffri, jf. ordlyden i § 13, stk. 1, hvorefter nødværgehandlingen ikke må være "åbenbart uforsvarligt".⁴³ Der indrømmes altså betjenten en vis skønsmargen med hensyn til, hvornår noget kan opfattes som forsvarligt.

5.4. Overskridelse af skønsmargin

For det tredje bemærkes om betjentenes subjektive bedømmelse, at selv om de overskrider deres skønsmargen og handler åbenbart uforvarsligt, vil handlingen være straffri efter § 13, stk. 2, hvis overskridelsen er begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk eller ophidselse. Om dette sidste stk. 2 også gælder (uindskrænket) for politiet, er dog ikke sikkert. Henricson antager, at "politimandens uddannelse og opgave i almindelighed" forhindrer straffrihed efter § 13, stk. 2. Norée (s. 448) synes også at antage dette for så vidt angår svensk ret.⁴⁴ Henricson henviser til to domme, hvor ingen af dem dog med sikkerhed kan tages som udtryk for, at § 13, stk. 2, ikke kan finde anvendelse på politibetjente.⁴⁵ Rigsadvokaten antog i sin redegørelse

43. Dette medfører i øvrigt ifølge Waaben (s. 118), at et vist bevisskøn skal udøves i nødværgeudoverens favør.

44. Om der er tale om de lege lata eller ferenda synspunkter, er dog ikke helt klart.

45. I den ene af dommene, hvor betjenten bliver frikendt på grund af bevisernes stilling, udtrykker et mindretal af dommerne, at "der ikke kan bortses fra, at også betingelserne i strl. § 13, stk. 3, jf. stk. 2, har foreligget", jf. ØLD 24/3–1995, Henricson, s. 70. I den anden dom (U1996.614Ø) fandtes betjenten at have overskredet grænserne for lovligt nødværge i uacceptabel grad, hvorfor hans handlinger ikke kunne anses for straffri i henhold til § 13, stk. 2. Dommen siger vel ikke andet, end at volden i den konkrete sag var uden for det straffri område, dvs. uden for § 13, stk. 2. Derimod synes der ikke at være taget stilling til, om § 13, stk. 2, kan gælde for politiet. Se endvidere om dommen refereret i U2001.2126V, jf. den følgende note.

om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993 (s. 117), at det for tre betjentes vedkommende “ikke kunne afvises, at der i denne situation i alt fald foreligger en undskyldelig overskridelse af retten til nødværge efter bestemmelsen i straffelovens § 13, stk. 2, om straffrihed, hvis overskridelsen af nødværge er rimelig begrundet i den ved angrebet fremkaldte skræk og ophidselse”. Rigsadvokaten fandt, at denne afgørelse måtte træffes af domstolene.

I sagen om kioskrøveriet fra Ølby fandt retten, at betjentens skud mod en (ubevæbnet) person, der flygtede ud af kiosken, og som betjenten formodede medvirkede til røveriet, var straffri efter § 13, stk. 2.

Samlet synes det urimeligt helt at udelukke muligheden for at anvende § 13, stk. 2, på politiet, f.eks. i den ekstreme og livsfarlige situation på Nørrebro. På den anden side er det vel rimeligt at stille højere krav til politiet, som i kraft af sine opgaver og beføjelser og den i overensstemmelse hermed indrettede uddannelse i videst mulige omfang skal undgå at lade forskrækkelse og ophidselse føre til “åbenbart uforsvarlige” afværgehandlinger. Henricsons antagelse synes vel derfor rimelig, hvorefter § 13, stk. 2, “i almindelighed” ikke kan finde anvendelse på politiet, men altså undtagelsesvis. Dommen om kioskrøveriet i Ølby synes dog at antyde, at straffriheden rækker relativt langt, også for politiet. Som (utrykt) byretsdom er præjudikatsværdien dog begrænset.

Selv om der i en konkret sag ikke findes grundlag for straffrihed efter § 13, stk. 2, kan straffen nedsættes eller bortfalde i medfør af strl. § 84. Efter denne paragrafs stk. 1, nr. 1, er det en strafnedsættelsesgrund, når “nogen har overskredet grænserne for lovligt nødværge eller for den ved § 14 hjemlede nødret”. Det fremgår endvidere af stk. 1, nr. 4, at straffen kan nedsættes, hvis “gerningen er udført i en af den skadelidende ved retsstridigt angreb eller grov fornærmelse fremkaldt oprørt sindsstemning”. Af § 84, stk. 2, fremgår, at straffen under i øvrigt formildende omstændigheder kan bortfalde. § 84, stk. 1, er f.eks. blevet anvendt i en nyere sag om en betjents vold mod en anholdt (U2001.2126V).⁴⁶ Endelig er strl. 85 (om strafnedsættelse

46. I sagen refereret i U2001.2126 V blev en anholdt iført håndjern og placeret på bagsædet af en politibil. Herfra lykkedes det den anholdte at sparke betjenten på forsædet i hovedet. Betjenten åbnede herefter bilens bagdør – anholdte fortsatte med at sparke mod betjenten, dog uden at ramme – og slog adskillige gange anholdte med staven. I

ved strafbare handlinger begået i stærk sindsbevægelse) i nogle tilfælde anvendelig.⁴⁷

6. Sammenfatning om angreb og brug af skydevåben

Angrebssituationen foreligger, hvor der er tale om:

- angreb mod personer, ejendom af stor betydning (samfundsvigtige institutioner, virksomheder og anlæg) og samfundsinteresser af væsentlig betydning, og
- angrebet er uretmæssigt (typisk drab, vold, røveri, ulovlig frihedsberøvelse m.m.), og
- angrebet er påbegyndt/overhængende (dvs. det skal være nødvendigt, at der gribes ind umiddelbart, og angrebet må ikke være afsluttet).

Skydevåben kan da anvendes, hvis følgende principper iagttages:

1. Mindste middels princip kræver
 - at ingen andre midler er tilstrækkelige, og
 - at andre midler (om muligt) er forsøgt, og
 - at skaden forsøges mest muligt begrænset (så vidt muligt skal der først advares, så affyres varselskud, derefter et enkelt eller enkelte sigtede skud mod ben, arme m.m.).
2. Effektivitetsprincippet kræver
 - at skydevåben er egnet til at afværge angrebet (det vil f.eks. ofte ikke være tilfældet med angreb på lang afstand).
3. Proportionalitetsprincippet kræver
 - en afvejning mellem angrebets farlighed og brugen af skydevåben (det vil som udgangspunkt være berettiget at bruge skydevåben, når angrebet kan betegnes som farligt, dvs. typisk angreb med stik-

BR fandt flertallet, at slagene havde været unødvendige og var gået ud over det forsvarlige, mens en dommer anså det for nødvendigt for at afværge angrebet og forsvarligt under hensyn til situationen (navnlig det at sikre den anholdtes fortsatte tilstedeværelse). Straffen blev fastsat efter strl. § 244, jf. § 154, dog således at straffen blev nedsat med henvisning til strl. § 84, stk. 1, nr. 1 og 4. LR fandt ikke grundlag for straffrihed efter strl. § 13. Et flertal på fire dommere fandt af samme grunde som BR strl. § 84, stk. 1, nr. 1 og 4 anvendelig. To dommere afviste strafnedsættelse og ville gøre straffen ubetinget. Byretens dom på 20 dages hæfte (betinget) blev forhøjet til 40 dages fængsel (betinget).

47. Jf. f.eks. dommen U1996.614Ø.

og skydevåben, tunge redskaber, mange slag/spark, kvælergreb, stenkast, angreb mod sårbare legemsdele, angreb fra mange, angreb mod sagesløse, angreb med biler),

- en afvejning mellem betydningen af det angrebne retsgode og brugen af skydevåben (som udgangspunkt vil farlige angreb mod personers liv og helbred berettigede anvendelse af skydevåben, mens det kun i yderst sjældne tilfælde vil det være berettiget ved angreb på ejendom og samfundsinteresser),
- en afvejning mellem angriberens person og brugen af skydevåben (alt andet lige vil der kræves mere for at berettigede brug af skydevåben mod børn og sindssyge, omvendt vil angreb fra personer, som er kendt som farlige, lettere berettigede brugen af skydevåben, det samme gælder ved angreb fra flere/mange),
- en afvejning mellem den angrebne/forsvarende persons forhold og anvendelse af skydevåben (var den pågældende betjent alene, evt. over for en større kreds af angribere, besad betjenten muligheder for at tilkalde assistance osv.),
- afvejning mellem faren for udenforstående og brugen af skydevåben (fare for udenforstående skal begrænses mest muligt, hvis der er nærliggende fare for udenforstående, må skydevåben kun bruges i "yderste nødsfald").

Kapitel 3

Retshåndhævelse

1. Indledning

Med retshåndhævelse menes i denne sammenhæng politiets gennemtvangelse af påbud, anholdelse, pågribelse af personer eller forhindring af undvigelse af personer. I praksis afgives skud næsten udelukkende i angrebssituationer og kun meget sjældent i (“rene”) retshåndhævelsessituationer.⁴⁸ De tilfælde, hvor det i praksis vil være berettiget at anvende skydevåben, er tilsvarende færre. Af disse grunde, og da der i en række henseender kan henvises til den omfattede gennemgang i bogen kapitel 2, er dette kapitel 3 væsentligt kortere.

Når det drejer sig om afværgelse af farlige *angreb* skal hjemlen til at anvende skydevåben findes i strl. § 13, stk. 1, om retten til at afvær-

48. Henricson skriver (s. 94), at skud i praksis *alene* sker i nødværgesituationer efter strl. § 13, stk. 1, og ikke i retshåndhævelsessituationer efter strl. § 13, stk. 3. Der findes en dom fra 1930 (U1930.544Ø, se referat i bilag 1), hvor politiet skød for at stoppe en mange gange straffet indbrudstyv. Under betjentenes ledsagelse af manden til en påvisning stak han af, og betjentene kunne ikke løbe ham op. Den ene affyrede varselsskud, men snublede i skudøjeblikket og ramte manden, der døde. Anvendelse af skydevåben blev fundet strafbar (uagtsomt manddrab). Der findes endvidere en administrativ afgørelse fra 2001 (sag 25 i bilag 1), hvor en betjent bl.a. skød mod en bils dæk, og hvor statsadvokaten fandt netop disse skud afgivet i overensstemmelse med skydereglementets § 6, stk. 3, om anholdelse og forhindring af undvigelse. Politiklagenævnet og Rigsadvokaten var enig i denne del af afgørelsen. Se endvidere sag 20 i bilag 1, om skud mod en flygtende og truende bankrøver. Endelig bemærkes, at det kan være svært i praksis at afgøre, hvorvidt der er tale om en retshåndhævelses- eller en angrebssituation. I sagen om kioskroveriet i Ølby (se bilag 1) skyder den tiltalte betjent mod en person, som flygter ud af kiosken. Det sker ifølge betjenten for at pacificere vedkommende, da han ellers ville kunne hente hjælp (“medgerningsmænd”) og/eller våben. Betjenten vurderer det altså som en angrebssituation, hvor angrebet ikke er *umiddelbart* forestående. Betjenten findes straffri efter strl. § 13, stk. 2.

ge angreb på personer og ejendom, med skydereglementets udmøntning af denne regel. Når de forskellige kriterier, som fremgår af § 13, stk. 1, og skydereglementet er opfyldte, er brugen af skydevåben berettiget. Yderligere principper, herunder forvaltningsretlige, er overflødige at overveje.

Lidt anderledes forholder det sig med retshåndhævelse efter strl. § 13, stk. 3. Det er tvivlsomt om § 13, stk. 3, hjemler magtanvendelse,⁴⁹ og i hvert fald hjemler den ikke i sig selv de afgørelser, som skal gennemtvinges.⁵⁰ Det fremgår af § 13, stk. 3:

“Tilsvarende regler finder anvendelse på handlinger, som er nødvendige for på retmæssig måde at skaffe *lovlige* påbud adlydt, iværksætte en *lovlig* pågribelse eller hindre en fanges eller tvangsanbragt persons rømning.” (Min kursivering).

Som det fremgår, skal der være tale om *lovlige* påbud eller *lovlig* pågribelse, før § 13, stk. 3, finder anvendelse. Hjemlen til påbuddet, pågribelsen m.m. skal findes andetsteds, f.eks. i rpl., i særlove, i retspraksis eller i administrativ praksis. Selvom der er hjemmel til påbuddet, pågribelsen m.m., er det ikke givet at anvendelse af skydevåben er berettiget (nødvendigt og forsvarligt). Når domstolene behandler sager om retshåndhævelse – i praksis hovedsageligt anholdelse – udtaler de sig derfor typisk *først* om lovligheden af anholdelsen, *derefter* om magtanvendelsens nødvendighed og forsvarlighed m.m.⁵¹

Skematisk kan forskellen mellem strl. § 13, stk. 1 og stk. 3 fremstilles således:

49. Toftegaard Nielsen, s. 132.

50. Henricson, s. 85.

51. Se f.eks. U1962.232Ø (“Idet anholdelsen ... må anses for at være lovlig foretaget, har politibetjenten været berettiget til...”, U1970.491H (Landsrettens flertal indledningsvis: “Anholdelsen må herefter anses som lovlig”, og ligeledes 6 af 13 dommere i Højesteret, der indleder med at fastslå, at anholdelsen var lovlig), U1977.107H (LR indledningsvis: “haft føje til at anholde”. HR: Der er ikke “grundlag for at fastslå, at de indstævntes magtanvendelse efter forholdene – den lovlige anholdelse af ... er gået ud over det forsvarlige ...”), U1997.1667H (LR indledningsvis: “berettiget til at anholde M”, og HR indledningsvis: “var berettiget til at anholde M”) og U1996.353Ø (LR indledningsvis “Anholdelsen findes derfor berettiget”).

Overvejelser i forbindelse med angreb, jf. strl. § 13, stk. 1	Overvejelser i forbindelse med retshåndhævelse, jf. strl. § 13, stk. 3
1. Karakteren af det angrebne (person, ejendom, samfundsinteresse) og karakteren af angrebet (uretmæssigt, aktuelt)? 2. Karakteren af afværgehandlingen (nødvendig, forsvarlig, proportional)?	1. Hjemmel for påbuddet, anholdelsen, pågribelsen m.m.? 2. Karakteren af håndhævelsess handlingen (nødvendig, forsvarlig, proportional)?

At magtanvendelsen skal være nødvendig, forsvarlig og proportional fremgår af § 13, stk. 3, jf. stk. 1. Men dette fremgår også af andre regler, f.eks. af de generelle forvaltningsretlige principper og af rpl. § 758, stk. 1, hvorefter anholdelser skal foretages så skånsomt, som omstændighederne tillader. Den selvstændige betydning af § 13, stk. 3, er derfor ikke stor, og den ses ikke ofte citeret i retspraksis.⁵²

2. Hjemmel

For at brug af skydevåben er berettiget i forbindelse med retshåndhævelse, må der for det første være hjemmel for den afgørelse, som skal håndhæves. Det vil være forskelligt, hvor hjemmelen i det konkrete tilfælde skal søges, og der hersker i litteraturen ikke altid enighed om, hvor hjemlen til politiets indgreb og afgørelser stammer fra (i nogle sammenhænge rpl. (bl.a. § 108 og § 755), i nogle tilfælde fra særlov-

52. Jf. Toftegaard Nielsen, 132 f., med henvisning til, at Henricson (s. 88 ff.) ikke lægger strl. § 13, stk. 3, til grund, men generelle forvaltningsretlige principper, når han gennemgår politiets magtbeføjelser. Samme er tilfældet med Moe (s. 146 f.), der indledningsvis antyder, at strl. § 13, stk. 3, kun "tilsyneladende" giver vejledning for politiets magtanvendelse, mens den praktiske værdi af bestemmelsen (med Torps ord, jf. Torp, s. 19) "næppe er stor", og bestemmelsen ses ikke (frem til 1972) anvendt i trykte domme. Som Toftegaard Nielsen påpeger, er den senere (i U1977.107H om privates retshåndhævelse) citeret af Højesteret.

givningen, i andre fra retssædvane eller administrativ praksis).⁵³ Lovligheden af afgørelserne afhænger tillige af, om der i det konkrete tilfælde er taget hensyn til de forvaltningsretlige principper, herunder saglighed, objektivitet, ligebehandling, proportionalitet osv. Hvornår og under hvilke betingelser, der er hjemmel til at udstede påbud m.m., er derfor et omfattende forvaltningsretligt spørgsmål. Der er ikke mulighed for at behandle dette inden for disse rammer. Her bemærkes blot, at politiet skal have hjemmel til at udstede påbud og til at pågribe og anholde, jf. § 13, stk. 3, der taler om “*lovlige påbud*” og “*lovlig pågribelse*”. Når denne hjemmel er tilvejebragt, kan strl. § 13, stk. 3, og skyderelementet give vejledning om, hvorvidt skydevåben kan anvendes i de pågældende situationer.

3. Om håndhævelsesshandlingen

Selv om der er hjemmel til at udstede påbud, foretage anholdelse, pågribelse m.m., er det ikke ethvert middel, der kan sættes ind i håndhævelsen af disse afgørelser. De midler, som tages i anvendelse, skal være “nødvendige” (jf. § 13, stk. 3) og “forsvarlige” (jf. § 13, stk. 3, jf. stk. 1). Det er krav, som ville være gældende, uanset om § 13, stk. 3, fandtes.⁵⁴

Vurderingen af nødvendighed, forsvarlighed og proportionalitet ligner på mange måder den, som foretages i forbindelse med angrebs-situationen. Der henvises generelt hertil, jf. kapitel 2, afsnit 4. Der er imidlertid visse særlige aspekter, som gør sig gældende i forbindelse med retshåndhævelse. Først og fremmest bemærkes, at det meget sjældent vil være berettiget at anvende skydevåben med henblik på retshåndhævelse. Hvornår det *kan* tænkes berettiget, gennemgås nedenfor. Berettigelsen afhænger af, hvilken håndhævelsessituation der er tale om. I det følgende gennemgås derfor særskilt henholdsvis situationerne vedrørende påbud og pågribelse/hindring af rømning.

3.1. Påbud

Det er svært at forestille sig situationer, hvor anvendelse af skydevåben ville være berettiget til at gennemtvinge *påbud*, medmindre der

53. Se gennemgangen i Henricson, s. 72 ff.

54. Henricson, s. 88 ff., Toftegaard Nielsen, s. 133, og Waaben, s. 121.

samtidigt er tale om påbegyndt eller overhængende angreb, og da følger berettigelsen af reglerne i strl. 13, stk. 1. Det kan være en passivitet, der må anses for angreb, f.eks. hvis en person nægter at flytte sig, så redningsfolk kan komme til (se kapitel 4, afsnit 2). Men ud over situationer, hvor manglende efterlevelse af påbud må anses for angreb, kan skydevåben ikke anvendes til gennemtvungelse af påbud. Af Betænkning om politilovgivning (s. 52) fremgår ligefrem, at skydevåben "*naturligvis* bl.a. ikke [må] anvendes med henblik på at gennemtvunge påbud ..." (min kursivering).

I skydereglementets § 6, der opregner de tilfælde, hvor politiet må afgive skud, er påbudssituationen da heller ikke nævnt. Derimod er de to andre situationer i § 13, stk. 3, nemlig pågribelse og hindre rømning, nævnt.⁵⁵

Tidligere fandtes i skydereglementet en bestemmelse om, at skydevåben kunne bruges til at *splitte opløb*, hvis disse ikke splittedes efter påbud herom. Disse regler udgjorde en ikke uvæsentlig del af Rigsadvokatens redegørelse for begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993. Efter redegørelsen blev bestemmelsen i skydereglementet om opløb ophævet ved en revision af reglementet i 1995.

I dag er det derfor efter skydereglementet ikke berettiget at bruge skydevåben til gennemtvungelse af påbud. Det må formodes, at det heller ikke er straffrit efter strl. § 13, stk. 3.⁵⁶ (Smh. med kommentaren den norske våbeninstruks, jf. bilag 2, række 4).

55. Det bemærkes, at bestemmelsen om nødværge i den norske straffelov – der er forbillet for den danske strl. § 13 – *ikke* har medtaget "påbud" i retshåndhævelsessituationen, men alene retshåndhævelsessituationerne pågribelse og forhindring af undvigelse. Herom Matningsdal og Bratholm, s. 379 ff.

56. Da skydereglementet er en udmøntning af strl. § 13, er der en vis formodning for, at det heller ikke efter strl. § 13 vil være berettiget at bruge skydevåben til gennemtvungelse af påbud. Denne formodning støttes af, at kriterierne i strl. § 13 om nødvendighed og forsvarlighed yderst sjældent om overhovedet vil kunne tænkes opfyldt ved brug af skydevåben til dette formål. For det første fordi der næppe er mange påbud, som er tilstrækkeligt tungtvejende til, at det mest indgribende magtmiddel kan anvendes. Der kræves proportionalitet mellem hensynet til retshåndhævelsen og mulige skadevirkninger ved magtanvendelsen (der ses her naturligvis bort fra de påbud (om at lægge skydevåben, ophøre med en bestemt aktivitet osv.), som udstedes i forbindelse med farlige *angreb*. Sådanne må vurderes ud fra angrebssituationen, jf. kapitel 2 ovenfor). For det andet fordi selvom sådanne påbud måske kan tænkes, så vil der i praksis stå mange andre effektive magtmidler til politiets rådighed i en påbudssituation, og derfor vil brug af skydevåben være unødvendig (mindste middels princip).

3.2. Pågribelse, anholdelse, undvigelse

Skydevåben kan undtagelsesvis anvendes i visse situationer til pågribelse, anholdelse og forhindring af undvigelse. Det følger af § 13, stk. 3, og mere udtrykkeligt af skydereglementets § 6, stk. 3. De krav, der stilles til anvendelse af skydevåben i sådanne situationer, er i princippet de samme som anført ovenfor om *angrebssituationen*, dvs. krav om mindste middel, effektivitet og proportionalitet, men navnlig afvejningen (proportionalitetsprincippet) fører til, at det sjældent vil være berettiget at anvende skydevåben til sådanne formål, jf. nedenfor.

3.2.1. Mindste middels princip

Efter strl. § 13, stk. 3, skal anvendelse af skydevåben være *nødvendig* for at pågribe eller forhindre undvigelse. Da skydevåben i de fleste situationer vil være det mest indgribende middel, må en række andre midler overvejes og efter omstændighederne afprøves først. Der henvises generelt om dette princip til kapitel 2, afsnit 4.2.

3.2.2. Effektivitetsprincippet

Kravet om nødvendighed medfører formentlig også, at skydevåben skal være et *tilstrækkeligt* og egnet/effektivt middel. Der henvises generelt om dette princip til kapitel 2, afsnit 4.3.

3.2.3. Proportionalitetsprincippet

Det afgørende princip i denne sammenhæng er proportionalitetsprincippet. At dette princip sætter snævrere grænser for brug af skydevåben end mindste middels princip, ses særligt tydeligt for så vidt angår retshåndhævelse. Det er nemlig kun en relativt lille gruppe af tilfælde, hvor skydevåben kan anvendes som middel til at pågribe eller forhindre undvigelse af en person, *selv om* det er et nødvendigt og effektivt/tilstrækkeligt middel. Vedrørende proportionalitetsprincippet henvises generelt til kapitel 2, afsnit 4.4. ovenfor om *angrebssituationen*, men herunder anføres visse aspekter, som har særlig relevans for retshåndhævelsessituationen.

Den centrale afvejning i forbindelse med anvendelse af skydevåben til pågribelse eller forhindring af undvigelse er på den ene side vigtigheden af retshåndhævelsen, på den anden side skadevirkningen af

skydevåbenet. Der lægges en vis vægt på hensynet til “retsordenens autoritet” og hensynet til undgåelse af en “mere eller mindre overhængende lovovertrædelse” jf. Komm. strl. s. 149.⁵⁷ Vigtigheden af retshåndhævelsen har således pr. definition en vis vægt.

Når det handler om brug af netop *skydevåben*, er berettigelsen alligevel stærkt begrænset. Hensynet til retshåndhævelsen må nemlig i vidt omfang vige i forhold til hensynet til den anholdtes/flygtendes liv og førlighed. Anvendes skydevåben alene mod *ting*, er der derimod en videregående afgang til magtanvendelse. Her vejer hensynet til retsordenens autoritet tungere.⁵⁸

Illustrerende er dommen i U1930.544Ø, hvor en mange gange straffet indbrudstyv blev ledsaget af to betjente til en påvisning. Under ledsagelsen så han sit snit til at flygte, og betjentene kunne ikke løbe ham op. Den ene af betjentene affyrede to skræmmeskud, men ved det sidste snublede han, hvorved skuddet blev horisontalt, og han ramte den flygtende, der blev dræbt. LR fandt, at det havde været uberettiget at bruge skydevåben, også selv om det kun var for at affyre skræmmeskud. LR udtalte, at en sådan anvendelse af skydevåben stred mod våbeninstruksen, da der i situationen hverken var fare for person eller behov for at anholde “grove Misdædere, hvis Person ikke paa anden Maade [kan] sikres”.⁵⁹

I sagen om kioskrøveriet fra Ølby (refereret i bilag 1) skyder betjenten mod en flygtende person, som betjenten anser for delagtig i røveriet. Retten finder, at det var unødvendigt at skyde, men at betjenten er straffri, jf. straffelovens § 13, stk. 2. Det var ifølge betjentens forklaring ikke retshåndhævelse (anholdelse), som var årsagen til betjen-

57. Se endvidere Greve, s. 157.

58. Komm. strl. s. 149, der bl.a. henviser til en afgørelse fra Ombudsmanden (FOB 1968.51), hvor skydevåben blev anvendt til anholdelse af person (formentlig den eneste sag om politiets anvendelse af skydevåben, som Ombudsmanden har taget stilling til (hvis der ses bort fra redegørelsen om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993)). Det er dog ikke selve politiets anvendelse af skydevåben, som Ombudsmanden analyserer, men mere generelt magtanvendelsen. Ombudsmanden finder ikke grundlag for kritik, selv om det måtte “indrømmes, at skaderne på A's ejendom forekom at være store”. Skaderne skyldtes ikke brugen af skydevåben. Politiet brugte alene våbnene til at forsvare sig med. I øvrigt skyldtes skaderne hovedsageligt A's handlinger.

59. I U1977.107H var en tyv omkommet ved en privat retshåndhævelse (de havde fastholdt tyven, indtil politiet ankom, hvorved tyven var blevet kvalt). Både LR og HR fandt anholdelsen lovlig og magtanvendelse forsvarlig. Dommen er ikke umiddelbart sammenlignelig med U1930.544Ø, bl.a. fordi der ikke blev anvendt skydevåben i 1977-sagen.

tens skud, men derimod et ønske om at “pacificere” den flygtende for, at han ikke skulle hente hjælp (“medgerningsmænd”) og/eller våben. Denne dom behandles derfor ikke nærmere i denne sammenhæng, som vedrører retshåndhævelse.

Der skal altså være begået en alvorlig forbrydelse, før skydevåben må anvendes til pågribelse eller forhindring af undvigelse (brugstyper er f.eks. ikke nok⁶⁰). Det samme fremgår af skydereglementet. Efter § 6, stk. 3, kan politiet bruge skydevåben til at anholde og forhindre undvigelse af visse personer. Det skal dreje sig om personer, som har begået (eller med føje må antages at ville begå) farlige angreb mod personer og ejendom.⁶¹

Om “farlige angreb” henvises til redegørelsen ovenfor i kapitel 2, afsnit 4.4.1 om “angrebets farlighed”. Det bemærkes dog, at hvis brug af skydevåben til retshåndhævelse skal være berettiget, kræves der måske mere end blot pågribelse for et udført “farligt angreb”. Henricson antager således (s. 94), at selv om voldtægt er en personfarlig forbrydelse, så “forekommer [det] på grænsen af det tilladelige”, hvis man “affyrer direkte skud mod en flygtende voldtægtsforbryder med risiko for at dræbe denne”.

På den anden side er det i en sag fra administrativ praksis (sag 20 i bilag 1) fundet berettiget, at der blev skudt mod en flygtende bankrøver. Det er dog af sagsreferatet ikke helt klart, om der er tale om en retshåndhævelsessituation eller snarere en angrebssituation. Statsadvokaten fandt, at betjenten, der skød og ramte røveren i benet, havde handlet i overensstemmelse med skydereglementet, “idet det var åbenbart nødvendigt at få anholdt røveren”. Statsadvokaten lagde vægt på, at den pågældende, der umiddelbart forinden havde begået væbnet bankrøveri, løb af sted med en pistol i hånden, som han truede betjentene med, og endvidere, at det ikke “kunne ... risikeres, at røveren f.eks. fik mulighed for gidseltagning” (jf. referatet i Rigsadvokatens beretning, bilag 1 sag 20). Der fremgår ikke af referatet momenter, som kunne tyde på, at røveren ville tage gidsler.

60. Se f.eks. Moe (s. 147), med henvisning til en utrykt dom vedrørende anvendelse af stav på en brugstyv. Dette var ikke i overensstemmelse med stavreglementets krav om forfølgelse af en “farlig forbryder”.

61. I lighed med f.eks. de norske og svenske administrative bestemmelser herom, se bilag 2, række 5. Men bemærk, at de norske regler alene taler om “voldshandlinger”, mens de svenske og danske nævner mange andre forbrydelser.

I Politikommissionens Betænkning om politilovgivning hedder det (s. 142), at der i afvejningen kan og bør lægges vægt på, a) karakteren af det begåede forhold, b) sandsynligheden for, at personen kan pågribes på et senere tidspunkt, og c) sandsynligheden for, at personen på ny vil gøre sig skyldig i et farligt angreb. Sidstnævnte hensyn svarer til det, som statsadvokaten (bl.a.) lagde vægt på i den ovennævnte sag med bankrøveren. Det er formentlig en udmærket tommelfingerregel at lade disse tre hensyn indgå i afvejningen.

Udover pågribelse og forhindring af undvigelse af personer, som har begået farlige angreb mod personer og ejendom, er der mulighed for at anvende skydevåben til at pågribe og forhindre undvigelse af personer, som har begået eller med føje må antages at ville begå "alvorlige forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed, mod statsforfatningen eller de øverste statsmyndigheder" (jf. skydereglementet § 6, stk. 3, in fine). Det er en meget uklar bestemmelse. Begreberne "statens selvstændighed og sikkerhed" svarer til overskriften på strl. kapitel 12, mens "statsforfatningen eller de øverste statsmyndigheder" svarer til overskriften på strl. kapitel 13 (og i et vist omfang til strl. § 8, nr. 1, om jurisdiktion). Kapitel 12 omfatter forbrydelser, hvor statens ydre sikkerhed trues eller angribes, mens kapitel 13 tager sigte på at beskytte den indre sikkerhed og den demokratiske samfundsorden. Der kan med skydereglementets § 6, stk. 3, in fine, næppe menes *alle* forbrydelserne i straffelovens kapitel 12 og 13. Ordet "*alvorlige* forbrydelser" i § 6, stk. 3, tilsiger da også en begrænsende fortolkning. Rækkevidden af bestemmelsen er alligevel uklar, men har dog stort set ingen praktisk relevans for dansk politi.

Der er en type af situationer, hvor anvendelse af skydevåben til pågribelse af personer har en vis praktisk relevans, nemlig ved standsning af biler med flygtende gerningspersoner der har begået en af de alvorlige forbrydelser nævnt i skydereglementets § 6. Af nyere dato kan peges på en skudepisode fra 2001 (se sag 25 i bilag 1, men i øvrigt også en erstatningssag fra 2003⁶²), hvor en betjent som del af et større hændelsesforløb skød mod en bils dæk, og hvor statsadvokaten fandt disse skud afgivet i overensstemmelse med skydereglemen-

62. U2003.1442Ø var som nævnt en erstatningssag, men af domsreferatet fremgår Rigsadvokatens og statsadvokatens behandling af sagen, hvorefter skud mod bil blev opfattet som led i strafferetlig forfølgning (for at bringe brugsstjælen bil til standsning).

tets § 6, stk. 3, om anholdelse og forhindring af undvigelse (personerne havde flere gange påkørt patruljevognen). Politiklagenævnet og Rigsadvokaten var enig i (denne del af) statsadvokatens afgørelse. Det bemærkes, at der efter de svenske administrative regler skal ventes længst muligt med at skyde efter bil, båd m.m. i bevægelse, og efter de norske regler må det kun ske, hvis det gælder "særlig farlige personer" og det er "ubetinget nødvendig at vedkommende pågripes umiddelbart". Det fremgår af kommentarerne til denne bestemmelse i den norske våbeninstruks, at det kun bør ske i "helt ekstraordinære" situationer.⁶³ Både de norske og de svenske administrative forskrifter indeholder altså regler om skud mod biler og andre objekter i bevægelse. Måske skulle man overveje nogle tilsvarende regler i de danske forskrifter.

Berettigelsen af at anvende skydevåben i sådanne situationer er formentlig i høj grad betinget af, at skydevåbnene anvendes mod *ting* (bilernes dæk, ikke de flygtende personer).⁶⁴ Jo større fare for personskade ved anvendelse af skydevåben, jo vigtigere skal retshåndhævelsen være. Og er der fare for *udenforstående*, skærpes kravene til anvendelse af skydevåben yderligere.⁶⁵ Er faren for de udenforstående "nærliggende", skal der efter skydereglementets § 5 være tale om såkaldt "yderste nødsfald" (herom henvises generelt til kapitel 2, afsnit 4.4 ovenfor, og navnlig afsnit 4.4.5). Toftegaard Nielsen (s. 134) antager, at skydereglementet her opererer med en "klart ... videre adgang til magtanvendelse, end hvad der kan udledes af § 13, stk. 3's henvisning til stk. 1". Om en sådan adgang da kan udledes af strl. § 14 om nødret, skriver han ikke noget om. Det kan vel ikke udelukkes, men proportionalitetsprincippet i § 14 sætter snævrere grænser for magtanvendelsen end princippet efter § 13. Retstilstanden er uklar (jf. også

63. Se § 21 og kommentarerne hertil i Våpeninstruks for politiet, gitt av Justisdep. 1. august 1989 med hjemmel i lov av 13. mars 1936 om politiet. Smh. med 20 § i Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om Polisens skjutvapen m.m. (RPSFS 2001:1. FAP 104-2).

64. Se også Komm. strl. s. 149, hvorefter "[h]ensynet til retsordenens autoritet kan begrunde en ret vidtgående magtanvendelse, så længe denne kun er rettet mod ting".

65. Jf. Komm. strl. s. 150 i forbindelse med retshåndhævelse: "Brug af skydevåben, hvor andre kan blive ramt ... ville så kun ganske undtagelsesvis være tilladt, og i hvert fald kun under forudsætning af, at advarsler anvendes i videst muligt omfang. Retsstillingen på området er dog uafklaret. Det er næppe muligt i dag at sige, i hvilket omfang domstolene rent faktisk ville kræve § 14's strenge regler opfyldt ..."

Komm. strl. s. 150), men det kan konkluderes, at det kun yderst sjældent om overhovedet i praksis vil være berettiget at anvende skydevåben til pågribelse eller hindring af rømning, hvis der er nærliggende fare for udenforstående. Det kan også konkluderes, at det – hvor der er fare for udenforstående – vil være endnu vanskeligere at anse brugen af skydevåben for berettiget i retshåndhævelsessituationer end i angrebssituationer.

4. Subjektive forhold

Som udgangspunkt gælder herom det samme som anført ovenfor under kapitel 2, afsnit 5 om subjektive forhold. Der henvises hertil.

Moe antager imidlertid (s. 153), at der *efter retspraksis* kan iagttages en snævrere skønsmargen for politiets magtanvendelse ved anholdelse end den skønsmargen, som tilsyneladende gælder efter strl § 13:

“Nødvendig” eller “påkrævet” er de udtryk, som bruges i de centrale afgørelser ... Ordet “nødvendig” udelukker ikke en vis margin. Men marginen er næppe så vid, som den ville have været, hvis retspraksis havde anvendt vendingen i strfl. § 13: at magtanvendelsen er lovlig, så længe den ikke åbenbart går ud over det forsvarlige.”

Forskellen mellem angrebssituationen og anholdelsessituationen skulle altså være den, at betjenten i angrebssituationen ikke må handle *åbenbart uforsvarligt*, mens betjenten i anholdelsessituationen ikke må anvende mere magt end *forsvarligt*. Det er muligvis korrekt, og hensynet til borgeren taler for dette resultat. På den anden side er retspraksis yderst sparsom, og Moe nævner desværre ikke ved navn andre domme end U1966.90H, der angår spørgsmålet om *erstatning*. Men vurderingen af begrebet forsvarlighed kan meget vel være forskellig, afhængigt af, om der er tale om erstatnings- eller strafansvar.⁶⁶

Reglerne om strafnedsættelse og bortfald i strl. § 84 og 85 finder til-

66. Endvidere bemærkes, at Højesteret senere hen, i U1977.107H, anvender begrebet “forsvarlighed” med henvisning til både § 13, stk. 1 og stk. 3. Dette skulle tilsige, at der foretages en “forsvarlighedsvurdering” efter begge bestemmelser, uden forskel(?). Samlet må det derfor konkluderes, at det er vanskeligt at udlede noget sikkert om Højesterets praksis på dette område.

svarende anvendelse.⁶⁷ Der henvises til kapitel 2, afsnit 5. For så vidt angår straffri overskridelse af grænserne for lovligt nødværge, jf. str. § 13, stk. 2, antager Waaben (s. 123), at denne regel finder tilsvarende anvendelse, når der i magtanvendelsens situation er fremkaldt “skræk eller ophidselse hos den der udøver offentlig myndighed”. Og det er vel den mest nærliggende læsning af paragraffen. Som påpeget af Hurwitz (s. 277) er det dog vanskeligt at forestille sig, at en overskridelse af magtbeføjelserne i retshåndhævelsessituationerne kan være rimeligt begrundet i den ved situationen fremkaldte “skræk og ophidselse”.

5. Sammenfatning

Retshåndhævelsessituationen foreligger, hvor der er hjemmel for:

1. magtanvendelse for at pågribe og/eller anholde en person
2. magtanvendelse for at forhindre undvigelse
3. magtanvendelse for at gennemtvinge påbud (men denne giver dog ikke hjemmel til at bruge skydevåben)

Skydevåben kan da anvendes, hvis følgende principper iagttages:

1. Mindste middels princip kræver
 - at ingen andre midler er tilstrækkelige, og
 - at andre midler (om muligt) er forsøgt, og
 - at skaden forsøges mest muligt begrænset (så vidt muligt skal der først advares, så affyres varselskud, derefter et enkelt eller enkelte sigtede skud mod ben, arme m.m.).
2. Effektivitetsprincippet kræver
 - at skydevåben er egnet til at opnå pågribelse eller forhindre undvigelse.
3. Proportionalitetsprincippet kræver
 - en afvejning mellem vigtigheden af retshåndhævelsen og skadevirkningerne ved brugen af skydevåben, hvilket generelt medfører,
 - a. at der *ikke* kan bruges skydevåben til at gennemtvinge *påbud*,
 - b. at der *kun* kan bruges skydevåben til pågribelse/anholdelse og forhindring af undvigelse af personer, som har begået eller med føje må antages at ville begå visse *alvorlige forbrydelser*,

67. Muligvis ikke direkte, men analogt, jf. Hurwitz s. 276 f.

- c. at der skal ske en samlet vurdering med inddragelse af hensyn til
 - i. karakteren af det begåede forhold,
 - ii. mulighederne for senere at pågribe personen og,
 - iii. sandsynligheden for nye farlige angreb,
- d. at brugen af skydevåben til retshåndhævelse som altovervejende hovedregel *ikke er berettiget*, hvis der er *nærliggende fare for udenforstående*.

Kapitel 4

Nødret

1. Indledning

Strl. § 14 er udtryk for en almindelig grundsætning om, at nød – til en vis grad – bryder alle love.

Strl. § 14:

“En handling, der ellers ville være strafbar, straffes ikke, når den var nødvendig til afværgelse af truende skade på person eller gods, og lovovertrædelsen måtte anses for at være af forholdsvis underordnet betydning.”

Strl. § 14 antages også at finde anvendelse i forbindelse med politiets magtanvendelse.⁶⁸ I sammenhæng med politiets brug af skydevåben har bestemmelsen dog kun stærkt begrænset relevans. Det skyldes for det første generelt, at betingelserne for at anse en handling straffri efter § 14 i flere henseender er snævrere end efter § 13, og at § 14 derfor i praksis først bliver aktuel, når § 13 ikke er anvendelig.⁶⁹ For det andet er domstolene generelt restriktive med at statuere straffrihed efter § 14.⁷⁰ For det tredje skyldes det mere konkret i relation til brug af skydevåben, at proportionalitetsprincippet efter § 14 er snævrere end efter § 13. Den skade, som anvendelse af skydevåben vil medføre, skal være af “underordnet betydning” i forhold til den “truende skade på personer eller gods”, som man vil afværge. Forskellen skal være *væsentlig* eller *betydelig*.⁷¹ Da brug af skydevåben generelt er både særdeles indgribende og farligt/skadeligt, vil der derfor ikke være mange situationer, hvor § 14 vil kunne begrunde anvendelse af skydevåben.

68. Henricson, s. 68.

69. Komm. strl. s. 152.

70. Komm. strl. s. 153 og med domshensvisninger s. 155. Se også Toftegaard Nielsen, s. 135.

71. Komm. strl. s. 153, Greve, s. 155, Hurwitz, s. 292 (med henvisning til forarbejder), Toftegaard Nielsen, s. 136. Waaben synes alene at henholde sig til begrebet “forholdsvis underordnet betydning” (s. 121 ff.).

Af de nævnte grunde gives i det følgende ikke en omfattende og udtømmende gennemgang af betingelserne for nødret efter strl. § 14, men nogle eksempler på i hvilke situationer det muligvis *kan* være berettiget at anvende skydevåben med henvisning til § 14.

2. Fare for udenforstående

Det, som giver § 14 (eller i hvert fald generelt betingelserne i § 14) en vis relevans i forbindelse med politiets brug af skydevåben, er de tilfælde, hvor brugen af skydevåben skaber fare for udenforstående.

Hvor strl. 13 har som forudsætning, at magtanvendelsen rettes *mod angriberen*, så kan magtanvendelsen efter § 14 rette sig mod *udenforstående tredjemand* eller dennes ejendom. Der er næppe mange om overhovedet nogen tilfælde, hvor skydevåben kan rettes direkte mod tredjemand for at afværge en truende fare for andre, selv om det i nogle tilfælde sikkert ville være tjenligt og effektivt (f.eks. true med at skyde bankrøverens familie, hvis bankrøveren ikke løslader gislerne). Forsætligt drab vil ikke kunne blive retmæssigt efter § 14,⁷² og forsætlig legemsbeskadigelse vil kun i meget usædvanlige situationer være straffri.⁷³

I Politikommissionens udkast til politilov er medtaget en bestemmelse, hvorefter skydevåben kun “må anvendes med henblik på ... at afværge overhængende fare i øvrigt for personers liv eller for, at personer pådrager sig alvorlige helbredsskader” (§ 15, stk. 1, nr. 2). I Betænkningen (s. 141) hedder det, at denne bestemmelse navnlig sigter til nødhjælpssituationen (som gennemgås umiddelbart nedenfor), men “[d]et kan dog ikke fuldstændigt udelukkes, at anvendelse af skydevåben også kan komme på tale i andre tilfælde, f.eks. over for personer, der lægger hindringer i vejen for politiets mulighed for at redde en person i livsfare”. Det bør vel tilføjes, at der i litteraturen er enighed om, at § 14 ikke kan begrunde ofring af liv for at redde andre (jf. ovenfor). Man kan altså ikke forsætligt dræbe den person,

72. Komm. strl. s. 154, Greve, s. 156, Toftegaard Nielsen, s. 140 f., og Waaben, s. 124. Som Toftegaard Nielsen gør opmærksom på, er det efter den norske bestemmelse om nødret ikke udelukket, at liv i helt særegne situationer kan ofres for at redde liv.

73. Hurwitz, s. 291, og Waaben, s. 124.

som lægger hindringer i vejen. Derimod kan man muligvis skyde vedkommende i benet, fordi det at lægge hindringer i vejen for redning efter omstændighederne kan opfattes som et angreb (se ovenfor kapitel 3, afsnit 3.1). Det fremgår således af Komm. strl. (s. 144), at “passivitet kan efter omstændighederne anses for et angreb, f.eks. hvor personer, der har pligt til at fjerne sig fra et sted, forbliver dér” (jf. også Hurwitz, s. 291). Berettigelsen af at anvende skydevåben i sådanne situationer skal altså snarere findes i strl. § 13, end i § 14.

Ovennævnte situation har ikke stor praksis relevans (jf. også kommentaren i betænkningen). Langt mere relevant er situationer, hvor anvendelsen af skydevåbenet ikke direkte *rettes* mod tredjemand, men hvor tredjemand alligevel er i fare for at blive ramt. Er der tale om en angrebssituation gælder reglerne herom, som beskrevet i kapitel 2, navnlig afsnit 4.4.5 om beskyttelse af udenforstående.

Er der tale om retshåndhævelsessituationen, f.eks. en anholdelse, antager Komm. strl. (s. 150), at de strengere principper efter § 14 måske gælder for bedømmelsen af, om det er retmæssigt at anvende skydevåben, hvis udenforstående er i fare for at blive ramt. Tilsvarende antager Toftegaard Nielsen (s. 133), at der ikke er hjemmel i § 13, stk. 3, jf. stk. 1, til at anvende skydevåben i retshåndhævelsessituationer, hvor der er nærliggende fare for udenforstående. Moe er muligvis inde på noget af det samme, s. 153, jf. ovenfor i kapitel 3, afsnit 4.

Retspraksis og litteraturen om emnet er yderst sparsom, og retstilstanden er uafklaret.⁷⁴ Hvorvidt de strengere krav efter strl. § 14 skal anvendes i sådanne situationer, er vanskeligt at afklare. Væsentlig i denne sammenhæng er at fastslå, at politiet kun i meget usædvanlige situationer om overhovedet vil være berettiget til at bruge skydevåben for at pågribe eller hindre rømning, hvis der er nærliggende fare for at ramme udenforstående.

Når der er tale om anvendelse af skydevåben, indskrænker relevansen af strl. § 14 sig derfor i praksis til følgende to situationer: En, hvor skydevåbenet anvendes mod tredjemands *ejendom*, og en, hvor der foreligger en såkaldt *nødhjælps*-situation.

74. Jf. også Komm. strl. s. 150.

3. Skud mod udenforståendes ejendom

Af Komm. strl. (s. 150) fremgår, at hvis et indgreb volder fare for udenforstående “*eller deres ejendom*”, så er strl. § 13, stk. 3, ikke umiddelbart anvendelig. Det fremgår tillige, at “hvis man i stedet grunder berettigelsen på nødretsreglen i § 14, vil kravene blive skærpet meget betydeligt” og det “ville så kun ganske undtagelsesvis være tilladt” f.eks. at anvende skydevåben.

Fare for udenforståendes ejendom i retshåndhævelsessituationer skulle altså bringe forholdet over i nødretssituationen efter strl. § 14. Det fremgår dog som nævnt også af Komm. strl. samme sted, at retsstillingen er uafklaret, og at det “næppe [er] muligt i dag at sige, i hvilket omfang domstolene rent faktisk vil kræve § 14’s strenge regler opfyldt eller om der kan findes et tredje (mellemliggende) kriterium”.

Hvor grænsen går for ofrelse af tredjemands ejendom er således svært at sige. For så vidt angår anvendelse af skydevåben giver skydereglementet dog formentlig en vis vejledning. Efter § 6, stk. 3, kan politiet bruge skydevåben til at anholde og forhindre undvigelse af visse personer. Det skal dreje sig om personer, som har begået (eller med føje må antages at ville begå) farlige angreb mod personer og ejendom. Herudover er der mulighed for at anvende skydevåben til samme formål, hvor personer har begået eller med føje må antages at ville begå “alvorlige forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed, mod statsforfatningen eller de øverste statsmyndigheder”. I sådanne tilfælde kan hensynet til udenforstående tredjemands ejendom næppe stå i vejen for anholdelse eller forhindring af undvigelse. Den bil, som brugsstjæles af en terrorist på flugt, kan naturligvis beskydes for at få bragt bilen til standsning, selvom bilejeren måtte begræde beskadigelse af bilens speciallak. Skaden på bilen må anses for at være af (ganske) underordnet betydning i forhold til pågribelse af en sådan person, og proportionalitetsprincippet er opfyldt, uanset om efter strl. § 13, stk. 3, jf. stk. 1, efter strl. § 14 eller et mellemliggende grundlag. Mindre materielle skader er altså acceptable, hvis modhensynet er pågribelse af personer, som har begået en alvorlig forbrydelse (en sådan, som er nævnt i skydereglementets § 6).

Der gælder i øvrigt efter strl. § 14 i vidt omfang de samme

kriterier, som efter strl. § 13. Skaden på gods eller personer skal være “truende”, hvilket formentlig svarer nogenlunde til “overhængende” eller “påbegyndt” i § 13.⁷⁵ Afværgehandlingen skal være “nødvendig til afværgelse af truende skade” og skal endvidere overholde principperne om mindste middel, effektivitet og proportionalitet. Sidstnævnte er dog, som det fremgår ovenfor, strengere end i § 13, fordi det kræver, at det ofrede gode skal være af væsentlig mindre betydning end det, som man vil redde eller opnå.

4. Nødhjælpssituationer

En anden kategori, hvor § 14 kan tænkes at have praktisk betydning i forbindelse med politiets anvendelse af skydevåben, er nødhjælpssituationen. Det er typisk den situation, at en person, som er ved at begå selvmord, skydes i benet, armen eller andre ikke-livstruende steder på kroppen for at afværge selvmordet. Situationen er måske ikke nødret i strl. § 14's forstand, men såkaldt *negotiorum gestio* (uanmodet hjælp).⁷⁶ I en sag fra 1996 havde statsadvokaten og politiklagenævnet anledning til at tage stilling til en sådan situation. Det fremgår af referatet i Rigsadvokatens beretning 1996 (se sag 2, bilag 1), at politiet ved en rastepads i en skov fik kontakt med en mand, der ønskede at begå selvmord. Han var bevæbnet med et gevær, som han på et tidspunkt afsikrede, hvorefter han stak løbet i munden. Betjentene bad gentagne gange manden lægge geværet, uden at han efterkom dette. En af betjentene afgav herefter et sigtet skud (på ca. 20–25 meters afstand) mod mandens ben og ramte. Manden opgav herefter sit forehavende og takkede ved en senere lejlighed for politiets indsats. Statsadvokaten anførte i sin afgørelse, at “nødretlige principper” måtte føre til, at skudafgivelsen var “fuldt berettiget”. Politiklagenævnet tiltrådte statsadvokatens afgørelse om, at der ikke var

75. Komm. strl. s. 154.

76. Greve, s. 153.

grundlag for at rejse sigtelse mod betjenten eller kritisere dennes adfærd (statsadvokaten roste endog politiets indsats).⁷⁷

Som det fremgår kan det ikke udelukkes, at anvendelse af skydevåben i sådanne nødhjælpsituationer vil være berettiget. Også i udkast til ny politilov har Politikommissionen medtaget en bestemmelse herom i reglerne for anvendelse af skydevåben. Det fremgår af bemærkningerne, at anvendelse kun må ske, hvor der er fare for liv eller alvorlige helbredsskader, dvs. varige mén og længere tids sygeleje (s. 141).

5. Subjektive forhold

I princippet gælder det samme som anført i kapitel 2, afsnit 5, og kapitel 3, afsnit 4, om subjektive forhold i angrebs- og retshåndhævelsessituationer. Det vil bl.a. sige, at misforståelse af de faktiske forhold ikke forhindrer anvendelse af § 14, mens fejlvurdering af de retlige elementer, nødvendighed, proportionalitet m.m., ikke gør en person straffri.⁷⁸

Der findes ingen bestemmelse i § 14, som tilsvarende den i § 13, om straffrihed for overskridelse af grænserne for lovlig afværgelse, hvis den er begrundet i ophidselse eller forskrækkelse. Derimod vil overskridelse af nødretten efter omstændighederne kunne føre til straffnedsættelse eller bortfald efter strl. § 84, stk. 1, nr. 1, jf. stk. 2, og evt. efter § 85.

77. Af statsadvokatens afgørelse (men ikke Rigsadvokatens beretning) fremgik desuden, at politiet muligvis kunne anses for at have overtrådt strl. § 253 (om pligt til at hjælpe nogen i øjensynlig livsfare), hvis det *ikke* havde grebet ind. At udstrække § 253 til en generel *pligt* for politiet til at anvende skydevåben i sådanne situationer, synes særligt vidtgående, navnlig når man tager i betragtning, at mange selvmordsforsøg enten aldrig tilendebringes (personen skyder ikke, selv om hun har afsikret) eller er utjenlige (rebet holder ikke), og endvidere henset til, at brug af skydevåben er farlig, dels fordi skud let kan ramme andre steder end tilsigtet, dels fordi det måske kan få selvmordskandidaten i forskrækkelse til at gennemføre sit forehavende (falde ned af stolen, trykke på aftrækkeren osv.). Se i øvrigt om strl. § 253 Komm. strl. spec. del, s. 313 f.

78. Waaben anfører om subjektive forhold vedrørende nødret (s. 125): "Der kan i bedømmelsen indgå det moment at nødret udelukkes for personer – fx. politifolk eller brandmandskab – der havde særlig pligt til at handle under farlige forhold."

6. Sammenfatning

Nødretsituationen foreligger, hvor:

- skade truer personer eller gods, *og*
- afværgelsen rammer udenforstående eller deres ejendom, (det kan dog også være betjenten selv, den rammer) *og*
- forholdet ikke falder ind under strl. § 13.

Skydevåben kan da anvendes, hvis følgende principper iagttages:

1. Mindste middels princip kræver
 - at ingen andre midler er tilstrækkelige, *og*
 - at andre midler (om muligt) er forsøgt, *og*
 - at skaden forsøges mest muligt begrænset (så vidt muligt skal der først advares, så affyres varselskud, derefter et enkelt eller enkelte sigtede skud mod ben, arme m.m.).
2. Effektivitetsprincippet kræver
 - at skydevåben er egnet til at forhindre den truende skade på person eller gods.
3. Proportionalitetsprincippet kræver
 - en afvejning mellem skaden ved anvendelse af skydevåben og den truende skade for personer eller gods, hvilket generelt medfører, at
 - a. skydevåben som udgangspunkt *ikke* vil kunne anvendes i nødretlige situationer
 - b. skydevåben ikke må bruges til at ofre liv for at redde (andre) liv
 - c. brugen af skydevåben derimod i visse tilfælde kan være berettiget, hvis våbenet anvendes mod ting
 - d. og endelig, at skydevåben undtagelsesvis kan anvendes i visse *nødhjælpssituationer* (selvmordsforsøg).

Kapitel 5

Under kommando og ordre

1. Indledning

Begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993 afslørede, at reglerne for politiets brug af skydevåben, når betjente var under kommando, var mangelfulde. Det samme gjaldt politiets uddannelse i sådanne situationer. Rigsadvokaten anbefalede i sin redegørelse om begivenhederne, at skydereglementet blev revideret.⁷⁹

2. De “nye” regler om skydevåben og direkte kommando

Den 1. august 1995 trådte det reviderede skydereglement i kraft. Reglementet indeholder nu udtrykkelige bestemmelser om, hvordan betjente skal forholde sig i kommandosituationer:

“III. Bestemmelser for afgivelse af skud under direkte kommando.

§ 7. En polititjenestemand, som er under direkte kommando, må, bortset fra de tilfælde der er nævnt under § 6, stk. 1 [nødværge ved farligt angreb mod person], kun anvende skydevåben efter ordre fra en leder.

Stk. 2. Ved afgivelse af skud under direkte kommando skal der anvendes følgende ordre:

Iværksættelsesordre: “Træk pistolen”

79. Rigsadvokatens redegørelse af 29. august 1994 om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993, s. 122: “Endelig finder jeg, at der med udgangspunkt i det foreliggende forløb, hvor politiet samlet under kommando har afgivet skud, kan være anledning til at vurdere, om skydereglementet, der særlig retter sig mod individuelle faresituationer, bør udbygges eller suppleres med regler, der nærmere fastlægger fremgangsmåden herfor. Det bør ligeledes overvejes, hvordan den rutinemæssige uddannelse kan udbygges med henblik på, at polititjenestemænd kan instrueres og øves i at handle i overensstemmelse med sådanne nye forholdsregler.”

Udførelsesordre: "Afgiv varselskud", henholdsvis "Afgiv skud"

Forholdsordre: "Hold inde"

Afslutningsordre: "Pistolen bort"

Stk. 3. Ordre om anvendelse af skydevåben kan gives i de situationer, der er omtalt i § 6 [dvs. enten ved nødværge ved farligt angreb på person, samfundsvigtig institution, virksomhed, anlæg eller ved anholdelse/forhindring af undvigelse af personer, som har begået eller med føje må antages at ville begå sådanne forbrydelser]."

Som det fremgår af reglerne, kan betjente, som er under direkte kommando, godt trække deres pistoler, *uden* at der foreligger ordre herom, hvis *nødværgebetingelserne* og betingelserne i skydereglementets § 6, stk. 1, er opfyldte.

3. Krav om sigtede skud

Et andet aspekt, som Rigsadvokaten undersøgte i sin redegørelse, var, hvorvidt betjente skulle skyde sigtede skud mod bestemte (angribende) personer, eller om de kunne skyde vilkårligt ind i mængden af demonstranter. Skydereglementet indeholdt på daværende tidspunkt en bestemmelse om, at der kunne anvendes skydevåben for at splitte opløb. Rigsadvokaten stillede Rigspolitichefen spørgsmål om skydereglementet desangående, og denne svarede, at der gjaldt samme regler for splittelse af opløb, som for individuelle nødværgesituationer, dvs. skydning skal så vidt muligt rettes mod en bestemt person eller flere bestemte personer.⁸⁰ Med ændringen af skydereglementet, som trådte i kraft 1. august 1995, blev bestemmelsen om anvendelse af skydevåben til splittelse af opløb ophævet. Hvornår der kan anvendes skydevåben, fremgår nu af den ovenfor citerede § 7, stk. 3. Også i dag må det forudsættes, at skud rettes mod bestemte personer. I modsat fald risikerer man at ramme, evt. dræbe, "tilskuere" og folk som er "blevet fanget" i opløbet, men som ikke deltager heri.

80. Rigspolitichefens svar er optrykt som bilag nr. 6 til Rigsadvokatens redegørelse om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993.

4. Om ordre

Er en ordre om at skyde ikke berettiget, opstår spørgsmålet, om betjenten, der skyder, kan drages til ansvar, selv om hun eller han har handlet efter ordre. Udgangspunktet er, at det er den generelle lov, og ikke den konkrete befaling, som skal adlydes.⁸¹ Udførsel af en ulovlig ordre er altså som udgangspunkt ikke straffri.⁸² Derimod kan straffen nedsættes og bortfalde i medfør af strl. § 84, stk. 1, nr. 1, jf. stk. 2.⁸³ I den militære straffelov hedder det i § 9:

“Den, der ved at adlyde en foresats tjenstlige befaling begår en strafbar handling, er straffri medmindre han vidste, at der ved befalingen tilsigtedes en sådan handling, eller dette var umiddelbart indlysende.”

Greve antager meget rimeligt (s. 146), at der formentlig gælder lignende principper på andre områder, “hvor der er særligt behov for hurtig handling i kritiske situationer, f.eks. inden for politiet”. Politiet ville blive handlingslammet, hvis ordregiver skulle drøfte proportionalitetsafvejninger efter strl. § 13 og skydereglementet med hver enkelt betjent. Hvis en betjent handler efter ordre og ikke har grund til at anse denne for ulovlig, vil han/hun formentlig være straffri.⁸⁴

81. Greve, s. 145.

82. Jf. tillige Hurwitz, s. 258 f.

83. I den meget omtalte sag om politiets vold ved anholdelse af en person i forbindelse med kongeligt bryllup ved Holmens Kirke, U1970.491H, synes LR ved begrundelsen for strafbortfald at have lagt vægt på betjentens “instruks”. Se også Moe, s. 156, der dog advarer mod, at tendensen til nedsættelse og bortfald pga. instruks “drives for vidt”, da der derved “let [sker] er forflygtigelse af ansvaret”.

84. I dommen U1952.760H, der vedrørte to betjentes noget voldsomme ransagning, blev lagt vægt på, at betjentene handlede efter ordre og havde grund til at anse denne for lovlig. De blev derfor frifundet for overtrædelse af strl. § 264, stk. 1, nr. 1, om husfredskrænkelser. Det fremgår af dommen, at deres noget voldsomme fremfærd ikke i sig selv kunne begrunde strafansvar efter § 264. Se i øvrigt Moe, s. 156.

Kapitel 6

Varsel og varselskud

1. Indledning

Fælles for alle de ovenfor gennemgåede situationer om nødværge, nødret m.m. er, at der så vidt muligt skal advares, inden der skydes, og at der så vidt muligt skal afgives varselskud, inden der skydes sigtede skud mod personer. Dette kan siges at være et udslag af mindste middels princip (er advarsel tilstrækkelig, så er skudafgivelse unødvendig og dermed uberettiget – hjælper advarsel ikke, skal på tilsvarende måde først afgives varselskud, derefter skydes sigtet). Reglerne for varsel og varselskud gennemgås kort i dette afsnit, fordi de er fælles for al (tilsigtet) brug af skydevåben. Reglerne er udtrykkeligt fastsat i skyderelementet, bl.a. §§ 2 og 3:

§ 2:

“Før skydevåben tages i brug, bør det ved advarselsråb så vidt muligt tilkendes, at politiet har til hensigt at anvende skydevåben.”

§ 3:

“Før afgivelse af skud mod person bør der endvidere forinden så vidt muligt afgives varselskud.”

Et gennemgående træk ved bestemmelserne er, at advarsel og varselskud bør anvendes *så vidt muligt*. Man skal således ikke forspilde formålet ved først at gennemføre advarselsråb og varselskud. Der findes fra administrativ praksis en række eksempler på, at f.eks. varselskud ikke er afgivet, men brugen alligevel er fundet berettiget (se bilag 1, sag 10, 12, 16 og 23). Også i sagen om kioskrøveriet i Ølby (se bilag 1) er undladelse af varselsskud fundet berettiget (dog kun af to ud af tre dommere).

Af Politikommissionens betænkning vedrørende udkast til ny politilov hedder det (s. 144), om de nye bestemmelser vedrørende brug af skydevåben:

“Endvidere er der mulighed for at skyde umiddelbart i en situation, hvor advarselsråb eller -skud indebærer en risiko for optrapning af situationen. Det kan f.eks. være tilfældet i gidselstagningssituationer, hvis advarselsråb eller -skud indebærer risiko for, at gidseltageren påfører gidslerne skade. Også i en situation, hvor det ikke er muligt at høre advarselsråb eller -skud på grund af larm e.lign., er der efter omstændighederne mulighed for at skyde umiddelbart.”

2. Varselskud

Det fremgår af skydereglementets § 8:

“Afgivelse af varselskud må kun ske, hvis betingelserne for anvendelse af skydevåben er til stede.

Stk. 2. Varselskud skal afgives, så de i den foreliggende situation ikke udgør en nærliggende fare for andre og afgives derfor, hvis det sker under åben himmel, som udgangspunkt lige op i luften.”

Hvis varselskud skal have funktion af “mindre indgribende middel” (jf. mindste middels princip), må det naturligvis ikke anvendes på en måde, så der skabes nærliggende fare for den, som man senere vil sigte og skyde mod. Desuden bør varselskud ikke bringe udenforstående i fare. Det er derfor vigtigt, at betjentene er omhyggelige med varselskuddene. Som det fremgår af skydereglementet, bør sådanne skud affyres “lige op i luften”, *også selvom* det måske ville virke mere effektivt/afskrækkende at skyde hen over hovedet på angriberen. Rigsadvokatens har i sin redegørelse for begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993 behandlet netop dette spørgsmål. Han fandt det velbegrundet, at skydereglementet ikke tillader varselskud hen over hovedet på personer (s. 111 f.). Han udtalte samtidigt, at skydereglementets krav om varselskud lige op i luften “kraftigt bør indskræpes over for den deltagende politistyrke, ligesom det generelt i skydeuddannelsen må indskræpes og forklares, hvorfor varselskud skal afgives lige op i luften”.

Af Rigsadvokatens redegørelse fremgår (s. 111 ff.), at tre betjente ramte flere af demonstranterne. Betjentene forklarede, at de alene afgav varselskud (“skræmmeskud”). Rigsadvokaten fandt, at “i alt fald nogle af skuddene” måtte have været vandrette (s. 117), og at der kunne foreligge en overtrædelse af strl. § 252 om fareforvoldelse (evt.

§ 249 om uagtsom betydelig legemsskade). Han mente derfor, at der var grundlag for at sigte betjentene, og anmodede statsadvokaten herom. Rigsadvokaten fungerede imidlertid i denne sag ikke som Rigsadvokat, hvorfor statsadvokaten ikke havde pligt til at følge anmodningen. Betjentene blev aldrig tiltalt (statsadvokaten fandt ikke grundlag herfor), men det er værd at bemærke, at overtrædelse af reglerne om varselskud *kan* føre til både strafansvar og disciplinæransvar.

Inden døre må betjentene forsøge efter bedste evne at afgive skuddene, så der ikke opstår nærliggende fare for personer. I en sag fra 1996 (sag 2 i bilag 1) stod betjenten på en trapperepos en halv etage højere oppe og afgav varselskud ind i en entré på reposen nede. Statsadvokaten fandt ikke grundlag for kritik. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Det kan meget vel tænkes, at der kan og bør affyres *flere* varselskud. Rigsadvokaten anfører i sin redegørelse om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993 (s. 102), at antallet af “skud og hvor længe der bør afgives varselskud ... naturligvis [må] afhænge af, hvilken virkning afgivelsen har”. Han anfører i den forbindelse, at under urolighederne på Nørrebro var der så megen støj, at mange “tilskuere” ikke opfattede lyden af skuddene i første omgang, hvorfor politiet var berettiget til at fortsætte 1–2 minutter med at affyre varselskud.

Efter Rigsadvokatens redegørelse blev som nævnt ovenfor i kapitel 5 reglerne for afgivelse af skud under kommando ændret, og det fremgår nu udtrykkeligt af skydereglementet (§ 7), hvordan varselskud skal beordres og gennemføres (se kapitel 5).

Kapitel 7

Indberetning, undersøgelse og klage

1. Indberetning

Efter enhver anvendelse eller trussel om anvendelse af skydevåben skal der “snarest muligt” ske indberetning af episoden til Rigspolitichefen (jf. skydereglementet § 9, stk. 1). Rigspolitichefen fører statistik over episoderne og analyserer tilfældene bl.a. med henblik på at foretage en polititaktisk vurdering og i forlængelse heraf evt. tilrette skydeuddannelsen.

Indberetninger påtegnes af den ansvarlige politimester (evt. politidirektøren), der vurderer hver enkelt episode i forhold til skydereglementet, og politimesteren (evt. direktøren) angiver i indberetningen, om han/hun anser reglementet for overholdt.

2. Undersøgelser – indledning

I forbindelse med politiets brug af skydevåben kan som udgangspunkt tænkes tre forhold undersøgt:⁸⁵

1. Om anvendelse af skydevåbenet udgør en strafbar handling.
2. Om anvendelse af skydevåbenet bør medføre disciplinæransvar.
3. Om anvendelse af skydevåbenet bør give anledning til kritik af politiet og/eller beklagelse over for klager.

Proceduren for undersøgelserne kan inddeles i to hovedkategorier:

85. Vedrørende erstatningsansvar henvises til kapitel 8.

3. Klagenævnssager (adfærdsklager og strafbare forhold)

1. Klagenævnssag, dvs. sager som efterforskes af *statsadvokaterne*, og hvor politiklagenævnet er involveret. Der er tre typer af reaktioner:
 - Der findes grundlag for at rejse tiltale for strafbart forhold.
 - Der findes alene grundlag for at rejse kritik (evt. beklage politiets adfærd over for klager, hvis der er tale om klagesag⁸⁶).
 - Der findes ikke grundlag for kritik (herunder, at en evt. klage efter omstændighederne umiddelbart kan afvises som grundløs).
2. Disciplinærsag, dvs. sager, som undersøges og afgøres af ansættelsesmyndigheden (typisk politimesteren/-direktøren). Der er følgende typer af reaktioner:
 - Advarsel
 - Irettesættelse
 - Bøde
 - Overførsel til andet arbejde/stilling
 - Degradation
 - Afsked

3. Klagenævnssager (adfærdsklager og strafbare forhold)

3.1. Generelt

Et nyt regelsæt for behandling af klager over politipersonale trådte i kraft den 1. januar 1996 (jf. lov nr. 393 af 14. juni 1995 om ændring af rpl.). Reglerne findes i rpl. kapitlerne 93 b, 93 c og 93 d. Kapitel 93 b vedrører undersøgelser om såkaldte *adfærdsklager* (klager over politiets adfærd⁸⁷), kapitel 93 c vedrører undersøgelser om *strafbare forhold*,⁸⁸ mens kapitel 93 d vedrører politiklagenævnene.

86. Det hedder i Rigsadvokatens beretning 2001, pkt. 6.8.1: "Statsadvokatens beklagelse af, at der er begået individuelle fejl, vil ofte munde ud i kritik af den indklagede polititjenestemand. Dette behøver imidlertid ikke altid være tilfældet. Beklagelsen kan også angå fejl af mere generel karakter [...] Statsadvokaten har endvidere i nogle sager beklaget et hændelsesforløb eller et forhold over for klageren, selvom der ikke har været grundlag for at bebrejde den indklagede polititjenestemand noget."

87. Der henvises til definitionen af adfærdsklager i Justitsministeriets vejledning nr. 7 af 18. januar 1982 (vedrørende behandlingen af klagesager, der henhører under lokalnævnene vedrørende politiets virksomhed), navnlig pkt. A 5 og 6. Det drejer sig navnlig om klager over vold/hårdhændet behandling i forbindelse med anholdelse m.m., myndighedsmisbrug, f.eks. i forbindelse med anholdelse eller ransagning, samt uhøflig tiltale eller anden ukorrekt adfærd.

88. Se cirkulære 9039 af 3. februar 1999, Meddelelse om behandling af straffesager mod personer ansat i politiet og anklagemyndigheden.

I korthed går reglerne (kapitlerne 93 b og 93 c) ud på, at *statsadvokaten* undersøger klager over politiets adfærd,⁸⁹ efterforsker straffesager mod polititjenestemænd og afgør spørgsmålet, om der skal rejses tiltale.⁹⁰ *Politiklagenævnet* fører tilsyn med statsadvokatens behandling af sagerne, og statsadvokaten skal løbende underrette politiklagenævnet om væsentlige beslutninger i sagerne. Endvidere giver nævnet til kende, om det er enigt eller uenigt i statsadvokatens afgørelse. Der findes et nævn for hver regional statsadvokat. Nævnene er sammensat af en advokat og to lægmænd.

Trods navnet “klagenævn” er det ikke alle sager, som behandles med inddragelse af nævnet, der er udslag af en klage. Efter rpl. § 1020 a, *stk. 1*, iværksætter statsadvokaterne efter anmeldelse *eller på eget initiativ* efterforskning i sager, hvor der er rimelig formodning om, at politipersonale i tjenesten har begået strafbart forhold. Sådanne sager må formentlig altid behandles efter rpl. kapital 93 c (jf. Rigsadvokatens beretning 1999, s. 195). Endvidere efterforsker statsadvokaten automatisk alle sager, hvor en person er død eller kommet alvorlig til skade under politiets varetægt, jf. rpl. § 1020 a, *stk. 2* (se nærmere nedenfor).

Statsadvokatens afgørelse i adfærdsklagesager kan påklages til Rigsadvokaten af sagens parter og politiklagenævnet.

3.2. Specielt vedrørende skydevåben

Ændringen af rpl., som trådte i kraft 1. januar 1996, medførte også ændrede rutiner netop i forbindelse med undersøgelser vedrørende politiets brug af skydevåben. Ifølge rpl. § 1020 a, *stk. 2*, indleder statsadvokaten, som nævnt, nu undersøgelse af *alle tilfælde*, hvor en person er død eller kommet alvorligt til skade i politiets varetægt. For så vidt angår anvendelse af skydevåben udmøntes reglen i praksis således, at statsadvokaten automatisk undersøger alle de sager, hvor po-

89. Rigsadvokaten har i en cirkulæreskrivelse af 30. maj 2000 fastsat retningslinier for, hvilke afgørelser undersøgelsen af en adfærdsklage kan føre til. Der er fastsat en kritikskala i 3 niveauer, kritik, alvorlig kritik og meget alvorlig kritik. Er der ikke grundlag for kritik, kan en adfærd evt. karakteriseres som “uhensigtsmæssigt”.

90. Statsadvokatens afgørelse af en straffesag kan gå ud på at afvise anmeldelsen, indstille efterforskningen, opgive påtale, frafalde eller rejse tiltale. Statsadvokaten skal i forbindelse med tiltalerspørgsmålet tage stilling til, om der foreligger en kritisabel adfærd, og om sagen skal overgå til behandling som adfærdsklagesag.

litiet har skudt og ramt personer eller køretøjer. Statsadvokaten træffer afgørelse om tiltalerejsning for strafbart forhold og træffer afgørelse om, hvorvidt politiets adfærd i den konkrete situation er kritisabel eller ikke (hvis der er klaget, om adfærden skal beklages over for klager).

I de sager, hvor politiet har anvendt skydevåben, *men ikke ramt*, beror en efterforskning af statsadvokaten altså på, om der klages over politiets adfærd eller om statsadvokaten i øvrigt bliver opmærksom på forhold, der kunne tyde på strafbart forhold. Desuden kan politiklagenævnet tilkendegive, at der bør indledes undersøgelse efter kapitel 93 b (adfærdsklage) eller kapitel 93 c (straffesag). Det er kun en lille del af de samlede skudepisoder hvert år, som giver anledning til efterforskning af statsadvokaterne. Det bemærkes, at det i indberetningerne til Rigspolitichefen fra politimestrene skal angives, hvorvidt skydereglementet vurderes overtrådt. I praksis er det kun ganske få af de flere hundrede sager årligt om anvendelse af skydevåben, hvor den, der indberetter (typisk politimesteren), mener, at der foreligger en sådan overtrædelse.

4. Disciplinærsager

Statstjenestemænds forhold er reguleret i tjenestemandsløven. De disciplinære straffe for tjenesteforseelser fremgår af lovens § 24. Disciplinærsager behandles og afgøres af ansættelsesmyndigheden, som udgangspunkt politimesteren (politidirektøren), men efter omstændighederne kan det i stedet være Rigspolitichefen eller Justitsministeriet. Reglerne for behandling af sagerne fremgår af tjenestemandsløvens kapitel 4, og for politiets vedkommende gælder endvidere Rigspolitichefens Kundgørelse I nr. 10 om disciplinærsagers behandling.

Statsadvokaten skal underrette vedkommende politimester (politidirektøren) og Rigspolitichefen, når der indledes en klagenævns sag som omtalt ovenfor, jf. rpl. § 1019 j, og § 1020 a, stk. 2, 2. pkt. Anledningen til en disciplinærsag kan nemlig være en sådan klagenævns sag, og ansættelsesmyndigheden får dermed lejlighed til at vurdere, om sagen giver anledning til disciplinære foranstaltninger over for den eller de involverede tjenestemand/mænd.

Disciplinære *sanktioner* pålægges ikke før afslutningen af klagenævns sagen, men det kan være nødvendigt med disciplinære *foranstaltninger*, mens klagesagen pågår, f.eks. nødvendigt for politimesteren at suspendere den pågældende. Efter statsadvokatens undersøgelse (og en evt. straffesag) er tilendebragt, afgøres disciplinærsagen. Statsadvokatens afgørelse indgår i grundlaget for disciplinærsagen, men i statsadvokatens afgørelse indgår *ikke* stillingtagen til en evt. disciplinærsag. Af Rigsadvokatens beretning 1996 fremgår, at hvis “statsadvokaten [har] udtalt kritik eller beklaget det passerede over for klageren, bør statsadvokatens afgørelse følges op på tjenestestedet i forhold til den eller de involverede tjenestemænd som led i en ledelsesmæssig og personalepolitisk disposition” (beretningen s. 155).

Kapitel 8

Erstatningsansvar

1. Indledning

De foregående kapitler er alle først og fremmest møntet på at redegøre for et evt. *strafferetligt* ansvar for politiets brug af skydevåben. Et evt. erstatningsretligt ansvar er ikke bogens kernetema. Betingelserne for erstatning i forbindelse med politiets brug af skydevåben følger som udgangspunkt dansk rets almindelige regler om erstatningsansvar, herunder arbejdsgiveransvaret for staten (jf. DL 3-19-2). Der henvises derfor til fremstillinger heraf.⁹¹ I denne sammenhæng skal blot omtales enkelte forhold, som særlig illustrerer erstatningsansvar i forbindelse med politiets magtanvendelse.

Erstatningsretten og strafferetten har fælles oprindelse,⁹² men har udviklet sig forskelligt. Der er dog fortsat en række ligheder, jf. nedenfor. Vinding Kruse skriver således (s. 88), at strafansvar for overtrædelser af regler, der tilsigter at beskytte den enkelte borgers ejendom, legeme og liv, normalt vil medføre erstatningsansvar (hvis naturligvis de øvrige betingelser for erstatningsansvar er tilstede, herunder kravet om "skade"). Når det drejer sig om brug af skydevåben, er der næppe tvivl om, at den betjent, som er strafskyldig, også er erstatningsansvarlig for evt. skade forvoldt ved den strafbare handling.

Imidlertid er det særdeles sjældent, at en betjent idømmes straf for brug af skydevåben. I trykt praksis har jeg alene kunnet finde dommen U1930.544Ø (se bilag 1), og af denne dom fremgår intet om et evt. erstatningskrav.

Mere relevant i praksis er den situation, at en betjent *frifindes* for straf. Kan betjenten da mødes med et *erstatningskrav*? I disse situationer kan der ikke automatisk sluttes modsætningsvis, dvs. frifindel-

91. Se Bernhard Gomard, *Moderne Erstatningsret*, København, 2002, og Eyben/Isager samt Vinding Kruse.

92. Hurwitz, s. 27 ff., og Eyben/Isager, s. 44.

se for straf er ikke automatisk ensbetydende med, at man er fri for erstatningsansvar.

Svaret afhænger bl.a. af, om erstatningskravet behandles under samme sag som strafansvaret (adhæsiionsproces). I dansk ret gælder det såkaldte ensretningsprincip, hvorefter der som hovedregel ikke vil kunne gives erstatning, hvis der frifindes for straf, og ikke kunne frifindes for erstatning, hvis der domsfældes i straffesagen.⁹³ Der er imidlertid en række undtagelser til princippet, og bl.a. gælder det ikke, hvis de to krav behandles i hver deres sag.

I det følgende gennemgås kort nogle elementer, som får betydning ved vurdering af ansvarsbetingelserne i forbindelse med politiets brug af skydevåben. Det lægges i det følgende til grund, at de tre almindelige betingelser for erstatningsansvar – kravet om skade, kravet om kausalitet mellem skadevolders handling og skadens indtræden og kravet om adækvens – alle er opfyldte.

2. Objektive ansvarsfrihedsgrunde

Om der foreligger et erstatningsansvar afhænger af en række subjektive og objektive betingelser (som dog ikke altid kan skelnes klart fra hinanden⁹⁴). Erstatningsretten betjener sig af lignende objektive ansvarsfrihedsgrunde, som strafferetten. Som hovedregel vil en betjent, der – strafferetligt bedømt – handler i nødværge, ikke ifalde erstatningsansvar. Eyben/Isager skriver (s. 47):

“Hvis en handling på grund af bestemmelsen i [strl.] § 13, stk. 1, ikke pådrager strafansvar, vil den som hovedregel heller ikke medføre erstatningsansvar, men ræsonnementet er ikke “automatisk” rigtigt, og det må derfor afgøres konkret – altså uden at man er bundet af den strafferetlige bedømmelse – om en skadevolder kan blive fritaget for at svare erstatning på grund af princippet om nødværge.”

Det tilføjes (s. 49), at privatpersoner indrømmes en bredere margin end f.eks. politiet, og der henvises i den forbindelse til dommen i sagen

93. Om ensretningsprincippet se Komm. rpl. s. 448, med henvisninger, samt Toftegaard Nielsen, Straffesagens Gang, 2. udg., København, 2001, s. 183 med henvisninger, og Peter Garde, U2003B.271 ff.

94. Eyben/Isager, s. 44 ff., 59 og 80.

U1997.1667H, hvor en betjent skød og dræbte en mand under forsøg på at anholde denne (se bilag 1).⁹⁵ Der var ingen tvivl om, at betjenten havde handlet i straffrit nødværge, men spørgsmålet var, om politiet som sådan kunne pålægges erstatningsansvar (tab af forsøger), fordi den anholdte (måske) var psykisk syg, og politiet derfor burde have grebet situationen an efter regler om tvangsindlæggelse. Et mindretal i Højesteret (1 af 5) fandt politiet erstatningsansvarlig for ikke at have grebet situationen rigtigt an.

Væsentlig at bemærke om denne dom er efter min mening, at vurderingen af erstatningsansvaret *ikke* sker på grundlag af fejl i forbindelse med *nødværgehandlingen* (det var utvivlsomt tale om nødværge), men på fejl i forbindelse med *anholdelsen* (betjentene skulle ikke have søgt at gennemtvinge anholdelsen som sket på det pågældende tidspunkt). Det er meget tænkeligt, at grænserne for magtudøvelse i forbindelse med anholdelse er snævrere end i nødværgesituationen, hvorfor politiet lettere ifalder erstatningsansvar i anholdelses-/pågribelsessituationerne. Det straffri område for politiets brug af skydevåben er jo også større ved nødværge end ved retshåndhævelse, jf. kapital 2 og 3.

Når de objektive ansvarsfrihedsgrunde skal bedømmes, foretages der – som i strafferetten – en vurdering af *hjemmel* for indgrebet samt *nødvendigheden* og *forsvarligheden* (proportionaliteten) af indgrebet. Bedømmelsen ligner derfor nok mest den, som er beskrevet i kapitel 3 om “retshåndhævelse” ovenfor. For en god illustration af fremgangsmåden i sådanne sager, se Moes analyse af de tre domme om brækkede arme/håndled i forbindelse med anholdelse (U1962.232Ø, U1966.90H, 1970.491H, som alle er refereret i bilag 1).⁹⁶ Se endvidere U1985.475Ø, refereret i bilag 1 og nedenfor i afsnit 3.

3. Subjektive betingelser

For den strafferetlige vurdering af politiets brug af skydevåben er grænsen mellem forsæt og uagtsomhed afgørende. I mange tilfælde

95. Se i øvrigt også Skovgaard, s. 150 ff.

96. Jf. Moe, 1976 (se forkortelseslisten), samt tillige Skovgaard, s. 150 ff.

kan der ikke straffes, hvis brugen af skydevåben ikke opfylder det subjektive krav om forsætlig legemskrænkelser eller fareforvoldelse.

For den erstatningsretlige vurdering er grænsen mellem forsæt og uagtsomhed *ikke* væsentlig. Simpelt, groft uagtsomme og forsætlige handlinger kan medføre erstatningsansvar. Det betyder, at hvis de øvrige (objektive) betingelser for ansvar er opfyldte, og betjentens *strafansvar* alene falder på manglende forsæt, så kan betjenten efter omstændighederne alligevel ifalde *erstatningsansvar*.

Sagen U1970.491H kan bruges til illustration. Dommen er refereret i bilag 1. Et flertal i Højesteret fandt, at betjenten ikke havde handlet strafbart, fordi han ikke havde forsæt til legemskrænkelser i forbindelse med et førergreb, der medførte et brækket håndled.⁹⁷ Førergrebet blev anvendt for at fjerne en mand, der indfandt sig inden for et afspærret område ud for Holmens Kirke nogle dage før det nuværende regentpars bryllup. Selvom der således ikke forelå en strafbar handling (for førergrebet), tilkendte Højesterets flertal alligevel manden skadeserstatning. Flertallet udtalte, at selv om bevogtningsopgaven var af stor betydning, så var forholdene på stedet rolige, intet tydede på, at manden ville trænge ind i kirken, og han optrådte ikke aggressivt. Da betjenten under disse omstændigheder havde optrådt for hårdhændet, havde han pådraget sig erstatningsansvar.

I U1985.475Ø blev to betjentes anvendelse af stav mod en person, der modsatte sig anholdelse, anset for at være erstatningspådragende. Personen døde som følge af, at betjentene havde ramt ham i hovedet. Det fremgår af domsreferatet, at betjentene blev tiltalt for vold (af særlig farlig karakter og med døden til følge), og at der *ikke* forelå lovlig nødværge eller retshåndhævelse. Imidlertid blev de frifundet, fordi det fandtes "overvejende betænkeligt" at forkaste deres forklaring om, at de ikke havde til hensigt at ramme manden i hovedet. Deres dødbringende slag var med andre ord uagtsomme. I erstatningssagen var der blandt de voterende enighed om, at betjentene ikke var gået frem med fornøden

97. Betjenten var tidligere – ved byretten – idømt straf for to slag i maven, som han havde tildelt den pågældende person, før han tog førergreb.

skånsomhed, men flertallet (2 af 3) ville nedsætte erstatningen under hensyn til den anholdtes voldsomme modværg. En dommer afviste nedsættelse med henvisning til, at betjentene (ifølge straffesagen) havde overskredet grænserne for lovligt nødværg og retshåndhævelse.

Endvidere bemærkes, at uagtsomhedsbedømmelsen måske er forskellig i strafferetten og i erstatningsretten. Vinding Kruse og Hurwitz synes således enige om, at der skal større grad af uagtsomhed til at idømme strafansvar for en andens død end for at pålægge erstatningsansvar for dette.⁹⁸

Endelig er der jo den forskel mellem erstatningsretten og strafferetten, at beviskravet for strafskyld er strengere/højere end ved civilretlige krav. I nogle – men ikke alle – tilfælde gælder dog som nævnt ensretningsprincippet. Der henvises til afsnit 1 i dette kapitel ovenfor.

4. Skadelidtes egen skyld

Et væsentlig moment for vurdering af erstatningsansvaret og erstatningens størrelse er skadelidtes evt. egen skyld (og/eller samtykke) i forbindelse med skadens indtræden. I nogle af de sager, hvor der har været grund til at anvende skydevåben, vil dette moment være helt centralt, fordi skadelidte ofte er den, som har foranlediget anvendelsen af skydevåben.

Er skaden i forbindelse med anvendelse af skydevåben påført en udenforstående tredjemand, vil der derimod sjældent være tale om egenskyld eller samtykke og erstatningskravet derfor behandlet ganske anderledes.

Skadelidtes opførsel vil endvidere kunne påvirke bedømmelsen af, om en given magtudøvelse er forsvarlig. I sagen U1966.90H fandt et flertal i Højesteret således, at en hårdhændet anholdelse, der medførte en brækket arm, var forsvarlig, navnlig fordi anholdte satte sig til modværg. I U1997.1667H – omtalt umiddelbart ovenfor – blev magtanvendelsen af Højesterets flertal fundet berettiget, navnlig med

98. Vinding Kruse, s. 88 med henvisninger.

henvisning til den anholdte persons adfærd.⁹⁹ Se også U1985.475Ø referet i bilag 1 og i afsnit 4 ovenfor.

5. Statens erstatningsansvar

Ovenfor er knyttet nogle kommentarer til den enkelte betjents evt. erstatningsansvar. I det følgende omtales kort nogle regler vedrørende statens ansvar.

Da staten er arbejdsgiver for den enkelte betjent, hæfter den for det ansvar, som betjentenes uforsvarlige skadegørende handlinger måtte medføre (jf. DL 3–19–2). Betingelsen for statens hæftelse – at skaden skal være forvoldt som led i tjenesten og ikke må være “abnorm” – spiller ingen praktisk rolle på dette område. Betjentene trækker sjældent pistolen, og når det sker, er det som led i tjenestelige handlinger.

Herudover indeholder rpl. i kapitel 93 a nogle særlige regler om statens erstatningsansvar i forbindelse med strafferetlig forfølgning. Reglerne blev ændret i 1978 og gjorde det lettere at opnå erstatning for personer, der havde været udsat for strafferetlig forfølgning, men som blev frifundet (eller påtale opgivet).¹⁰⁰ Ansvarsgrundlaget er, bortset fra i § 1018 h, objektivt.¹⁰¹

Reglerne i rpl. kapitel 93 a er ikke specifikt møntet på erstatningsansvar i forbindelse med brug af *skydevåben*. Om skader opstået herved skal behandles efter dette kapitel i rpl. afhænger tilsyneladende af, om der er tale om en nødværgesituation (angreb) eller en retshåndhævelsessituation, jf. umiddelbart nedenfor.

I sagen U1997.242Ø forsøgte en række personer at få erstatning for svie og smerte efter rpl. § 1018 a, fordi de var blevet ramt af politiets skud under urolighederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993. De anførte, at politiets brug af skydevåben måtte betragtes som et led i en strafferetlig foranstaltning, og derfor faldt under kapitel 93 a i rpl. Anklagemyndigheden påstod sagen afvist med henvisning til, at

99. Som Moe bemærker, må man på den anden side i anholdelsessituationen tage i betragtning, at den anholdte ofte kan være bragt ud af ligevægt og vil forsøge at rive sig løs. Sådant modstand bør næppe uden videre føre til nedsættelse eller bortfald af erstatning, jf. Moe, s. 156.

100. Se Komm. rpl., s. 491.

101. Komm. rpl., s. 491.

skudskaderne *ikke* kunne tages under påkendelse i en sag efter rpl. kapitel 93 a. Skudafgivelsen var sket som en nødværgehandling og ikke som led i en strafferetlig forfølgning. Retten lagde til grund, at skudafgivelsen ikke var sket med det formål at drage bestemte personer til strafferetligt ansvar, men for at sikre politiet mod en overhængende fare. “Under disse særlige omstændigheder findes skadeforvoldelsen [...] ikke at være sket som led i strafferetlig forfølgning”. Landsretten stadfæstede kendelsen.

Skader efter skud afgivet under nødværge kan altså ikke behandles efter reglerne i rpl. kapitel 93 a. Omvendt synes kapitel 93 a at finde anvendelse ved skader opstået fra skud afgivet i forbindelse med pågribelse/anholdelse, jf. dommen i sagen U2003.1442Ø. I denne sag indgik både spørgsmål om erstatning for varetægtsfængsling og for tort i forbindelse med en skudskade, der opstod, da betjenten skød mod den bil, som den (senere) anholdte flygtede i. Erstatning for varetægtsfængsling blev henført under rpl. § 1018 a, stk. 2, mens torterstatning for skuddet blev henført under § 1018 h.¹⁰²

102. For så vidt angår torterstatning fandt byretten ikke betingelserne efter eal § 26 opfyldte, dvs. kravene efter dansk rets almindelige erstatningsregler. Retten henviste navnlig til, betjenten ikke havde gjort sig skyldig i en strafbar handling, at den anholdte blot havde fået hudafskrabning, og at han selv havde pådraget sig ansvar for hændelsen. Landsretten udtaler meget kortfattet, at der “efter bevisbedømmelsen” ikke er grundlag for at tilkende tortgodtgørelse efter § 1018 h, jf. eal. § 26.

Kapitel 9

Om udkast til dansk politilov

1. Indledning

I modsætning til Finland, Norge og Sverige har Danmark ingen “politilov”. Men Politikommissionen har i Betænkning nr. 1410 om politilovgivningen (2002) anbefalet, at der indføres en sådan lov i Danmark. Den er nu under overvejelse.

Politikommissionen blev nedsat af Justitsministeren i juli 1998 med to hovedopgaver, en vedrørende overvejelser om politiets fremtidige struktur og en vedrørende overvejelser om et nyt samlet lovgrundlag for politiet. Sidstnævnte mundede ud i Politikommissionens udkastet til en politilov.

I udkast til politilov har Kommissionen (med rette) fundet behov for særlige regler for politiets magtanvendelse. Som det hedder i betænkningen er området i dag reguleret af strl. § 13 og bestemmelser i rpl. om straffeprocessuelle indgreb, og manglen på regler, der særlig tager sigte på politiets magtanvendelse, “kan give anledning til tvivl [om], på hvilket retligt grundlag politiets magtanvendelse i konkrete situationer skal vurderes” (betænkningen s. 9). Kommissionen foreslår fastsættelse i loven af nogle generelle principper for magtanvendelsen (nødvendighed, forsvarlighed, proportionalitet m.m.¹⁰³), og nogle regler specifikt møntet på de enkelte magtmidler (skydevåben, stav, hund m.m). De foreslåede bestemmelser er i vidt omfang en videreførelse af de gældende regler, herunder de administrative foreskrifter, men for så vidt angår skydevåben medfører reglerne nog-

103. § 14 i udkastet til politilov lyder: “Politiets magtanvendelse skal være nødvendig og forsvarlig og må alene ske med midler og i en udstrækning, der står i rimeligt forhold til den interesse, der søges beskyttet. Det skal indgå i forsvarlighedsvurderingen, om magtanvendelsen indebærer risiko for, at udenforstående kan komme til skade. Magt skal anvendes så skånsomt, som omstændighederne tillader, og således, at eventuelle skader begrænses til et minimum.”

le få ændringer – eller måske snarere præciseringer – i forhold til skydereglementet.

I det følgende berøres kun de punkter, hvor reglerne kan tænkes at medføre en ændring/være en præcisering i forhold til den nuværende situation.

2. Vedrørende generelle principper

I bemærkningerne til de enkelte bestemmelser i betænkningen står vedrørende § 14 i udkast til ny politilov:

“For det andet må politiet – i en situation, hvor der er grundlag for at anvende magt – kun anvende den fornødne magt.

Er anvendelse af almindelig fysisk magt tilstrækkeligt, må der således ikke anvendes skydevåben og som udgangspunkt heller ikke stav eller andre kraftigere midler.

Det skal dog understreges, at der er tale om en samlet vurdering af hele den konkrete situation. Der skal således bl.a. foretages en konkret vurdering af, hvilket magtmiddel der må anses for mest egnet, herunder samlet vil kunne medføre mindst skade. Uanset at anvendelse af almindelig fysisk magt måske vil kunne sprede et farligt opløb, vil dette kunne indebære en så nærliggende risiko for personlig overlast for den enkelte polititjenestemand eller andre, at politiet i situationen vil være berettiget til at anvende f.eks. gas eller hund. I andre tilfælde kan en konkret vurdering føre til, at f.eks. antallet af betjente (og muligheden for assistance) over for antallet af ordenskrænkere tilsiger, at der alene må anvendes almindelig fysisk magt. Politiets vurdering foretages ofte i pressede situationer, og der må tillades politiet en betydelig margin ved udøvelse af det konkrete skøn.”

Som det fremgår af sidste afsnit, er “effektivitetsprincippet” (jf. kapitel 2, afsnit 4.3) en del af de overordnede principper for politiets magtanvendelse. Selvom de overordnede principper også gælder for brug af skydevåben, skal man dog formentlig være forsigtig med at betone effektivitetsprincippet netop i forbindelse med brug af skydevåben. Der er et afgørende spring fra brug af gas og hund til brug af skydevåben. Erfaringen er, jf. administrativ praksis, urolighederne på Nørrebro og Kioskrøveriet i Ølby, at anvendelse af skydevåben kan føre til meget alvorlig skade, herunder drab, endog selvom betjentene ikke har til hensigt at ramme

personer, endsige dræbe. Den betjent, der vil være sikker på at holde sig inden for det lovlige, må således fortolke effektivitetsprincippet i lyset af de øvrige overordnede principper (herunder princippet om proportionalitet, skadesbegrænsning, og beskyttelse af udenforstående), og netop for så vidt angår brug af skydevåben, vil dette begrænse effektivitetsprincipets betydning. Det fremgår vel også af den citerede tekst, jf. ordene “samlet vil kunne medføre mindst mulig skade”.

3. Specifikt vedrørende skydevåben

Efter opregning af de overordnede principper for politiets magtanvendelse indeholder udkast til politilov regler for de enkelte magtmidler, herunder skydevåben:

§ 15. Skydevåben må kun anvendes med henblik på

at afværge et påbegyndt eller overhængende farligt angreb på person,

at afværge overhængende fare i øvrigt for personers liv eller for, at personer pådrager sig alvorlige helbredsskader,

at afværge et påbegyndt eller overhængende farligt angreb på samfundsvigtige institutioner, virksomheder eller anlæg,

at sikre pågribelsen af personer, der har eller med rimelig grund mistænkes for at have påbegyndt eller gennemført et farligt angreb på person, medmindre der ikke skønnes at være risiko for, at den pågældende på ny vil gøre sig skyldig i et sådant angreb,

at sikre pågribelsen af personer, der har eller med rimelig grund mistænkes for at have påbegyndt eller gennemført et farligt angreb på samfundsvigtige institutioner, virksomheder eller anlæg, eller

at sikre pågribelsen af personer, der har eller med rimelig grund mistænkes for at have begået alvorlige forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed, mod statsforfatningen eller de øverste statsmyndigheder.

Stk. 2. Før politiet afgiver skud, der indebærer risiko for skade på person, skal det så vidt muligt først ved advarselsråb og dernæst ved varselsskud tilkendes, at politiet har til hensigt at skyde, hvis ikke dets påbud efterkommes, ligesom det så vidt muligt skal sikres, at vedkommende har mulighed for at efterkomme påbuddet.

Stk. 3. Er der nærliggende risiko for, at udenforstående kan blive ramt, må der kun skydes i yderste nødsfald.

Stk. 4. En polititjenestemand, der er under direkte kommando, må kun anvende skydevåben efter ordre fra en leder, medmindre der foreligger en situation som nævnt i stk. 1, nr. 1 eller nr. 2.

Stk. 5. Har politiets skudafgivelse medført skade på person, skal den pågældende straks undersøges af en læge.”

Som det fremgår, minder reglerne en hel del om bestemmelserne i skyde-reglementet. Der er dog enkelte forskelle. For det første skal muligheden for anvendelse af skydevåben i nødhjælpssituationer nu udtrykkeligt fremgå af reglerne (§ 15, stk. 1, nr. 2). Det er situationer, hvor der skydes mod en person af hensyn til den pågældende selv, f.eks. en selvmordskandidat (se kapitel 4, afsnit 4). Det hedder i bemærkningerne til de enkelte bestemmelser i betænkningen (s. 141), at det dog ikke “fuldstændigt [kan] udelukkes”, at anvendelse af skydevåben også kan “komme på tale i andre situationer, f.eks. over for personer, der lægger hindringer i vejen for politiets mulighed for at redde en person i livsfare” (herom kapitel 4, afsnit 2). Det fremgår ligeledes af bemærkningerne, at bestemmelsen “formentlig kun [vil] kunne anvendes i uhyre sjældne tilfælde”. Således som bemærkningerne beskriver denne bestemmelse i nr. 2, synes den ikke at ville medføre ændringer i retstilstanden, men det kan ikke helt udelukkes.

For det andet præciseres det i § 15 (stk. 1, nr. 4), at brug af skydevåben til at pågribe personer, der har udført farlige angreb, kun må ske, hvis der er risiko for, at sådanne angreb på ny vil ske. Om dette vil ændre noget i praksis er vel tvivlsomt. I øvrigt er det yderst sjældent i praksis, at skydevåben anvendes til pågribelse.

For det tredje præciseres det (jf. § 15, stk. 2), at den, der trues af politiet med skydevåben, så vidt muligt skal have lejlighed til at efterkomme politiets påbud. Heller ikke denne præcisering ændrer vel noget i praksis, men er naturligvis en vigtige regel at huske for politiet, og derfor god at have med i politiloven.

Og endelig, for det fjerde, indeholder § 15, stk. 5, en udtrykkelig regel om politiets pligt til at skaffe læge til skudramte personer. Bestemmelsen er ny, men ændrer formentlig ikke praksis.

Bilag 1

Domme og administrativ praksis

1. Liste over domme og afgørelser

Domme

U1930.544Ø. Kriminalbetjent skød skræmmeskud efter undveget arrestant, men snublede og affyrede skuddet horisontalt, hvorved arrestanten blev dræbt. Uagtsomt drab.

U1948.253V. Politibetjent skød en nat mod bil, der ej efterkom signal til standsning. Betjenten havde ikke benyttet lygte, og under hensyn til den farlige ekstraordinære handling var staten erstatningsansvarlig.

U1952.760/2H. Ransagning hos ikke-sigtet for at eftersøge person til afsoning af bøde fandtes lovhjemlet, omend retskendelse burde være indhentet, og politifolkene frifandtes for husfredskrænkelse og betaling af godtgørelse.

U1962.232Ø. Anholdt, som under anholdelse, hvorunder han rev sig løs, fik brækket en arm, havde ikke krav på erstatning.

U1966.90H. Politiet frifundet for anholdts erstatningskrav for personskade forvoldt under anholdelsen (dissens).

U1970.491H. Betjent pålagt erstatningspligt, men ikke straf for brækket arm forvoldt ved hårdhændet førergreb under anholdelse (dissens).

U1977.107H. Privates magtanvendelse under anholdelse af indbrudstyv, der gjorde modstand og blev dræbt, ej uforsvarlig. Ej krav på forsørgertabserstatning.

U1980.843Ø. Skibsførers drab på besætningsmedlem. Tiltalefrafald med henvisning til strl. § 13. Ikke erstatning for tilbageholdelse af skibsføreren i Nigeria, men erstatning for efterfølgende anholdelse i Danmark.

U1985.475Ø. Anholdelse ved brug af stave ikke gennemført tilstrækkeligt skånsomt. Dermed uforsvarligt og politiet erstatningsansvarlig for anholdtes død. I straffesagen mod betjentene (refereret i dommen) blev det lagt til grund, at slag med staven mod anholdtes hoved var uagtsomt. Frifundet for vold.

U1996.353Ø. Politiet erstatningsansvarlig for anholdts hjertestop og død, medens denne i syv minutter var i politiets varetægt.

U1996.614Ø. Politimand idømt 30 dages fængsel for vold mod anholdt, jf. straffelovens § 244, jf. § 154, jf. § 84, stk. 1, nr. 1 og 4, og § 85.

U1997.242Ø. Erstatning for skader ved pistolskud afgivet af politiet mod demonstranter kunne ikke behandles efter reglerne om erstatning i retsplejelovens kapitel 93 a.

U1997.1667H. Politiet ikke erstatningsansvarlig for mands død under anholdelsesforsøg. Politiet skød i nødværge (dissens).

U1998.504V. Vold i forbindelse med "slagsmål" anset for nødværge.

U2001.2126V. Politiassistent idømt betinget fængselsstraf for slag med politistav mod anholdt, der sad i patruljevogn i håndjern, og som forinden havde sparket politiassistenten i hovedet. Ikke nødværge.

U2003.1442Ø. Skønsmæssig erstatning efter retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, bl.a. under henvisning til, at anholdte var blevet ramt af skud under anholdelsen. Betjentens skud mod bil, hvor anholdte befandt sig, førte ej til straffesag, men disciplinærsag.

Retten i Køge, dom afsagt den 19. juni 2003. Betjents dræbende skud mod kioskrøver sket i nødværge. Skud mod flygtende person derimod

en overskridelse af grænsen for nødværge, men straffrit efter strl. § 13, stk. 2.

Afgørelser fra statsadvokat, politiklagenævns og Rigsadvokat

1. sag. Skud mod person, der ville begå selvmord. Ramt i benene.
2. sag. Skud mod person (der senere afgik ved døden) efter, at denne havde truet/angrebet politiet med kniv.
3. sag. Skud mod person (der blev ramt i maven) efter, at denne havde angrebet politiet med spyd.
4. sag. Skud mod person (der blev ramt i benet) efter, at denne havde truet politiet med pistol (signalpistol).
5. sag. Skud mod person (der blev ramt i brystkassen) efter, at denne havde truet politiet med pistol (signalpistol). En anden person blev ramt af samme skud i underbenet.
6. sag. Skud mod person (der blev ramt i benene) efter, at denne havde angrebet politiet med et køben. Politiet havde opsøgt manden med henblik på at få denne tvangsindlagt.
7. sag. Skud mod person (der blev ramt i nedre del af maven samt højre underarm) efter, at denne havde begået røveri og vold mod flere personer, herunder vold mod politiet.
8. sag. Skudepisode, hvor person blev ramt i foden efter, at denne havde udøvet grov vold mod politiet.
9. sag. Skudepisode (uden personskade) efter forsøg på at pågribe tre tyve.
10. sag. Skud mod psykisk syg person (der blev ramt i benet) efter, at denne havde angrebet politiet med kniv og bajonet.
11. sag. Skud mod person (der blev ramt i det ene ben) efter, at denne havde truet med at køre en betjent ned.
12. sag. Under pågribelse af eftersøgt person, der truede med pistol (attrap), skød politiet og ramte personen i øreflippen.
13. sag. Skudepisode på institution for sindslidende, hvor en angribende beboer bevæbnet med kniv blev ramt.
14. sag. Skud afgået fra tjenestepistol under skolebesøg. Ingen personskade.
15. sag. Skud mod person (der blev ramt i benet) efter, at denne havde truet/angrebet politiet og andre med kniv.

16. sag. Skud mod anholdt (der blev ramt i begge ben) efter, at denne havde angrebet politiet med kniv.
17. sag. Skud mod person (der blev ramt i skulderen) efter, at denne havde angrebet politiet med en traktor.
18. sag. Skud mod to mænd (der blev ramt i benene) efter, at de havde angrebet politiet (bl.a. med en gaffel).
19. sag. Skud mod person (der blev ramt i benene) efter, at denne havde truet/angrebet politiet med kniv.
20. sag. Skud mod flygtende bankrøver, der blev ramt i benet. Skuddet faldt efter, at røveren havde truet politiet med pistol og havde sat kursen mod befærdede områder.
21. sag. Skud mod gidseltager (der to gange blev ramt i benene) efter, at denne havde angrebet politiet med kniv.
22. sag. Skud mod person (der blev ramt i lysken og benet) efter, at denne havde truet/angrebet politiet med kniv.
23. sag. Skud mod person (der blev ramt i benet) efter, at denne havde angrebet politiet med kniv.
24. sag. Skud mod gidseltager, der blev dræbt. Gidseltageren havde presset en kniv mod gidslets hals og truet.
25. sag. Skud mod biler, hvori to personer blev ramt og derved afgik ved døden. Personerne havde forinden flere gange påkørt politiets biler. Foruden skud i nødværge blev flere skud mod bilerne udløst for at gennemføre anholdelse.
26. sag. Skud mod indbragt "hittehund".
27. sag. Skudafgivelse ved et uheld inde i tjenestekøretøj. Ingen personskade.
28. sag. Skudepisode på tankstation i forbindelse med forsøg på anholdelse af en person, der flygtede i bil og forsøgte at påkøre politiet. Ingen personskade.

2. Domme

I det følgende gengives kort de offentliggjorte domme, hvor politiet har anvendt skydevåben. Desuden er medtaget de øvrige domme, som der henvises til i bogen. Alle dommene – på nær en, nemlig den fra Retten i Køge – er offentliggjort i UfR.

U1930.544Ø. En mand, der mange gange var straffet for indbrudstyveri, blev ledsaget af to betjente til en påvisning. Under ledsagningen så han sit snit til at flygte, og betjentene kunne ikke løbe ham op. Den ene af betjentene ville affyre to skræmmeskud, men ved det sidste snublede han, hvorved skuddet blev horisontalt, og han ramte den flygtende, der døde. LR fandt, at det havde været uberettiget at bruge skydevåben, også selv om det kun var for at affyre skræmmeskud. LR udtalte, at en sådan anvendelse af skydevåben stred mod våbeninstruksen (der var hverken tale om fare for person eller behov for at anholde “grove Misdædere, hvis Person ikke paa anden maade kunne sikres”). Betjenten måtte kunne påregne, at skuddene ville kunne blive farlige for den flygtende, og betjenten blev idømt bøde for uagtsomt manddrab.

U1948.253V. Nogle mænd bevæbnede med skydevåben var trængt ind på slottet Lindenberg, og en betjent blev posteret på en landevej i nærheden med ordre om at standse al forbipasserende trafik. Da en bil kørte forbi ham, affyrede han sin maskinpistol og beskadigede bilen. Der var ingen personskade. Under den rejste erstatningssag fandt BR det undskyldeligt, at bilens fører havde overset betjenten, og selv om retten ikke ville udelukke, at beskydningen ud fra “et nødretligt synspunkt kan have været berettiget”, tilkendtes erstatning med den begrundelse, at erstatningsansvaret burde pålægges politiet “som iværksætter af en så farlig og usædvanlig handling”. LR stadfæstede politiets erstatningsansvar, og begrundede det med, at betjentens handlinger under udførelse af sin tjeneste havde været “farlige” og “ekstraordinære”. Betjenten blev ikke pålagt personligt ansvar, men politiet blev pålagt erstatningen.

U1952.760/2H. Efter ordre fra politikommissær P om at hente person C til afsoning af en mindre bøde, sprængte betjentene B1 og B2 døren til A's lejlighed, da de havde formodning om, at C befandt sig her. A havde forinden afvist at åbne døren, idet han forlangte en retskendelse og forklarede – i overensstemmelse med sandheden – at C ikke var til stede. På et tidspunkt kom en fjerde person D til stede for at hjælpe A. Der opstod klammeri mellem B2 og D, hvor B2 brugte sin stav. Senere greb D den jernstang, som B1 og B2 havde brugt til at sprænge døren med. I den forbindelse trak B1 sin pistol,

hvorefter D atter lagde jernstangen fra sig. A sagsøgte B1, B2 og politikommissæren for husfredskrænkelser og erstatning for skaderne. Hverken BR, LR eller HR fandt, at betjentenes adfærd udgjorde en overtrædelse af strl. § 264, stk. 1, nr. 1, om husfredskrænkelser og fandt ej heller, at der forelå erstatningsansvar. B1 og B2 fandtes at have handlet efter overordnede ordre, som de havde føje til at anse for lovlig, og deres noget voldsomme adfærd var efter omstændighederne ikke i sig selv nok til, at de pådrog sig strafansvar og derfor heller ikke pligt til at yde godtgørelse.

U1962.232Ø. Betjent anholdt en spirituspåvirket cyklist C der rev sig løs, hvorefter betjenten greb ham i armen. Det blev senere konstateret, at armen var brækket, formentlig under betjentens greb. Da magtanvendelsen var påkrævet og ikke anvendt i videre omfang end nødvendigt og var udført på reglementeret vis, og da det ikke for betjenten var en påregnelig følge, at armen kunne brække, og der i øvrigt ikke ganske kunne bortses fra, at armen brækkede, fordi C foretog en bevægelse med armen, der ikke var nødvendiggjort af betjentens greb, fandtes C ikke at have krav på erstatning.

U 1966.90 H. To par kom ud fra en restaurant i Nyhavn ved nattetide. Nogle forbigående betjente tyssede på selskabet. Den ene mand ladede vandet i kanalen. En af betjentene fandt herefter grundlag for at anholde ham og tog fat om mandens arm. Det blev lagt til grund, at armen brækkede da manden holdt fast om et skilt og betjenten vred den løs. LR mente, at anholdelsen var lovlig, men tilkendte manden erstatning, fordi betjenten ved anholdelsen ikke havde udvist den efter rpl. § 772 nødvendige skånsomhed. Et flertal i HR (4) fandt, at anholdelsen var lovlig, og at betjenten ikke havde anvendt magt, som gik ud over det efter omstændighederne nødvendige og forsvarlige (da manden satte sig til modværge mod anholdelsen). Et mindretal i HR (3) fandt ikke tilstrækkeligt grundlag for anholdelsen og ville derfor tilkende manden erstatning.

U1970.491H. 4 dage før kongeligt bryllup i Holmens Kirke indfandt B sig inden for politiets afspærring af området omkring kirken. B nægtede at efterkomme politiets påbud om at fjerne sig. En betjent erklærede ham for anholdt, tildelte ham to slag i maven, tog føregreb

på ham og førte ham væk. Under dette brækkede B's håndled. I BR blev betjenten dømt for vold, fordi de to slag i maven havde været unødvendige for at gennemføre føregrebet. Betjenten kunne ikke påberåbe sig straffrihed efter strl. § 13, stk. 3. B anlagde privat straffesag (inkl. påstand om erstatning) ved LR vedrørende den øvrige anvendte magt (føregrebet). LR fandt, at betjenten havde overtrådt strl. voldsbestemmelse, og at han havde pådraget sig erstatningsansvar. En af de tre dommere ville nedsætte erstatningen under henvisning til B's modstand, der havde medvirket til skaden. Betjenten ankede. I HR fandt et flertal (7), at betjenten ikke havde handlet strafbart, da han ikke havde forårsaget legemskrænkelser. Alligevel tilkendte flertallet erstatning, fordi – selv om bevogtningsopgaven var af stor betydning – forholdene på stedet var rolige, intet tydede på, at B ville trænge ind i kirken, og han optrådte ikke aggressivt. Da betjenten under disse omstændigheder havde optrådt så hårdhændet (slag i maven og føregreb der medførte brækket håndled) havde han pådraget sig erstatningsansvar. Et mindretal (6) fandt det ikke bevist, at betjenten under føringen havde udvist uforvarsligt forhold, som kunne anses som skadesårsag.

U1977.107H. Efter indbrud i et hus blev T eftersat og tilbageholdt først af en person A og senere af endnu 3 personer B-D, idet T, der gjorde voldsom modstand mod anholdelsen, fastholdtes, indtil politiet kom til stede. Umiddelbart efter konstateredes det, at han virkede livløs, og han afgik kort efter ved døden. Efter obduktionserklæringen antoges dødsårsagen at være kvælning som følge af tryk mod halsen, opstået under håndgemæng, muligt i forbindelse med uheldig lejring af hovedet, hvorved afdødes vejtrækning havde været besværliggjort, men efter Retslægerådets erklæring i sagen kunne dødsårsagen dog ikke anses for sikkert oplyst. Der fandtes ikke grundlag for at fastslå, at A-D's magtanvendelse efter forholdene (dvs. den lovlige anholdelse af T og dennes voldsomme modstand) var gået udover det forsvarlige, jf. rpl. §§ 771, stk. 2 og 772, sammenholdt med strl. § 13, stk. 1 og 3, og de frifandtes derfor for nogle i anledning af dødsfaldet rejste krav på erstatning for tab af forsørger.

U1980.843Ø. En herboende skibsfører A dræbte angiveligt i selvforsvar et besætningsmedlem, medens det pågældende skib lå i nigeriansk farvand. Der blev ved dansk domstol afsagt anholdelsesbeslut-

ning over A, som anholdtes og fængsledes i Nigeria, men som efter ca. 2 måneders forløb på dansk anmodning blev løsladt og hjemsendt. Ved ankomsten til Danmark blev A anholdt og den følgende dag fremstillet i retten som sigtet for manddrab. Den fremsatte fængslingsbegæring blev ikke taget til følge. Senere blev tiltale frafaldet under henvisning til strl. § 13 og rpl. § 723. Der fandtes ikke grundlag for at tilkende A nogen erstatning for tilbageholdelsen i Nigeria, hvorimod der for anholdelsen her i landet tilkendtes ham en erstatning, som efter omstændighederne fastsattes til 2.500 kr.

U1985.475Ø. Efter, at der til politiet var indgået anmeldelse om overfald, indfandt politiet sig ved ejendommen, hvor gerningsmanden, Osman Polat, boede. Polat blev udpeget for politiet, som tilkendegav over for ham, at han var anholdt. Han gik imidlertid ind i ejendommen, hvor han fortsat modsatte sig en anholdelse. Situationen udviklede sig således, at politiet trak stavene. Polat blev herunder ramt mindst en gang i hovedet af hver af to betjentes stave, hvorved han pådrog sig betydelige kranie- og hjernelæsioner som førte til hans død kort efter. Under anbringende af at sagsøgte, Justitsministeriet, var erstatningsansvarligt i anledning af betjentenes handling, påstod afdødes efterladte sagsøgte dømt til at betale 1.113.645 kr. Justitsministeriet påstod frifindelse, subsidiært frifindelse imod betaling af mindre beløb.

Efter hændelsen blev der rejst tiltale imod de to politiassistenter for vold af særlig farlig karakter med døden til følge efter straffelovens § 244, stk. 2 og 3. Ved BR og LR blev betjentene frifundet. Det fremgår af LR's dom, at tiltalen alene angik de slag, som traf Polat i hovedet og førte til hans død. I den beskrevne situation ville anvendelsen af sådanne dødbringende slag ikke kunne anses for straffri, hverken efter reglerne om nødværge i straffelovens § 13, stk. 1 og 2 eller i stk. 3 om lovlig retshåndhævelse. Frifindelserne var begrundet med, at det efter oplysningerne om Polats voldsomhed og de snævre pladsforhold fandtes overvejende betænkeligt at forkaste betjentenes forklaringer om, at de ikke havde forsæt til at ramme Polat i hovedet.

Under erstatningssagen har der været enighed mellem parterne om at lægge de bevisligheder, som tilvejebragtes i straffesagen, til grund for bedømmelsen af spørgsmålet om erstatningspligt.

Sagsøgerne anførte til støtte for deres påstand, at politiet havde handlet uforsvarligt, hvorfor sagsøgte var erstatningspligtig. Der må

anlægges en streng bedømmelse, hvor det som her drejer sig om professionelles ansvar. Omend anholdelsen var berettiget, kunne politiet have valgt en mindre farlig fremgangsmåde ved effektueringen af anholdelsen. Risikoen for skade ville have været mindre ved at vente lidt. Der var efter sagsøgernes mening således ikke gået frem med den skånsomhed, som omstændighederne tillod, jfr. rpl. § 758. Også stavreglementet var overtrådt, idet personlig overlast for betjentene i lys af det anførte kunne være undgået ved, at de var veget tilbage, ligesom øjeblikkelig efterkommelse af en befaling ikke var fornøden. Selv om selve slagene i hovedet måtte kunne anses for hændelige – hvilket sagsøgerne dog også bestred – må politiet dog hæfte for følgerne heraf, fordi det var uforsvarligt at være begyndt på at bruge stove som sket. Der var efter sagsøgernes mening ikke grundlag for nedsættelse eller bortfald af erstatningspligten, idet anholdte efter det foreliggende ikke kunne antages at have forstået, at han skulle anholdes, hvilket både betjent A og den senere tilkomne betjent B måtte have indset.

Det sagsøgte ministerium anførte, at betjentene ikke havde begået handlinger eller udvist forhold, som kan begrunde et erstatningsansvar. Skaden var sket i den sidste tumultagtige fase. Først da trak betjentene stavene for selv at undgå overlast, blandt andet ved at falde ned ad trappen. Det skøn, som har ligget til grund for beslutningen om at anvende stavene, har ikke været forkert, og der var ikke mangel på proportionalitet mellem anvendelsen af stove og anholdtes adfærd. Selv om det antages, at der er udvist uforsvarligt forhold, tilkommer der ikke sagsøgerne erstatning, idet afdødes forhold bør medføre, at ansvaret bortfalder eller i hvert fald nedsættes.

LR udtalte bl.a.: Det må ved afgørelsen af spørgsmålet om erstatningspligt lægges til grund, at Polat fjernede sig fra politifolkene og flere gange voldsomt modsatte sig en pågribelse. På reposen på 1. sal rettede Polat et angreb mod betjentene. A tildelte herefter Polat 3–4 slag med politistaven på overarm og skulder, og trådte tilbage til det lavloftede afsnit på reposen, hvor pladsforholdene er snævre. Her slog han igen et slag med staven. Da han var bragt ud af balance ved Polats forsøg på at slå, strejfede eller ramte staven Polats hoved, højre øre og skulder. Polat gik da til angreb og ramte A med et slag på venstre kind. A var efter sin bedømmelse ved at falde baglæns ned ad trappen. Han slog igen efter Polats skulder, men kom til at ramme ham fortil oven i hovedet. Polat sank nu sammen i en hugsiddende stilling. Straks efter rettede han dog

igen et voldsomt angreb mod betjent B. Denne værgede for sig, men slog efter med sin stav mod Polats venstre skulder. På grund af Polats urolige bevægelser ramte han imidlertid Polat oven i hovedet. Polat fortsatte med at angribe A, og denne slog derfor endnu et slag, rettet mod Polats skulder, men ikke mod hovedet. Det ramte imidlertid Polat med A's hånd i nakken og med staven i ryggen. Det lægges endvidere til grund, at anholdelsen var berettiget, og at betingelserne for at anvende staven som udgangspunkt var til stede, jf. stavreglementet. Retten må imidlertid tillige hæfte sig ved, at situationen var karakteriseret ved, at anholdte umiddelbart søgte at undgå politiet og kun angreb, når politiet – hvor berettiget det end var – søgte at lægge hånd på ham. Han var indkredset på et ganske lille område uden egentlige flugtmuligheder, var ubevæbnet og omgivet af fire bevæbnede politifolk med forstærkning i vente. Hertil kom, at det allerede af de iagttagelser, der kunne gøres af de tilstedeværende politifolk, måtte fremgå, at Polat – hvis forklaring efter sagens karakter jo aldrig kan fås – muligvis var sindsforvirret.

I den således beskrevne situation finder landsdommerne Kjærsgaard og Christensen, at betjentene ved deres beslutning om ufortøvet at ville gennemføre anholdelsen under anvendelse af de ikke ufarlige stave i et omfang som sket frem for at søge lempeligere og eventuelt mere tidskrævende udveje, ikke er gået frem med fornøden skånsomhed. Disse dommere finder herefter, at politiet er erstatningspligtig for følgerne af det forløb, som førte til anholdtes død, og dette uanset om det i sig selv kan tilregnes betjentene som uagtsomt, at de afgørende slag på grund af anholdtes voldsomhed traf ham i hovedet. Den omstændighed, at anholdte uberettiget og på voldsom måde modsatte sig anholdelsen, bør imidlertid efter alt foreliggende medføre en nedsættelse af sagsøgtes erstatningspligt med halvdelen.

Landsdommer Svendsen finder ligeledes, at betjentene efter bevisførelsen ikke er gået frem med fornøden skånsomhed, og at politiet derfor er erstatningspligtig. Denne dommer bemærker endvidere, at de uagtsomme dødbringende slag efter det ved straffedommen antagne har overskredet grænsen for nødværge og lovlig retshåndhævelse som anført i straffelovens § 13, stk. 1 til 3. Der kan derfor ikke blive tale om egenskyld fra afdøde, hverken efter det på trappen eller det tidligere passerede, der kan medføre en nedsættelse af erstatningsansvaret. Der gives på dette punkt dom efter stemmeflerheden.

Hvad angår erstatningernes størrelse henvises til referatet i UfR 1985.475Ø.

U1996.353Ø. Magtanvendelse under anholdelse nytårsaften og måden, hvorpå anholdte B blev båret og slæbt og derefter anbragt og fastholdt bag bus til transportvogn ankom, kunne ikke kritiseres. Anholdte fik hjertestop, medens han lå bag bussen. Sagsøger, B's efterladte, gjorde principalt gældende, at politiet havde overskredet sine magtbeføjelser. Subsidiært, at politiet efterfølgende undlod rettidigt at træffes foranstaltninger, som kunne begrænse skaden. LR lagde til grund, at anholdelsen af B var berettiget (denne havde kastet en flaske efter politiet). De kaotiske forhold på gerningsstedet taget i betragtning fandt LR ikke grundlag for at kritisere magtanvendelsen i forbindelse med anholdelsen. Efterfølgende burde de anholdende betjente derimod have haft opmærksomheden rettet mod B tilstand i de ca. syv minutter, hvor han var i deres varetægt. Politiet var erstatningsansvarligt for de indtrådte skader.

U1996.614Ø. En betjent sparkede i detentionen en anholdt tre gange. To spark ramte i brystet og det tredje på hagen. Anholdte havde forinden truet hovedsagelig denne betjent, han havde været ustyrlig, og han havde flere gange sparket betjenten på benene og i skridtet. LR fandt, at betjenten havde overskredet grænsen for lovligt nødværge, jf. straffelovens § 13, stk. 1, og at han ikke var straffri efter § 13, stk. 2. Betjenten blev efter straffelovens § 244, jf. § 154, jf. §84, stk. 1, nr. 1 og 4, og § 85 idømt 30 dages fængsel. LR lagde vægt på, at betjentens voldsudøvelse fandt sted, mens den liggende nyvisiterede anholdte uden fodtøj var i politiets varetægt, i umiddelbar nærhed af flere kolleger, der kunne have assisteret betjenten under den fortsatte visitation. To af rettens medlemmer fandt betingelserne for strafnedsættelse efter straffelovens § 84, stk. 1, nr. 4, opfyldt. De henviste til, at anholdte før betjentens voldsudøvelse havde sparket betjenten i skridtet. En dommer stemte efter samme bestemmelse, jf. stk. 2, for strafbortfald.

U1997.242Ø. Under urolighederne på Nørrebro efter EU-afstemningen i maj 1993 blev en række personer ramt af pistolskud afgivet af politiet. De pågældende personer fremsatte krav om erstatning i med-

før af retsplejelovens § 1018 a. Anklagemyndigheden påstod principalt afvisning, da kravene ikke kunne behandles efter reglerne i retsplejelovens kapitel 93 a. Det blev lagt til grund, at afgivelsen af pistol-skud ikke var sket med det formål senere at drage bestemte personer eller persongrupper til strafferetligt ansvar for de handlinger, der blev rettet mod politiet, men for at sikre politiet mod en overhængende fare for at blive ramt af stenkast m.m. Under disse omstændigheder fandtes skadeforvoldelsen som følge af politiets afgivelse af pistolskud ikke at være sket som led i en strafferetlig forfølgelse. Herefter fandtes de rejste erstatningskrav ikke at kunne påkendes under en sag, der blev behandlet efter retsplejelovens kapitel 93 a, og sagen afvistes.

U1997.1667H. De efterladte efter M krævede erstatning for bl.a. tab af forsørger, efter at M var blevet skudt og dræbt af politiet. Sagsøgerne erkendte, at selve skudafgivelsen ikke kunne begrunde erstatningsansvar (betjenten havde handlet i nødværge), men de gjorde gældende, at politiet i stedet for at forsøge at gennemtvinge en anholdelse af M burde have vidst, at M var sindssyg, og burde have tilkaldt læge og behandlet sagen i overensstemmelse med reglerne for tvangsindlæggelse.

Det fremgår af statsadvokatens indberetning, at de to betjente var blevet tilkaldt til Ms bopæl af naboer, fordi M forulempede dem med råb og banken på vinduer. Betjentene blev mødt på bopælen af M bevæbnet med en kniv. Han advarede betjentene mod at trænge ind i lejligheden. Betjentene blev via kriminalregisteret opmærksomme på, at M tidligere havde stukket en kvindelig betjent med en stegegaffel i ansigtet. Man rekvirerede herefter assistance. M afslog at åbne døren, men da der blev brugt tåregas, kom han ud af lejligheden med en kniv og en stegegaffel i hånden, og gik i den smalle svalegang i lejlighedskomplekset hurtigt frem mod betjentene. M reagerede ikke på politiets anråb, hvorefter der blev affyret tre skud mod Ms ben. Heller ikke dette reagerede han mod, men fortsatte ind i et elevatorrum, hvor der befandt sig to betjente. Han angreb den ene betjent med kniven, og den anden affyrede herefter et skud mod M. M vendte sig nu mod den skydende betjent og rettede sit angreb mod ham. Betjenten afgav endnu et skud, også uden effekt, og herefter et tredje skud, som bevirkede, at M faldt om og døde. Statsadvokaten fandt i sin indberetning, at der ikke var grundlag for at rejse tiltale mod betjentene, da der ikke var andre muligheder for at afværge de livstru-

ende angreb end ved at skyde mod M. En af de efterladte påklagede afgørelsen til Rigsadvokaten, som stadfæstede statsadvokatens afgørelse. Rigsadvokaten skønnede i øvrigt, at skydereglementet var overholdt, og Rigspolitichefen fandt herefter ikke grund til at indlede disciplinære skridt mod betjentene.

I erstatningssagen fandt LR, at det havde været berettiget at anholde M (jf. rpl. § 755), da han havde truet betjentene med kniv, og da de med føje måtte frygte, at han udgjorde en fare for naboerne. Betjentene havde handlet i lovligt nødværge. LR fandt ikke grundlag for at antage, at M havde været psykisk syg den pågældende dag, og anså det ikke for en fejl, at der ikke var blevet tilkaldt læge. Politiet blev frikendt for erstatningsansvar.

HR tiltrådte ligeledes, at det var berettiget at anholde M, og at der ikke var grundlag for at kræve psykiatrilovens regler om tvangsindlæggelse anvendt. HR lagde endvidere til grund, at det var ubestridt, at skudafgivelse skete i lovligt nødværge. Herefter tog HR alene stilling til, om det var ansvarspådragende for politiet under de foreliggende omstændigheder at søge anholdelsesbeslutningen gennemført. Et flertal af dommere (4) lagde til grund, at politiet gentagne gange under det relativt lange forløb havde forsøgt at komme i tale med M og forsøgt at overtale ham til at smide sine våben. Efter de oplysninger, som politiet havde fået ved anmeldelsen og ankomst til stedet, samt ved M's fortsatte trusler, anså flertallet det ikke for en fejl, at politiet havde anset det for nødvendigt at søge anholdelsen gennemført tvangsmæssigt. Flertallet stadfæstede derfor LR dom.

En dommer lagde bl.a. vægt på, at politiet kunne have forsøgt (ved at afvente, overveje og planlægge anholdelsen) at undgå at komme i en situation, hvor anvendelse af skydevåben var nødvendig. Henset navnlig til, at uddrivelse af M med tåregas var forbundet med en risiko for at komme i en situation, hvor anvendelsen af skydevåben kunne blive nødvendig (hvilket på forhånd var erkendt af betjentene), burde politiet have afventet situationen og overvejet andre muligheder for anholdelse. Derfor fandt denne dommer, at politiet var erstatningsansvarlig.

U1998.504V. To personer (ikke politibetjente) T1 og T2 var tiltalt for vold mod F. Forinden voldsepisoden havde F optrådt provokerende og truende. Da T1 skubbede F, troede T2, at F ville angribe T1, og slog derfor F med knyttet hånd. T1 så tumulter mellem F og T2 og

F kaste et ølglas mod T2, hvorpå T1 gav F et slag med knyttet hånd. De tiltaltes handlinger blev anset for nødværge efter strl. § 13, stk. 1, og BR udtalte, at “en misforståelse af den faktiske situation i dette tilfælde er forsætsudelukkende”. LR fandt de tiltaltes handlinger nødvendige for at afværge et overhængende uretmæssigt angreb fra F og fandt ikke, at handlingerne gik åbenbart ud over det forsvarlige.

U2001.2126V. I sagen blev en anholdt iført håndjern og placeret på bagsædet af en politibil. Herfra lykkedes det den anholdte at sparke betjenten på forsædet i hovedet. Betjenten åbnede herefter bilens bagdør – anholdte fortsatte med at sparke mod betjenten, dog uden at ramme – og slog adskillige gange anholdte med staven. I BR fandt flertallet, at slagene havde været unødvendige og var gået ud over det forsvarlige, mens en dommer anså det for nødvendigt for at afværge angrebet og forsvarligt under hensyn til situationen (navnlig det at sikre den anholdtes fortsatte tilstedeværelse). Straffen blev fastsat efter strl. § 244, jf. § 154, dog således at straffen blev nedsat med henvisning til strl. § 84, stk. 1, nr. 1 og 4. LR fandt betjenten skyldig og fandt ikke grundlag for straffrihed efter strl. § 13. Et flertal på fire dommere fandt af samme grunde som BR strl. § 84, stk. 1, nr. 1 og 4 anvendelig. To dommere afviste strafnedsættelse og ville gøre straffen ubetinget. BRs dom på 20 dages hæfte (betinget), blev forhøjet til 40 dages fængsel (betinget).

U2003.1442Ø. Efter at være blevet anholdt den 14. oktober 1997 blev E den følgende dag varetægtsfængslet som sigtet for blandt andet drabsforsøg. E blev under anholdelsen overfladisk ramt af et skud affyret af en betjent, da denne ville bringe den af E brugsstjålne bil til standsning. E var frihedsberøvet frem til den 27. oktober 1997. Sigtelsen for drabsforsøg blev opgivet den 19. juni 1998. Ved dom af 6. september 1999, stadfæstet af landsretten den 2. februar 2000, blev E idømt 8 måneders fængsel, hvoraf 4 måneder blev gjort betinget, for forhold, der i sin tid dannede en del af grundlaget for frihedsberøvelsen. E fremsatte krav om den forhøjede erstatning, der efter praksis betales ved uforskyldt varetægtsfængsling for blandt andet drabsforsøg, samt krav om torterstatning i anledning af det skud, der ramte E.

Landsretten tiltrådte, at frihedsberøvelsen stod i rimeligt forhold til strafforfølgningens udfald og følgelig ikke kunne begrunde, at der

blev ydet erstatning. Under hensyn til sagens helt særlige omstændigheder, herunder især at E blev ramt af et skud, at han i ca. 8 måneder var sigtet for forsøg på manddrab, og at sagen gav anledning til en del presseomtale, hvor E blev betegnet som sigtet for forsøg på manddrab, fandtes det rimeligt, at der i medfør af retsplejelovens § 1018 a, stk. 2, sidste led, blev ydet E en erstatning, der skønsmæssigt fastsattes til 15.000 kr. med renter. Der fandtes ikke grundlag for at tilkende E godtgørelse for tort i medfør af retsplejelovens § 1018 h, jf. erstatningsansvarslovens § 26.

Det fremgår af referatet af dommen i UfR, at betjenten efter statsadvokatens mening ikke havde gjort sig skyldig i drabsforsøg. Det fremgår også, at Politiklagenævnet stillede sig kritisk til betjentens forklaring om, at han havde handlet i nødværge. Nævnet fandt ikke, at betjenten havde været i livsfare. Han havde haft tilstrækkelig tid til at springe til siden, da bilen kørte hen i mod ham, og derved afværge faren. Statsadvokaten skrev i en supplerende redegørelse til Politiklagenævnet, at betjenten ved sin handling nok havde bragt liv eller førlighed i fare, jf. strl. § 252, men at det var "meget tvivlsomt" om det kunne bevises, at betjenten havde handlet i "grov kådhed eller på lignende hensynsløs måde", hvilket er en forudsætning for domfældelse efter § 252. Statsadvokaten tilføjede, at betjenten havde fejlvurderet situationen, idet han havde troet, at han var i overhængende livsfare, og derfor havde ret til at udøve nødværge. Denne faktiske vildfarelse udelukker forsæt, skriver statsadvokaten. Efter fornyet gennemgang af sagen vurderer Politiklagenævnet, at der ikke bør rejses straffesag mod betjenten, men anser en disciplinærsag for en mulighed. I sin disciplinære afgørelse finder Rigspolitichefen det kritisabelt, at betjenten har bragt sig i en situation, hvor brug af skydevåben blev nødvendig. Rigspolitichefen skriver endvidere, at han forventer skydereglementet indskærpet over for betjenten, idet der efter hans vurdering ikke har været tilstrækkelig anledning til at anvende skydevåben.

Endnu utrykt dom fra Retten i Køge, afsagt den 19. juni 2003. En betjent var tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 246, jf. § 154, ved på en kiosk i Ølby at have skudt mod A, der som følge af indre blødninger afgik ved døden dagen efter episoden. Betjenten var desuden tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 245, jf. § 154, for ved samme lejlighed at have affyret to skud mod B, der blev ramt i foden. Endelig var betjen-

ten tiltalt for overtrædelse af straffelovens § 252, stk. 1, for ved samme lejlighed at have voldt nærliggende fare for C's liv og helbred, idet betjenten havde afgivet skud mod B, der sad på hug på gulvet tæt ved C's hoved. Skuddet ramte en metalplade og sprang ind i B's fod, tæt ved C's hoved.

Betjenten befandt sig i kiosk, da tre maskerede mænd indfandt sig. Han blev opmærksom på, at et røveri var i gang, da han hørte den ene kommanderede kioskens kasser åbnet. Retten lagde til grund, at betjenten herefter trak sin pistol og to gange råbte til røverne, at han var politibetjent og at røverne skulle stoppe.

To af dommerne lagde til grund, at betjenten beordrede røverne ned på gulvet og truede med at skyde. Røverne reagerede ikke på tilråbene. Betjenten affyrede herefter et sigtet skud mod A, der ramte og forvoldte de blødninger, som førte til A's død.

Retten lagde til grund, at betjenten ikke havde mulighed for at se, om røverne var bevæbnede. To af dommerne fandt herefter, henset til betjentens handlepligt, jf. retsplejelovens § 108, at betjenten var straffri i medfør af straffelovens § 13, stk. 1. Dommerne lagde vægt på, at der var tale om et røveri af tre maskerede mænd, at ingen reagerede på tilråbene, og betjenten berettiget kunne frygte, at de var bevæbnede. Der var efter rettens mening ikke mulighed for at afgive varselsskud.

En dommer fandt, at betjenten ikke var straffri efter § 13, stk. 1, idet betjenten ikke gav de tre den fornødne tid til at reagere, før han besluttede sig for at skyde. Denne dommer fandt derfor betjentens handling for at være gået ud over, hvad der var nødvendigt og forsvarligt. Efter det første skud lagde alle tre røvere sig ned på gulvet og gemte sig. Umiddelbart derefter kom B ind i kiosken. Betjenten råbte til B, at han ligeledes skulle gå ud, derefter at han skulle lægge sig. Betjenten truede med at skyde. B efterkom ikke opfordringerne, men gik hen til C og skjulte sig. Betjenten affyrede herefter varselsskud.

Retten lagde til grund, at røverne først herefter råbte, at de ikke var bevæbnede. B og C forsøgte at holde sig uden for betjentens synsvinkel, og betjenten affyrede herefter et skud i den retning, hvor han var bekendt med, at C opholdt sig. Herefter flygtede B ud af kiosken, men blev ramt i foden, da betjenten – for at passivisere B – affyrede et fjerde skud mod ham. Retten lagde til grund, at det tredje skud var et sigtet skud rettet mod B's ben, og at denne handling var straffri i medfør af straffelovens § 13, stk. 1. Der blev lagt vægt på, at B ved sin opførsel var med

til at optrappe situationen ved ikke at efterkomme betjentens opfordringer. Retten fandt, at det fjerde skud afgivet under B's flugt, ikke var straffrit efter straffelovens § 13, stk. 1, eller stk. 3. Retten fandt ikke, at dette skud var nødvendigt. Retten fandt det imidlertid straffrit efter straffelovens § 13, stk. 2, hvorved retten lagde vægt på karakteren og omfanget af røveriet, og at episoden løbende var blevet optrappet.

3. Ombudsmandens praksis

Fra Ombudsmandens trykte praksis er (udover undersøgelsen om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993) kun fundet følgende afgørelse, hvori politiets brug af skydevåben indgår (dog uden, at Ombudsmanden specifikt tager stilling til denne brug).

FOB 1968.51. En advokat klagede til Ombudsmanden for fru A, der havde fået bl.a. sin entrédør ødelagt i forbindelse med politiets pågribelse af hendes fraskilte mand B. Advokaten havde tidligere klaget til Justitsministeriet. Det fremgik af ministeriets afgørelse, at B, der måtte antages at have bopæl på A's ejendom, var blevet iagttaget af politiet uden for huset. Da betjentene ankom løb han ind. A og B nægtede herefter at åbne døren for betjentene. Betjentene skønnede, at det var nødvendigt at ransage huset for at gennemføre en anholdelse af B, og at øjemedet ville forspildes, hvis retskendelse skulle afventes. Ministeriet fandt ikke grundlag for at kritisere betjentenes adfærd. Af Ombudsmandens afgørelse fremgår endvidere betjentenes forklaringer, hvorefter betjentene forsøgte at trænge ind i huset ved at knuse en rude i entrédøren. B truede indefra betjentene med at anvende kniv og med at skyde mod dem. Yderligere to betjente blev tilkaldt. B stak tillige jernstænger ud gennem døren mod betjentene og kastede kogende vand og syre ud. Betjentene fik døren op, og B begyndte nu at kaste flasker mod dem. På et tidspunkt løb B ind i soveværelse. Da betjentene fik døren hertil op, kom B mod dem med et våben i hånden. Den ene betjent trak sin tjenestepistol og råbte til B, at han skulle kaste sit våben (viste sig at være en knust flaske). B kastede denne og blev straks overmandet. A havde via sin advokat gjort gældende, at politiet havde anrettet skader for 5.000 kr., og at hendes to

mindreårige børn var blevet meget chokerede over episoden, hvorunder en af betjentene pegede på børnene med sin tjenestepistol. Politiet forklarede, at skaderne – bortset fra entrédøren – skyldtes B, og at barnet, der var til stede i soveværelset, gemte sig under/bag en seng og på intet tidspunkt var i fare. Ombudsmanden fandt ikke grundlag for at kritisere, at politiet havde lagt til grund, at B boede hos A. Han lagde til grund, at politiet havde forsøgt at foretage forkyndelse og bødefkrævning, og at øjemedet ville forspildes ved afventning af retskendelse. Han fandt ikke at kunne kritisere politiets og Justitsministeriets opfattelse af, at ransagning og anholdelse havde haft fornøden hjemmel i retsplejeloven. Endvidere fremgår af FOB 1968.51: “Selvom det efter advokatens beskrivelse måtte indrømmes, at skaderne på A’s ejendom forekom at være store, fandt jeg ikke at kunne kritisere politiets og Justitsministeriets standpunkt, hvorefter der ikke fra politiets side var anvendt mere magt end A’s og B’s modstand mod anholdelsen gjorde nødvendig.” Alt i alt fandt han ikke grundlag for at kritisere politiets fremgangsmåde.

4. Afgørelser fra statsadvokat, politiklagenævn og Rigsadvokat

I det følgende er medtaget de sager, som stammer fra tiden efter ændringen af rpl. § 1020 a (ændringer vedrørende undersøgelse af sager om brug af skydevåben). Listen er udarbejdet fra Rigsadvokatens årlige beretninger og omfatter de sager, som er indberettet til Rigsadvokaten de pågældende år. Sagerne er nummeret fortløbende. Tallene i parentes henviser til det nummer, som sagerne har i Rigsadvokatens beretninger for de enkelte år. Alle sagerne, bortset fra dem i beretningen fra 1996, kan ses på www.rigsadvokaten.dk under “Beretninger”. Beretningen fra 1996 er offentliggjort i bogform i Rigsadvokatens beretning 1996, København, 1996.

4.1. Rigsadvokatens beretning 1996

Undersøgelser i medfør af rpl. § 1020 a, stk. 2

Sag 1(2) Efterforskning i anledning af politiets skud mod en person, der blev ramt i benene (SA5-96-321-0040)

Politiet modtog underretning om, at en (muligvis psykisk syg) mand ønskede at begå selvmord, og at han var på vej mod en nærliggende by. To betjente fik kontakt til manden ved en rasteplads. Han trak sig imidlertid væk fra rastepladsen og ind i en nærliggende skov, da han blev opmærksom på betjentene. Her ladede han sit jagtgevær og satte det i munden mod ganen. Den ene betjent bad gentagne gange manden lægge geværet. Da dette ikke skete, affyrede han et skud, der ramte mandens ben (nederste tredjedel af låret). Skaden ville ikke give varige mén ifølge en lægeerklæring. Begge betjente og manden afgav samstemmende forklaringer om episoden, og manden takkede under statsadvokatens afhøring for politiets optræden. Statsadvokaten anførte i sin redegørelse til politiklagenævnet, at nødretlige principper måtte føre til, at det var fuldt berettiget, at politiet afgav skud mod manden, og at der hverken var grundlag for kritik eller sigtelse for strafbart forhold. Statsadvokaten fandt grund til at fremhæve, at betjenten havde handlet dygtigt og resolut. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 2(3) Efterforskning af en skudepisode, hvor en person afgik ved døden (SA2-1996-321-122)

En mor til en hjemmeboende 41-årig søn havde kontaktet den lokale vagtlæge og bedt om, at sønnen måtte blive tvangsindlagt. Vagtlægen oplyste, at der ikke var kapacitet til at sende en læge til adressen. Moderen ringede herefter til politiet på alarm 112. Der blev sendt to betjente, som i døren til lejligheden mødte moderen og bag hende i entreen sønnen med en kniv (klingelængde 15,5 cm). Den ene betjent bad sønnen lægge kniven, men denne gik i stedet forbi moderen og frem mod betjentene. Den ene betjent bevægede sig ned mod udgangen af opgangen, den anden gik baglæns mod nabodøren og op ad trappen mod næste etage, medens han flere gange opfordrede sønnen til at lægge kniven. Da sønnen fortsatte mod betjenten, skød han to varselsskud ind i entreen, og – da heller ikke dette standsede sønnen – affyrede han et skud mod dennes ben, som ramte. Heller ikke dette standsede sønnen, og betjenten afgav herefter et skud, som ramte sønnen i brystet, og han faldt om. Han var død ved ankomsten til hospitalet kort tid efter. Statsadvokaten tog straks initiativ til at undersøge sagen, men indstillede nogle uger senere efterforskningen, da der ikke viste sig rimelig formodning om en begået strafbart forhold. Statsadvokaten fandt heller ikke grundlag for kritik. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 3(4) Efterforskning i anledning af politiets skud mod en person, der blev ramt i maven (SA1-96-321-179)

Politiet fik af naboer underretning om, at en mand var gået amok i sin lejlighed, og bl.a. havde smidt ting ud ad vinduet til fare for naboerne. Naboerne oplyste at manden var bevæbnet med en lang genstand. Det fremgik af mandens tidligere domme, at han tidligere var dømt for trusler og vold. Han var endvidere psykisk syg. Det blev forsøgt at tale manden ud af lejligheden. Derefter blev der skudt tåregas ind i lejligheden for at få manden ud, og politiet slog døren til stuen ind, hvorefter manden stak ud efter betjentene med et metalspyd. Betjentene gjorde manden bekendt med, at der ville blive skudt, hvis ikke han overgav sig. Manden stak herefter med spyddet løftet mod den ene betjent. Den anden betjent opfattede situationen som farlig for den første, og han sænkede derfor sin maskinpistol lidt ned og affyrede et skud, som ramte manden i maven. Herefter blev manden overmandet og ført til hospitalet. Efter operationen blev han erklæret uden for livsfare. Efter nærmere undersøgelser indstillede statsadvokaten efterforskningen, idet der ikke var rimelig formodning for, at et strafbart forhold var blevet begået. Endvidere fandt statsadvokaten ikke grundlag for kritik. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 4(6) Efterforskning i anledning af politiets skud mod en person, der blev ramt i benet (SA2-1996-321-0140)

En mand havde på en tankstation, i en taxa og på et værtshus samme aften optrådt truende med en pistol. Da politiet kom til værtshuset, blev dette tømt for civile personer. Politiet forsøgte at overtale manden til at lægge sit våben. Da han ikke efterkom dette, blev der affyret varselsskud. Det havde heller ingen effekt, og manden truede nu den ene betjent, som herefter sigtede og affyrede et skud mod mandens ben. Manden blev indlagt på hospitalet og opereret. De efterfølgende undersøgelser viste sig, at mandens pistol var en gas- og signalpistol med stor ydre lighed med en pistol beregnet til skarp ammunition. Efter nærmere undersøgelser indstillede statsadvokaten efterforskning, da der ikke var fremkommet oplysninger, der gav formodning om et begået strafbart forhold. Statsadvokaten fandt i øvrigt ikke grundlag for kritik. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 5(8) Efterforskning i anledning af politiets skud mod en person, der blev ramt i brystkassen. En anden person blev ramt af samme skud i underbenet (SA5-96-321-0051)

Politiet blev underrettet om, at en mand optrådte truende med et skydevåben. Ved politiets ankomst virkede manden stærkt uligevægtig og havde en pistol i hånden. Manden blev flere gange opfordret til at smide pistolen. På et tidspunkt sigtede han mod den ene betjent, som afgav et varselsskud hen over hovedet på manden. Varselsskuddet havde ingen effekt, manden fortsatte med at råbe og svinge med våbenet. To af mandens venner kom til stede. Den ene forsøgte at tage våbenet fra ham. Manden vristede sig imidlertid fri fra vennen og gik i retning af betjentene. Vennen skal ifølge statsadvokatens redegørelse have råbt til politiet, at der var tale om en gas- og signalpistol (der var dog uenighed herom blandt de afhørte). Manden løb nu frem mod betjentene med våbenet i strakt arm. En betjent sigtede herefter og skød skråt nedad mod mandens ben. Manden blev imidlertid ramt i nederste del af brystkassen, og vennen, som stod bag manden, blev ramt i benet (af samme kugle). Statsadvokaten konkluderede i sin redegørelse, at selv om vennen have råbt som angivet, kunne man ikke bebrejde politiet, at det i den givne situation ikke turde fæste lid til, at der ikke var tale om en rigtig revolver. Den betjent, som skød, måtte efter statsadvokatens vurdering med rette have anset situationen for livstruende, og betjenten havde ventet længst muligt med at skyde. Der var derfor tale om berettiget nødværge, og skydereglementet var overholdt. At skuddet ikke ramte som tilsigtet, kunne under de givne omstændigheder ikke bebrejdes betjenten. Statsadvokaten indstillede derfor efterforskningen. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 6(10) Efterforskning i anledning af politiets skud mod en person, der blev ramt i benene (SA5-96-321-0061)

Tre betjente indfandt sig på en mands bopæl med henblik på at tvangsindlægge manden. Betjentene var bekendt med, at manden tidligere var dømt for at have dræbt sine forældre med en økse, og at han kunne være voldsom og farlig. Politiet forsøgte at overtale manden og en anden tilstedeværende i huset til at komme ud. Da det ikke skete, trængte de ind i huset, hvor de straks blev overfaldet af manden med et koben. Af de to af betjentene blev slagene opfattet som værende

rettet mod den tredje betjents hoved. Den tredje betjent værgede for sig med armene. Det var ikke muligt at komme ind på manden, fordi han slog vildt om sig med kobenet. På et tidspunkt faldt den angrebne betjent om på en seng, og manden fortsatte med at slå på ham. De to øvrige betjente opfattede situationen som livstruende for den angrebne betjent. Manden blev ved med at slå, selv om der blev råbt af ham, selv om den ene betjent slog med sin stav og selvom der blev affyret to skud mod mandens ben. Derefter hævdede den ene betjent skudvinklen og skød endnu tre skud, der ramte manden i lysken. Manden kunne herefter overmandes. Der blev straks tilkaldt læge, som kunne konstatere, at manden ikke var i livsfare. Lægeerklæringen viste, at der var tale om forbigående mén, 4–5 måneders arbejdsudygtighed. En lægeundersøgelse viste, at den ene betjent havde været udsat for slag mod brystkasse, lænderyg, begge arme og højre ben. Statsadvokaten konkluderede i sin afgørelse, at skudafgivelsen havde været berettiget nødværge, og at skyderelementet var overholdt. Efterforskningen blev indstillet. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

4.2. Rigsadvokatens beretning 1997

Undersøgelser i medfør af rpl. § 1020 a, stk. 2

Sag 7(1) Efterforskning i anledning af politiets skud mod en person, der blev ramt i nedre del af maven samt højre underarm (SA6-97-321-0112)

En ung mand havde forud for skudepisoden været i byen sammen med to andre unge mænd og to piger. De havde i løbet af dagen og aftenen drukket en del alkohol. Inden de fem personer ankom til caféen, hvor skudepisoden fandt sted, havde de været på et andet værtshus. Her havde manden sammen med de to andre mænd begået hærværk og udøvet vold over for andre gæster. To betjente ankom til caféen for at forhøre sig om det, der var sket på værtshuset. De forlod umiddelbart efter stedet igen. Da de fem personer havde opholdt sig et stykke tid på caféen, begik tre af dem også hærværk her. En af dem kastede et askebæger i nakken på en af de ansatte, der blev skåret i halsen. Der blev ligeledes begået røveri over for en af de andre ansatte, og en person, der ville tilkalde politiet, blev truet. Nogle personer fik tilkaldt de to betjente, der henvendte sig til manden, som herefter sparkede til den ene betjents tjenestehund. Hunden blev liggende liv-

løs på fortovet. Derefter slog manden ud med knytnæve efter betjenten, der undveg bagud for ikke at blive ramt. Han faldt imidlertid, og manden stillede sig overskrævs over ham og slog adskillige gange ud efter ham. Betjenten undgik at blive ramt, fordi han stemte sine ben mod manden og derved holdt ham på afstand. Den anden betjent stod et stykke skråt bagud for manden. Han råbte, at denne skulle lægge sig, da der ellers ville blive skudt. Han affyrede et varselsskud op i luften, hvorefter han skød mod manden. Han sigtede yderligt på kroppen for at forvolde mindst mulig skade og for at undgå at ramme den liggende betjent. Først efter skuddene ophørte angrebet. Statsadvokaten fandt, at der havde været tale om en berettiget nødværgehandling, og at skyderelementet var overholdt. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 8(5) Skudepisode, hvor person blev ramt i foden (SA3-97-321-118 og K 243/98)

Tre betjente forsøgte at anholde en person, der tilhørte en rockergruppe, og dennes kammerat for overtrædelse af politivedtægten. I den forbindelse gav rockeren betjent A et knæspark i hovedet, tog kvæler-tag på betjent B og gav denne et knytnæveslag i hovedet, så han faldt bevidstløs om. Betjent C fik et så kraftigt spark på venstre underarm, at armen brækkede. Endvidere mishandlede rockeren betjent Bs tjenestehund. Efter denne voldsudøvelse trak betjent B sin tjenestepistol og afgav to varselsskud. Da dette ikke fik rockeren til at overgive sig, sigtede betjent B direkte mod rockerens fod og affyrede et skud. Han blev ramt i hælen. Han blev herefter overmandet og bragt til politistationen. For voldsudøvelsen mod betjentene og hunden blev rockeren ved landsretten idømt fængsel i 1 år og 9 måneder. Landsretten udtalte i dommen, at den ikke fandt grundlag for at antage, at det havde været retsstridigt, at rockeren var blevet skudt i foden. Statsadvokaten indstillede herefter efterforskningen i sagen. Statsadvokaten fandt ikke grundlag for kritik, endsige sigtelse for et strafbart forhold i anledning af, at der var blevet skudt. Statsadvokaten tilkendegav, at betjenten fortjente anerkendelse for sin evne til under meget belastende forhold at bevare roen og handle besindigt og kontrolleret. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen. (Afgørelsen er truffet i januar 1998).

Anmelderen klagede over afgørelsen til Rigsadvokaten, der tiltrådte statsadvokatens afgørelse.

Undersøgelser i medfør af rpl. § 1020 a, stk. 1 (initiativsager)

Sag 9(2) Skudepisode uden personskade (SA2-97-321-0242)

Politimesteren meddelte statsadvokaten, at en betjent i forbindelse med forsøg på at pågribe tre tyve havde afgivet syv skud, men at der ikke var sket personskade. Statsadvokaten indledte af egen drift efterforskning af sagen. Efterforskningen viste, at der havde været to skudafgivelser med meget kort mellemrum. Betjenten havde ved skudafgivelsen voldt fare for nogens liv eller førlighed (ej konkretiseret i referatet, hverken fra Rigsadvokatens beretning 1997 eller i beretningen 1998, hvor sagens afslutning er refereret). Betjenten havde imidlertid fejlvurderet situationen. Han havde været overbevist om, at han på det pågældende tidspunkt var i overhængende livsfare og derfor var berettiget til at udøve nødværge. Statsadvokaten indstillede efterforskningen i sagen, da det var særdeles tvivlsomt, om det ville kunne bevises, at betjenten havde haft forsæt til at overtræde straffeloven. Efter nogen diskussion tiltrådte politiklagenævnet afgørelsen.

4.3. Rigsadvokatens beretning 1998

Undersøgelser i medfør af rpl. § 1020 a, stk. 2

**Sag 10 (sagen er fra 1997, men først medtaget i beretningen 1998)
Undersøgelse af en episode, hvor en mand blev skudt i benet (SA2-97-321-0224)**

En stævningsmand indfandt sig hos en 55-årig mand. Manden tog nogle papirer fra stævningsmanden og truede ham. Stævningsmanden alarmerede politiet, der kom til stedet og henvendte sig ved indgangspartiet for at tale med manden. Pludselig gik døren op, og manden kom ud mod den ene af betjentene med en dolk i den ene hånd og den bajonet i den anden. Betjenten løb væk, men faldt. Manden bevægede sig fortsat i retning mod betjenten. Den anden betjent trak sin pistol og skød mod mandens venstre ben. Der var ikke tid til varselsskud eller andre foranstaltninger, som ikke med sikkerhed kunne bringe faren til ophør. Manden blev efterfølgende sigtet for drabsforsøg og anbragt på en psykiatrisk afdeling. Af en mentalerklæring fremgår det, at manden må anses for at have været sindssyg i gerningsøjeblikket. Statsadvokaten fandt, at betjenten havde handlet nødvendigt og korrekt for at sikre sin kollegas liv, som han under de

givne omstændigheder måtte anse for at være i overhængende fare. Statsadvokaten indstillede derfor efterforskningen. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 11(2) Politiets skud mod en person, der blev ramt i det ene ben (SA5-1997-321-0106)

En mand overfaldt to ansatte på en restaurant. Efter overfaldet forlod han stedet i bil. Han svingede herunder bilen mod en patruljevogn og en patruljemotorcykel, der måtte foretage undvigemanøvrer. Betjenten på motorcykel satte efter manden. Da betjenten forsøgte at passere mandens bil, trak denne sin bil over mod motorcyklen. Mandens bil blev bragt til standsning, og i den forbindelse væltede motorcyklen. Manden sprang ud af bilen og løb/gik frem mod betjenten. Manden fremkom med alvorlige trusler mod betjenten og virkede i det hele farlig/truende. Betjenten trak sin pistol og sigtede mod manden samtidig med, at han flere gange råbte, at han skulle lægge sig ned. Manden kom fortsat med alvorlige trusler mod betjenten og udtalte gentagne gange: "Jeg kører dig ned. Nu slår jeg dig ihjel." Betjenten sagde, at han ville skyde ham i benet, hvis han satte sig ind i bilen. Da manden herefter var på vej til at sætte sig ind i bilen, afgav betjenten et skud, der ramte manden i benet. Statsadvokaten fandt, at skudafgivelsen havde været berettiget. Der var efter omstændighederne ikke grundlag for at kritisere, at der ikke først var blevet afgivet varselsskud, blandt andet fordi det i situationen havde været betydelig mindre farligt at afgive et sigteskud, mens gerningsmanden stod op, end hvis skuddet var blevet afgivet efter, at manden havde sat sig ind i bilen. Politiklagenævnet tiltrådte afgørelsen og udtalte, at betjenten havde været beundringsværdigt koldblodig i den pågældende situation.

Sag 12(5) Betjents skud mod person, der blev ramt i øreflippen (SA4-98-321-0156 og K 366/98)

Under eftersøgning af en person til afsoning indfandt to betjente sig på en adresse, hvor personen måtte antages at opholde sig. En mand lukkede op, men benægtede, at eftersøgte opholdt sig i lejligheden. Efter nogen diskussion slog manden til den ene betjent, hvorefter han blev anholdt. Den anden betjent gik herefter ind i lejligheden, hvor han fandt eftersøgte i soveværelset. Eftersøgte holdt en pistol, der senere viste sig at være en vellignende attrap, frem mod betjenten,

der bakkede ud gennem lejligheden med eftersøgte efter sig – stadig truende med pistolen. Da han var kommet ud i opgangen, hvor den første betjent lå på trappen med den anholdte mand, sigtede eftersøgte skiftevis på de to betjente og på den anholdte. Den ene betjent affyrede herefter sit tjenestevåben to gange mod eftersøgte, der blev ramt i øreflippen. Betjenten forklarede, at der ikke var tid til hverken advarselsråb, varselsskud eller sigtet skydning, hvorfor han skød uden at sigte, idet han anvendte “kasteskud”. I en udtalelse fra Politiskolen om politiets skydeundervisning fremgik, at begrebet “kasteskud” ikke kendes, men at der arbejdes med begrebet “reaktionsskud”. Denne form for skydning anvendes i situationer, hvor skytten ikke har tid til at “fange” pistolens sigtemidler, men er nødt til at afgive skud meget hurtigt. Statsadvokaten indstillede undersøgelsen, fordi der ikke var grundlag for at antage, at betjenten handlede strafbart, da han afgav de to skud. Der blev herved lagt vægt på, at betjenten havde opfattet situationen som nødværge, og at der var handlet i overensstemmelse med reglerne i skydereglementet. Politiklagenævnet havde forinden erklæret sig enig i afgørelsen. Eftersøgte påklagede afgørelsen til Rigsadvokaten, der tiltrådte statsadvokatens afgørelse.

Sag 13(10) Skudepisode på institution for sindslidende (SA1-98-321-626)

Politiet blev tilkaldt til en institution for psykisk syge, hvor en af beboerne var voldelig. To betjente bankede på beboerens dør og oplyste, at det var politiet. Uden varsel fór beboeren ud på gangen, hvor han stak en dolk i maven på den ene betjent. Betjenten blødte meget og blev ført ud på en afsats af den anden betjent. Der blev ydet førstehjælp og tilkaldt ambulance. Samtidig ankom yderligere to betjente. De gik hen til døren og opfordrede beboeren til at komme ud. Da han kom ud, gik han frem mod dem med kniv. Betjentene kunne ikke trække sig tilbage på grund af den sårede. Den ene af betjentene affyrede derfor et sigteskud mod beboerens underben for at hindre hans angreb. Efter at være blevet ramt trak den pågældende sig tilbage til sit værelse, hvor han lidt senere blev anholdt. På skadestuen blev det konstateret, at skudsåret var et kødsår. Den sårede betjent havde fået perforeret tarmen. Statsadvokaten sluttede undersøgelsen i sagen, idet han lagde til grund, at betjenten i forbindelse med skudafgivelsen havde opført sig fuldt ud korrekt og alene anvendt nødvendig magt.

Statsadvokaten fandt i øvrigt, at alle betjentene havde udvist stor selvbeherskelse og koldblodighed i forbindelse med episoden, som var faretruende for politifolkene, og som medførte, at en af betjentene fik et knivstik i maven. Politiklagenævnet tiltrådte afgørelsen.

Undersøgelser i medfør af rpl. § 1020 a, stk. 1 (initiativsager)

Sag 14(2) Skud afgået fra tjenestepistol under skolebesøg (SA6-1998-321-169)

Statsadvokaten modtog fra politimesteren underretning om, at der i forbindelse med en betjents besøg på en skole i en børnehaveklasse var afgået to skud fra hans tjenestepistol. Statsadvokaten indledte efterforskning af episoden for at undersøge, hvorvidt der kunne foreligge en overtrædelse af straffelovens § 252, stk. 1. Undersøgelsen viste, at der alene var afgået et skud. Dette var sket i forbindelse med, at betjenten gennemførte en sikkerhedsprocedure ved forevisning af våben. Han havde glemt, at der var magasin i pistolen. Han havde sigtet mod væggen, da skuddet gik af. Statsadvokaten fandt, at skuddet var et hændeligt uheld, og indstillede efterforskningen i sagen. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

4.4. Rigsadvokatens beretning 1999

Undersøgelser i medfør af rpl. § 1020 a, stk. 1 (initiativsager)

Sag 15(7) Betjents skud mod en person, der blev ramt i benet (SA6-99-321-0187)

Politiet blev tilkaldt til en ejendom, der var beboet af asylansøgere. Ved ankomst til stedet kunne de to betjente gennem en rude se, at en mand havde en kniv i hver hånd, som han stak sig med. Betjentene rekvirerede assistance, men kort tid efter begyndte manden at kaste sig ind i ruden med hovedet først. Efter at have ramt ruden et par gange, knustes denne, og manden røg ud igennem ruden og landede på benene udenfor med begge knivene i hænderne. Han løb herefter med knivene hævet over hovedet efter en eller flere af de personer, der havde taget opstilling uden for huset – heriblandt flere af mandens bekendte. Betjentene trak pistolerne og løb efter manden, som det lykkedes at få trængt ind på et græsareal. Der blev råbt advarsler til ham, og han blev bedt om at lægge knivene, som han fortsat stak sig med. Pludselig løb han frem. Herefter affyrede den ene betjent et

skud mod mandens ben. Han reagerede ikke ved skuddet, og betjenten affyrede endnu et skud mod benet, som passiviserede manden. Statsadvokaten indstillede efterforskningen, idet han fandt, at der var tale om en nødværgesituation, og at betjenten havde forsøgt ved råb at passivere manden. Det fandtes ikke at have været muligt at anvende knippel. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 16(9) Betjents skud mod anholdt, der blev ramt i begge ben (SA6-99-321-0197)

En betjent blev sendt til et færdselsuheld, hvor han anholdt en person for spirituskørsel. Den anholdte var noget urolig. Da betjenten og den anholdte var kommet ind på politistationen, benyttede den anholdte et toilet. Da han kom ud fra toilettet, holdt han pludselig en kniv i strakt arm mod betjenten i dennes brysthøjde. Han stak ud mod betjenten, der undveg. En anden betjent kom til stede og tog fat i anholdte bagfra med et halsgreb for at passivere ham, men anholdte stak ud efter denne betjent, og ramte ham i låret. Betjenten skubbede den anholdte væk, trak sit tjenestevåben og sagde til den anholdte, at han skulle smide kniven. Anholdte stak herefter igen ud efter den sårede betjent i brysthøjde, ligesom han stak ud mod en tredje betjent, der var kommet til stede. Herefter afgav den sårede betjent et sigtet skud mod anholdtes højre ben for at gøre ham ukampdygtig. Den anholdte blev ramt lige under højre knæ. Projektilet gik gennem højre ben og ind i venstre ben, som det også gik igennem. Anholdte faldt ned på gulvet og kastede kniven fra sig, hvorefter han blev ilagt håndjern. Statsadvokaten fandt, at det af hensyn til angrebets farlighed havde været nødvendigt at anvende skydevåben, og at betjenten ikke havde haft mulighed for at afgive varselsskud. Endvidere var skydevåbnet anvendt på en sådan måde, at skaderne var søgt begrænset mest muligt. Statsadvokaten fandt herefter ikke grundlag for at kritisere betjentene. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 17(10) Politiets skud mod person, der blev ramt i skulderen (SA6-99-321-0206)

En nat stjal en ung mand en stor traktor med efterspændt seksfuret vendeplov. Han kørte herefter med fuld fart ind mod Åbenrås bymidte, hvor hans vilde kørsel medførte en lang række påkørsler af vejskilte, huse, biler m.v. Det lykkedes ikke for to patruljevogne, der på

skift foretog eftersættelse med udrykning og blå blink, at få standset traktoren, der kørte en lang strækning gennem gamle, smalle gader, hvorunder der skete skade på adskillige huse og biler. Endvidere måtte 10-15 personer, der befandt sig på et torv uden for en restaurant, springe for livet for at undgå at blive ramt af traktoren og den efterspændte plov, der slingrede fra side til side i sit ophæng. På et tidspunkt bakkede traktoren direkte ind i patruljevognen, og de to betjente måtte kaste sig ud ad højre fordør for at redde livet. En tredje betjent fra en assisterende patruljevogn affyrede et varselsskud hen over traktoren. Næsten samtidig affyrede de to betjente fra den påkørte patruljevogn skud mod førerhuset, og fortsatte med at skyde mod dette, da deres skud tilsyneladende ingen effekt havde. De kunne dog se, at ruden til førerhuset gik i stykker, men føreren fortsatte sin kørsel og slap væk. Føreren af traktoren blev anholdt samme nat, og lægeundersøgelsen viste, at han var blevet ramt af et skud i højre skulder. Statsadvokaten fandt, at anvendelse af skydevåben var fuldt forsvarlig for at gennemføre anholdelse af føreren af traktoren og forhindre ham i at flygte, og dermed fortsætte sin livsfarlige kørsel. Statsadvokaten indstillede derfor efterforskningen. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

4.5. Rigsadvokatens beretning 2000

Undersøgelser i medfør af rpl. § 1020 a, stk. 2

Sag 18(4) Betjents skud mod to mænd, der blev ramt i benene (SA2-00-321-0459)

Politiet blev tilkaldt til Sandholmlejren, idet en kvinde havde været udsat for grov vold af to mandlige asylansøgere. Da politiet bankede på døren til det værelse, hvor den ene mistænkte boede, blev døren ikke åbnet. Døren blev sparket ind, og den ene mistænkte gik til angreb på en betjent, som tildelte ham nogle slag med en stavlygte. Betjentene gik ud på en trapperepos og spærrede døren. Da de mistænkte begyndte at knuse en armeret rude til reposen, hvor der stadig befandt sig en betjent, afgav den ene betjent et skud med sin tjenestepistol mod den ene mistænkte, der blev ramt i benet. Da den anden mistænkte nu gik frem mod den skydende betjent og kastede en gaffel mod ham, afgav betjenten yderligere to skud, hvoraf det ene ramte den angribende i låret. De mistænkte blev herefter anholdt blandt andet under brug af politistav og politihunde. Statsadvokaten indstil-

lede efterforskningen i sagen, og fandt ikke grundlag for kritik af politiets indsats. Statsadvokaten fandt, at det havde været berettiget at passivisere de to asylansøgere ved brug af skud og slag med politistav. Statsadvokaten lagde vægt på, at de pågældende udøvede vold og angreb politiet. Politiklagenævnet tiltrådte statsadvokatens afgørelse.

Sag 19(7) Betjents skud mod mand, der blev ramt i benene (SA4-00-321-0003)

Politiet blev tilkaldt til en lejlighed, hvor en mand havde skåret sig i hånden og truede med at begå selvmord. To betjente og en falckredder forsøgte at tale med manden, men måtte forlade lejligheden, da manden truede dem med en kniv. Betjentene tilkaldte forstærkning, men inden denne nåede frem, kom manden ud af lejligheden og gik truende frem mod betjentene med to knive i hånden. Den ene betjent trak herefter sin pistol og affyrede et varselsskud op i luften. Da dette ingen effekt havde, og manden fortsatte frem mod betjenten og falckredderen trods ordre om at standse, afgav betjenten på mellem 1 og 3 meters afstand et skud, der ramte mandens underben, dog stadig uden effekt. Betjenten skød herefter på ca. 1 meters afstand manden i venstre lår, hvorefter han faldt om. Statsadvokaten indstillede efterforskningen, og fandt at betjenten havde handlet i fuld overensstemmelse med skydereglementet. Statsadvokaten lagde vægt på, at betjenten havde befundet sig i en stærkt presset nødværgesituation, hvor han ikke bare skulle tage vare på egen, men også falckredderens sikkerhed. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

4.6. Rigsadvokatens beretning 2001

Undersøgelser i medfør af rpl. § 1020 a, stk. 2

Sag 20(1) Kriminalassistentens skud mod bankrøver, der blev ramt i benet (SA2-2001-321-469)

To betjente eftersatte til fods en flygtende bankrøver, der med en pistol i hånden løb ad stranden i Greve. Røveren standsede ikke på betjentenes anråb, men truede betjentene med pistolen. Betjentene trak deres tjenestepistoler, og den ene afgav varselsskud. Røveren løb imidlertid videre. I modsat retning kom en kriminalassistent. Røveren standsede heller ikke på dennes anråb, men fortsatte frem mod denne med pistolen i hånden. Kriminalassistenten afgav herefter varselsskud op i luften,

uden at det fik røveren til at standse. Røveren pegede med pistolen på kriminalassistenten, som kastede sig ned. Røveren løb mod befærdede områder, og kriminalassistenten skød flere sigtede skud mod hans ben. To skud ramte i fod og ben. Røveren smed herefter pistolen fra sig. Der viste sig efterfølgende at være tale om en uladt gaspistol. Statsadvokaten indstillede efterforskningen og fandt, at kriminalassistenten havde handlet i overensstemmelse med skyderelementet, idet det var åbentbart nødvendigt at få anholdt røveren. Statsadvokaten lagde herved vægt på, at den pågældende, der umiddelbart forinden havde begået væbnet bankrøveri, løb af sted med en pistol i hånden, som han truede betjentene med. Det kunne ikke risikeres, at røveren f.eks. fik mulighed for gidseltagning. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 21(6) Politiets skud mod gidseltager, der blev ramt i benene (SA4-2001-321-0068)

Politiet blev tilkaldt til en landejendom, hvor en mand holdt ejendommens ejer som gidsel. Gennem et vindue kunne de to betjente se gidseltageren, der holdt ejeren i et halsgreb og pressede en stor køkkenkniv mod dennes hals. Gidseltageren truede med at slå ejeren ihjel. Betjentene opfordrede flere gange uden effekt gidseltageren til at komme ud af huset og lade ejeren gå. På et tidspunkt lagde han kniven fra sig. Det lykkedes i den forbindelse ejeren at frigøre sig fra gidseltagerens greb, hvorefter han løb ud af huset. Betjentene trak og afsikrede deres pistoler og sprang ind i huset via to vinduer. Gidseltageren havde på dette tidspunkt bevæbnet sig med to knive. Da den ene betjent så dette, pegede han på gidseltageren med sin tjenestepistol, medens han flere gange råbte, at gidseltageren skulle slippe knivene. Gidseltageren reagerede imidlertid ikke herpå, men gik pludselig frem mod betjenten med knivene pegende mod denne. Betjenten opfattede situationen således, at gidseltageren ville stikke ham ned, hvorfor han sigtede mod gidseltagerens ben og afgav et skud. Skuddet ramte gidseltageren i det ene ben. Denne forblev imidlertid på benene og trak sig tilbage fortsat med knivene i hænderne. Gidseltageren vendte på et tidspunkt den ene kniv således, at betjenten fik det indtryk, at kniven ville blive kastet imod ham. Da gidseltageren gjorde et pludseligt udfald med knivene mod betjenten, skød denne mod gidseltagerens ben, der atter blev ramt. Da gidseltageren herefter trak sig tilbage, lykkedes det betjentene at forlade huset. Gidseltageren

forblev i huset. Nogen tid efter forlod gidseltageren frivilligt huset, hvorefter han blev anholdt. Statsadvokaten indstillede efterforskningen i medfør af retsplejelovens § 749, stk. 2, fordi der ikke var en rimelig formodning om, at et strafbart forhold, som forfølges af det offentlige, var begået. Ved sin afgørelse lagde statsadvokaten vægt på, at betjenten i forbindelse med skudafgivelsen havde handlet i overensstemmelse med straffelovens § 13 samt skydereglementet. Politiklagenævnet erklærede sig enig heri.

Sag 22(7) Skud mod bevæbnet mand, der blev ramt i benet (SA1-2001-321-1196)

Politiet fik anmeldelse om, at en mand havde truet med en kniv. En patrulje med to betjente fik kontakt med manden. Betjentene steg ud af patruljevognen og råbte gentagne gange uden effekt, at manden skulle smide kniven. Manden fortsatte frem mod betjentene med kniven strakt frem foran sig. Betjentene trak sig herefter baglæns tilbage, trak deres pistoler og afgav i alt tre advarselsskud. Manden reagerede ikke på advarselsskud eller gentagne råb om at smide kniven, men fortsatte i rask gang frem mod betjentene med kniven foran sig. Den ene betjent skød herefter på en afstand af ca. tre meter et skud rettet mod mandens ben, men denne reagerede ikke. Den anden betjent skød mod og ramte mandens ben, hvorved han faldt sammen. Manden blev herefter anholdt. Det fremgik af lægeerklæringen, at den pågældende blev ramt af skud i lysken og i benet. Statsadvokaten indstillede efterforskningen i medfør af retsplejelovens § 749, stk. 2, og fandt, at betjentene havde handlet i overensstemmelse med skydereglementet. Statsadvokaten lagde herved vægt på, at betjentene havde været udsat for et farligt angreb, og at skudafgivelsen var sket i lovligt nødværge. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 23(10) Politiets skud mod person, der blev ramt i benet (SA2-2001-321-0558)

To civilklædte betjente var til stede ved et større natligt slagsmål, hvori der deltog mellem 30–40 personer. På et tidspunkt søgte en gruppe af personerne beskyttelse bag de to betjente, der var alene på stedet. Gruppen af personer oplyste, at personer i modstandergruppen var bevæbnet med knive. På afstand så betjentene en mand med en kniv, og de trak begge deres pistoler, som de holdt ned langs siden.

Manden forsvandt ud af syne. Senere bemærkede begge betjente på ny en mand med en kniv. Manden befandt sig da ca. 1–2 meter fra betjentene, som han gik frem imod med kniven løftet. Den ene betjent løftede sin pistol, sigtede direkte på manden og råbte, at det var politiet, og at han skulle smide kniven. Den pågældende reagerede ikke. Den anden betjent, der opfattede situationen således, at manden skulle til at stikke med kniven, afgav herefter et skud mod manden, der blev ramt i benet. Manden blev trukket væk af andre af de tilstedeværende. Statsadvokaten indstillede efterforskningen og fandt, at reglerne i skydereglementet var overholdt. Statsadvokaten fandt ikke anledning til at kritisere, at der under de givne omstændigheder, hvor angrebet var påbegyndt, ikke var tid til at afgive advarselsråb eller varselsskud. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen.

Sag 24(11) Skud mod gidseltager, der blev dræbt (SA5-2001-321-0270 og K 826/2001)

Politiet blev tilkaldt til en bank, hvor en mand havde taget en kvindelig bankassistent som gidsel. Manden truede bankassistenten med en kniv, som han pressede mod hendes hals. Manden havde over for bankens direktør oplyst, at han ville se sine børn, og han anmodede flere gange om at tale med en ældre betjent. En vicepolitikommissær ankom herefter til banken, hvor han blev orienteret om situationen og om, at gidseltageren virkede meget desperat. Vicepolitikommissæren tog sin tjenestepistol op af hylsteret, afsikrede den og anbragte den i bukselommen. Vicepolitikommissæren og bankdirektøren indfandt sig herefter med gidseltagerens accept i bankklokalet. Gidseltageren sad med ryggen mod væggen og spredte ben med gidslet siddende foran sig nærmest som et skjold. Gidseltageren havde en kniv presset mod hendes hals. Vicepolitikommissæren forsøgte at tale med gidseltageren, der virkede meget uligevægtig og sagde, at han ville se sine børn inden fire timer, ellers kunne han ikke garantere for gidslet. Gidseltageren spurgte i den forbindelse, hvad klokken var og anmodede om at få bankdirektørens ur. Bankdirektøren gav uret til gidslet. Gidseltageren kiggede på uret over gidslets skulder og blottede derved sit hoved, samtidig med at han løsnede presset med kniven mod kvindens hals. Kommisæreren trak sin tjenestepistol og afgav et skud mod gidseltageren, der blev ramt i hovedet og afgik ved døden kort efter. Under efterforskningen forklarede kommissæren, at han i det

korte øjeblik, hvor gidseltageren blottede sit hoved, skønnede, at det var nu, hvis han skulle redde gidslet. Da gidslet dækkede for hele gidseltagerens krop, skød vicepolitikkommissæren mod gidseltagerens hoved. Statsadvokaten indstillede efterforskningen og fandt ikke grundlag for at tilsidesætte eller kritisere kommissærens skøn i forbindelse med skudafgivelsen. Statsadvokaten anså skudafgivelsen på det pågældende tidspunkt og mod gidseltagerens hoved for forsvarlig og sket i berettiget nødværge. Statsadvokaten fandt, at kommissæren havde handlet i overensstemmelse med skyderelementet. Politiklagenævnet erklærede sig enig i afgørelsen, og tilføjede, at kommissæren havde handlet fuldstændig korrekt i den pågældende situation. Rigsadvokaten tiltrådte statsadvokatens afgørelse.

Sag 25(16) Politiets skud mod biler, hvori to personer blev ramt og afgik ved døden (SA5-2001-321-0282 og K 847/2002)

En nat fik politiet anmeldelse om, at tre uindregistrerede – formentlig brugsstjålne – 4-hjulstrækker biler “kørte som åndssvage”. En politi-patrulje så de tre biler og nogle personer klædt i hvide kedeldragter med hætter over hovedet, og patruljevognen måtte foretage en undvigemanøvre for ikke at blive påkørt af en af 4-hjulstrækkerne, der kørte væk. Denne 4-hjulstrækker blev genkendt som en, der tidligere samme aften var meldt stjålet. Patruljevognen blev derefter påkørt i alt tre gange af de to andre 4-hjulstrækkere. I forbindelse med at 4-hjulstrækkerne var på vej frem mod patruljevognen, afgav den ene betjent først to skud mod den ene 4-hjulstrækker – en grøn Jeep – og derefter to skud mod den anden bil – en Mercedes. Ved et af skuddene mod jeepen blev føreren ramt i hovedet, og han døde senere samme dag. Ved et af skuddene mod Mercedesen blev føreren ramt ved det ene øjenlåg. Da den anden betjent kort efter så en person i Mercedesen række efter en genstand, som han opfattede som et oversavet jagtgevær, og da denne ikke efterkom opfordringen til at slippe genstanden, afgav han to skud ind ad højre siderude på Mercedesen, hvorved føreren blev ramt og kort efter afgik ved døden. Umiddelbart derefter forsøgte den første betjent at komme ind i Jeepen ved at banke på højre siderude med sin pistol, hvorved et skud “gik af” og knuste ruden. Ud over de nævnte syv skud afgav betjentene i forløbet yderligere fem skud mod dæk samt tre forsøg herpå. Det samlede forløb antages at have varet noget mindre end 1 ½ minut og måske

kun 20 sekunder. Statsadvokaten indstillede efterforskningen i medfør af retsplejelovens § 749, stk. 2, idet han ikke fandt, at der var rimelig formodning om, at der var begået et strafbart forhold i forbindelse med skudafgivelserne. Statsadvokaten lagde herved til grund, at skudene mod bilernes dæk var afgivet i overensstemmelse med skydereglementets § 6, stk. 3, hvorefter skydevåben må anvendes i særlige tilfælde til at gennemføre anholdelse af eller forhindre undvigelse af personer. Statsadvokaten fandt, at den anden betjents skud mod jeepen og mercedesen under disses fremkørsel mod betjentene var straffri efter straffelovens § 13, stk. 1, om nødværge. Statsadvokaten fandt ikke, at grænserne for lovligt nødværge var overskredet. Statsadvokaten lagde herved vægt på, at der var tale om angreb med store 4-hjulstrækere, at betjentene var alene over for et for dem ukendt antal forklædte personer, hvilket må have fremstået frygtindgydende. Statsadvokaten fandt endvidere, at den anden betjents skud gennem sideruden i Mercedesen mod personen i bilen, der ikke på opfordring slap en genstand, som betjenten opfattede som et oversavet jagtgevær, var straffri efter straffelovens § 13, stk. 1, om nødværge. Statsadvokaten lagde herved vægt på, at betjenten, efter først at være forsøgt påkørt af den sorte Mercedes, havde grund til at antage, at han stod over for et oversavet jagtgevær. Statsadvokaten fandt det dog beklageligt, at den første betjent utilsigtet havde affyret et skud ind i jeepen i forbindelse med, at han bankede på bilruden med sin pistol. I sin redegørelse til politiklagenævnet anførte statsadvokaten følgende: *“Mere overordnet har jeg overvejet, og vil henstille til Politimesterens overvejelse og drøftelse med politipersonalet, om politiindsatsen, under hvilken der blev skudt tolv gange og forsøgt skudt tre gange, set i “bakspejlet” blev afviklet optimalt. Jeg antager, at det i denne forbindelse vil blive drøftet, i hvilket omfang første mand/patrulje på stedet bør gribe ind straks eller forholde sig afventende, indtil fornøden forstærkning er nået frem. Disse spørgsmål, der drejer sig om polititaktik, henhører i øvrigt ikke under min eller Politiklagenævnets kompetence.”* Politiklagenævnet var delvis enig i afgørelsen, idet nævnet dog fandt, at anvendelsen af nødværgebestemmelserne, for så vidt angår de dræbende skud mod personen i Mercedesen, var tolket så vidt, at afgørelsen af hensyn til alle involverede parter gennem tiltalerejsning burde træffes af domstolene. Rigsadvokaten tiltrådte statsadvokatens afgørelse.

Undersøgelser i medfør af rpl. § 1020 a, stk. 1 (initiativsager)

Sag 26(2) Skud mod indbragt "hittehund" (SA4-2000-321-0026)

En politimester orienterede telefonisk statsadvokaten om, at en betjent angiveligt ved et vådeskud havde skudt en hund, der var indbragt til politistation som "hittehund". Statsadvokaten resolverede på baggrund af orienteringen, at politikredsen selv kunne behandle sagen. Efter en nærmere vurdering besluttede statsadvokaten dog at iværksætte en efterforskning i henhold til retsplejelovens § 1020 a, stk. 1. Betjenten blev afhørt som sigtet for hærværk og dyremishandling. Han forklarede om episoden, at han i gårdarealet til politistationen havde trukket sin tjenestepistol og rettet den mod hunden, der stod bundet til et hegn. Om baggrunden for sin handling oplyste betjenten, at hunden stod og gøede, men han kunne ikke give nogen egentlig forklaring på, hvorfor han trak sin pistol, udover at der var tale om en "dumsmart" spontan handling. Efter at han havde rettet pistolen mod hunden, gik der pludselig et skud af, der ramte hunden i brystet og sårede den meget alvorligt. Betjenten aflivede herefter hunden, der var dødeligt såret og havde store smerter, med yderligere et skud. Der var ingen vidner til skudepisoden. Efter rekonstruktion og erklæring fra Kriminalteknisk Afdeling, Våbensektionen, kunne det ikke afvises, at der var tale om et vådeskud. Statsadvokaten opgav påtale mod betjenten for overtrædelse af straffelovens § 291, stk. 1, og dyreværnsloven. Statsadvokaten fandt ikke grundlag for at rejse tiltale mod betjenten for tjenesteforsømmelse efter straffelovens § 157, da der måtte forventes at blive tale om en ikke ubetydelig disciplinær reaktion. Statsadvokaten fandt det stærkt kritisabelt, at betjenten uden grund havde trukket den ladte pistol og rettet den mod hunden. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen. Betjenten blev ikendt en disciplinærbøde på 3.000 kr. Der var tale om en samlet bøde, der tillige omfattede en lignende sag mod betjenten.

Sag 27(3) Skudafgivelse inde i tjenestekøretøj (SA4-2001-321-0050)

En politimester forelagde en sag for statsadvokaten, hvor en betjent og skydeinstruktør under afladning af sin pistol havde afgivet et utilsigtet skud gennem døren i en Ford Transit, hvor han og flere kolleger var passagerer. Det fremgik af betjentens oplysninger, at skuddet gik af, fordi han ikke havde udtaget pistolens magasin ordentligt. Statsad-

vokaten fandt, at der var udvist høj grad af uforsigtighed, men fandt ikke forsømmelsen af en sådan grovhed, at den var omfattet af straffelovens § 157. Statsadvokaten besluttede derfor ikke at indlede en undersøgelse efter retsplejelovens kap 93 c. Politiklagenævnet var enig i afgørelsen. Betjenten blev ikendt en disciplinærbøde på 3.000 kr. Der var tale om en samlet bøde, der tillige omfattede en lignende sag mod betjenten.

Sag 28(5) Skudepisode på tankstation (SA1-2001-321-1244)

Politidirektøren underrettede telefonisk statsadvokaten om en skudepisode, der havde fundet sted på en tankstation i forbindelse med, at patruljen havde forsøgt at anholde en eftersøgt person. Den eftersøgte havde forsøgt at køre fra stedet og havde i den forbindelse forsøgt at påkøre betjentene. Disse havde afgivet varselsskud og skud mod bilens dæk og førerkabine. Der blev afgivet i alt 19 skud. Statsadvokaten besluttede ikke at iværksætte en undersøgelse efter retsplejelovens § 1020 a, stk. 2, fordi der ikke forelå oplysninger om, at den pågældende var blevet ramt af skuddene. Statsadvokaten anmodede om at blive holdt løbende orienteret om sagen. Statsadvokaten besluttede på grundlag af det materiale, han modtog fra Politidirektøren, at iværksætte en undersøgelse i medfør af retsplejelovens § 1020 a, stk. 1. Statsadvokaten fandt det rettest, at den fortsatte undersøgelse foregik efter politiklagenævnsreglerne, da det ikke ganske kunne udelukkes, at betjentene havde handlet kritisabelt, eventuelt strafbart. Undersøgelsen var endnu ikke afsluttet, da beretningen blev trykt.

Bilag 2

Oversigt over udvalgte danske, norske og svenske regler

De danske regler kan ses i deres fulde omfang i Retsinformation på www.retsinfo.dk, på følgende “CIR nr. 10703 af 18/02/1998”

De norske regler (“Våpeninstruks”) findes ikke på nettet og lagføres ikke længere af “Statens forvaltningstjeneste”, men man kan rette henvendelse til “Politiets materieltjeneste”, E-mail: [pmtpost@pmt-politiet.no](mailto:pmtpost@pmt.politiet.no) – Faks: +47 61 33 67 11

De svenske regler kan ses i deres fulde omfang på www.notisum.se/rnp/sls/lag/19690084.htm (“Kungörelse”), og på www.police.se/static/fap/FAP104_2_RPSFS2001_1.pdf (“FAP”).

Dansk	Norsk	Svensk
Danskt Rigspolitichefen A Kundgørelse II nr. 38. Politiets brug af skydevåben (cirkulære nr. 10703 af 18. februar 1998)	Våpeninstruks for politiet, gitt av Justisdep. 1. august 1989 med hjemmel i lov av 13. mars 1936 om politiet	Kungörelse (1969:84) om användande av skjutvapen i polistjänsten og teksten i kursiv er fra: <i>Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om Polisens skjutvapen m.m. (RPSFS 2001:1. FAP 104-2)</i>
1. række Nødvendigt og tilstrækkeligt	“Politiet må kun anvende skydevåben, når det er nødvendigt og andre midler og metoder under de givne forhold skønnes utilstrækkelige” (§ 1, stk. 1).	“Föreliggar rätt till nödvärn enligt 24 kap. 1 § brottsbalken, får polisman använda skjutvapen ...” (1 §).
2. række Angreb på person	“skydevåben må anvendes til afværgelse af et overhængende eller påbegyndt farligt angreb på person” (§ 6, stk. 1).	“Föreliggar rätt till nödvärn enligt 24 kap. 1 § brottsbalken, får polisman använda skjutvapen för att avvärja svårare våld mot polismannen själv eller annan eller hot som innebär trängande fara för sådant våld” (1 §).
3. række Angreb på ejendom	“til afværgelse af et overhængende eller påbegyndt farligt angreb på samfundsvigtige institutioner, virksomheder og anlæg” (§ 6, stk. 2)	

4. rekke

Samfunns-interesse

“må skjutevåpen bare brukes når ... særlig viktige samfunnsinteresser er alvorlig truet” (§ 19, litra c, 2. led).
 Af kommentarene til de enkelte bestemmelser fremgår dog om denne bestemmelse: ”Pkt. c) hjemler bl.a. bruk av skjutevåpen dersom ukontrollerbare menneskemengder retter en overhengende og massiv trussel mot viktige samfunnsinteresser. Skjutevåpen kan imidlertid bare nyttes for å spre en menneskemengde som utad opptrer som en enhet og som tilkjendgir at den planmessig og metodisk går inn for å rette vesentlig skade på viktige samfunnsinteresser. Bruk av skjutevåpen i disse situasjoner vil likevel bare være berettiget når man helt klart har mistet kontroll over mengden, og oppløpet skaber akut fare for person og/eller eiendom som det er knyttet vesentlige samfunnsinteresser til”

5. række	“Skydevåben må endvidere anvendes til at gennemføre anholdelse af eller forhindre undvigelse af personer, som efter det foreliggende med føje må antages at have begået ... de under stk. 1 eller 2 nævnte forbrydelser, eller alvorlige forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed, mod statsforfatningen eller de øverste statsmyndigheder” (§ 6, stk. 3).	“må skytevåpen bare bruges når ... det anses påkærvd med umiddelbar pågripelse af person som mistenkt, siktet eller domfelt for drap eller andre grove voldshandlinger, eller forsøk på slike voldsforbrytelser” (§ 19, litra b, 1. led). Af kommentarerne til de enkelte bestemmelser fremgår dog om denne bestemmelse (og litra b , 2. led): “Skytevåpen skal likevel bare nyttes når 1) pågripelse ikke kan utstå på grunn av fare for liv og helse, og 2) det foreligger konkrete og holdbare opplysninger om at gjerningsmannen er voldsforbryter, og 3) den voldsforbrytelse han mistenkes, siktes eller er domfelt for, er av særlig graverende karakter”.	“Føreligger ett fall som avses i 24 kap. 2 § brottsbalken eller i 10 § första stycket 2 polislagen (1984:387) och är ett omedelbart ingripande nödvändigt, får polismannen använda skjutvapen för att 1. gripa den som på sannolika skäl är misstänkt för mord, dråp, grov misshandel eller människorov, våldtäkt, grov våldtäkt, rån, eller grovt rån, mordbrand, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, sabotage, grovt sabotage, kapning, sjö eller luftfartssabotage, flygplatssabotage eller spridande av gift eller smitta, uppror eller väpnat hot mot laglig ordning, högförräderi, krigsansstiftan, spioneri, grovt spioneri eller landsförräderi, grovt narkotikabrott eller försök eller straffbar förberedelse till brott som nu har nämnts” 2. hindra någon från att rymma eller för att gripa någon som har rymt, om han är häktad, anhållen eller gripen för brott som anges under 1 eller om han är dömd för ett sådant brott til fängelse och intagen i anstalt
----------	---	--	--

6. række Pågribelse for forventet forhold	“Skydevåben må anvendes til anholdelse af personer, som efter det foreliggende må antages ... at ville begå de under stk. 1 eller 2 nævnte forbrydelser, eller alvorlige forbrydelser mod statens selvstændighed og sikkerhed, mod statsforfatningen eller de øverste statsmyndigheder” (§ 6, stk. 3).	“eller [pågripelse] af personer som av andre grunner anses som særlig farlige for rikets sikkerhet, menneskers liv eller helse” (§ 19, litra b, 2. led).	“3. omhändertar en person, som på grund av allvarlig psykisk störning eller innehav av vapen som kan befäras bli missbrukat eller av annan anledning uppenbartligen är farlig för annans liv eller hälsa” (2 §, nr. 3).
7. række Fare for udenforstående	“Skud mod personer skal afgives, således at følgeskader søges begrænset til et minimum, og således at de i den foreliggende situation ikke udgør en nærliggende fare for andre”. (§ 4) “Er der nærliggende fare for, at udenforstående kan blive ramt, må skydevåben kun anvendes i yderste nødsfald”. (§ 5)	“Før politimann gjør bruk av våpen, må han ta hensyn til de farer eller skader han kan utsette utenforstående for” (§ 20)	“Innan polisman använder skjutvapen, skall han särskilt beakta risken för att utomstående skadas. Skottlossning inom område, där många människor bor eller vistas, skall i det längsta undvikas” (7 §, 1. led).

8. række Advarselstråb	“Før skydevåben tages i brug, bør det ved advarselstråb så vidt muligt tilkendes, at politiet har til hensigt at anvende skydevåben”. (§ 2)	“Når omstændighetene tillater det, skal han ved tydelig tilrop oppfordre vedkommende til å etterkomme hans pålegg og samtidig gi varsel om at våpen vil bli brukt for å gjennomføre pålegget.” (§ 20).	“Innan skott avlossas, skal polismannen ge tydlig varning genom tillrop, om sådan varning ej är otydlig. Om skjutvapen måste användas, skal polismannen, när omständigheterna ej tvinga annat, först avlossa varningsskott” (7 §, 2. led).
			“Innan en polis använder ett skjutvapen skall polisen, om det inte framstår som olämpligt eller verkningslöst, klart ge till känna att han eller hon är polis och har för avsikt att skjuta” (20 §, 1. led)
9. række Varselsskud	“Før afgivelse af skud mod person, bør der endvidere forinden så vidt muligt afgives varselsskud” (§ 3).	“Finner politimann å måtte gjøre bruk av skytevåpen, skal han – med mindre omstændighetene tvinger ham til annet – først skyte varselsskudd. Varselsskudd må ikke avfyres med mindre vilkårene for bruk av skytevåpen foreligger” (§ 20).	“Innan skott avlossas skall polisen, om det är möjligt, ha kontroll över skottfallet. Varningsskott skall om möjligt riktas så att skada inte uppstår.” (20 §, 2. led).
10. række Flygtende i bil m.m.		“Overfor personer som flykter i kjøretøy, båt eller luftfartøy, må skytevåpen bare brukes når det gjelder særlig farlige personer, og det dessuten anses ubetinget nødvendig at vedkommende pågripes umiddelbart” (§ 21).	“Skjutning från eller mot ett forskaffningsmedel i rörelse skall i det längsta undvikas och särskild försiktighet iakttas” (20 §, 3. led).
11. række Begrænsning af skade	“Skud mod person skal afgives, således at følgeskader søges begrænset til et minimum” (§ 4, 1. led).		“Vid skottlossning mot person skall eftersträvas att endast för tillfället oskadliggöra honom” (7 §, 3. led).

Forkortelser og litteratur

BR	Byretten.
Betænkning om politilovgivning DIK	Politikommisionen: Betænkning om politilovgivning, nr. 1410, København, 2002. <i>Systematisk oversigt over domme i kriminelle sager 1990-1992</i> , Forlaget Thomson, 1993.
DL	Dansk Lov
eal.	Erstatningsansvarsloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 750 af 4. september 2002.
Eyben/Isager	Bo von Eyben og Helle Isager, <i>Lærebog i erstatningsret</i> , 5. udg., Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2003.
Greve	Vagn Greve, <i>Det strafferetlige ansvar</i> , Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1999.
Henricson	Ib Henricson, <i>Politiret</i> , 2. udg., København, 1999.
HR	Højesteret.
Hurwitz	Stephan Hurwitz, <i>Den danske kriminalret</i> , København, 1952.
Koch	Henning Koch: "Om politivoldens grænser", <i>Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab</i> , 1982, s. 243 ff.
Komm. strl.	Vagn Greve, Asbjørn Jensen, Gorm Toftegaard Nielsen, <i>Straffeloven med kommentarer, almindelig del</i> , 7. udg., Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2001.
Komm. strl. spec.	Vagn Greve, Asbjørn Jensen, Gorm Toftegaard Nielsen, <i>Straffeloven med kommentarer, speciel del</i> , 7. udg., Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2001.
Komm. rpl.	Bernard Gomard m.fl. (red.): <i>Kommenteret Retsplejelov, Bind III</i> , 6. udg., Jurist- og Økonomforbundets forlag, 2000.
LR	Landsretten.

Matningsdal og Bratholm	Magnus Matningsdal og Anders Bratholm (red.): <i>Straffeloven. Kommentartutgave, Første Del. Almindelige bestemmelser</i> , 2. udg., Oslo, 2003.
Moe	Mogens Moe, "Om grænserne for politiets beføjelse til at anvende magt ved anholdelse", <i>Juristen</i> , 1972, s. 145 ff.
Norée	Annika Norée, <i>Laga Befogenhet. Polisens rätt att använda våld</i> , Stockholm, 2000.
Rigsadvokatens Redegørelse	Rigsadvokaten: Redegørelse om begivenhederne på Nørrebro den 18. og 19. maj 1993, afgivet den 29. august 1994 til Justitsministeren.
rpl.	Retsplejeloven, lovbekendtgørelse nr. 777 af 16. september 2002, som senest ændret ved lov nr. 458 af 10. juni 2003.
Skovgaard	Henning Skovgaard, <i>Offentlige myndigheders erstatningsansvar</i> , København, 1983.
skydereglementet strl.	Rigspolitichefen A Kundgørelse II, nr. 38 Straffeloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 814 af 30. september 2003.
Toftegaard Nielsen	Gorm Toftegaard Nielsen, <i>Strafferet I, Ansaret</i> , Christian Ejlers, 2001.
Torp	Carl Torp, <i>Betænkning angaaende de af den under 11. August 1905 nedsatte Straffelovskommission udarbejdede Forslag indeholdende Udkast til Love vedrørende den borgerlige Straffelovgivning – med Motiver</i> , København, 1917.
Vinding Kruse	A. Vinding Kruse, <i>Erstatningsretten</i> , 5. udg., Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1990.
Waaben	Knud Waaben, <i>Strafferettens almindelige del, bind 1</i> , 4. udg., Forlaget Thomson, 1997.